

MHB

**Milletlerarası Hukuk
ve
Milletlerarası Özel Hukuk
Bülteni**

(Yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir)

Yıl 34 / Sayı 1 / 2014

ISSN: 1308-0385
İstanbul, Mart 2016

MİLLETLERARASI HUKUK VE
MİLLETLERARASI MÜNASEBETLER
ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ

Milletlerarası hukuk ve milletlerarası özel hukuk bülteni: MHB.-- İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1981-

c.: tablo; 24 cm.

Yılda iki sayı.

ISSN 1308-0385

Elektronik ortamda da yayınlanmaktadır:

<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iumhmohb/index>

1. ULUSLARARASI HUKUK – SÜRELİ YAYINLAR. 2. ULUSLARARASI ÖZEL HUKUK.

Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni

(Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir.)

ISSN: 1308-0385

Yayın Sahibi: İstanbul Üniversitesi

Yayın Sahibi Temsilcisi: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Adem SÖZÜER

Sorumlu Müdür: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler
Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü
Prof. Dr. B. Bahadır ERDEM

Danışma Kurulu: Prof. Dr. Nuray EKŞİ (Yeditepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Halûk KABAALIOĞLU (Yeditepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Yücel SAYMAN (Medipol Üniversitesi)
Prof. Dr. Turgut TARHANLI (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
Prof. Dr. Rauf VERSAN (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayfer UYANIK ÇAVUŞOĞLU (Koç Üniversitesi)

YAYINA HAZIRLAYAN MMAUM

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler
Araştırma ve Uygulama Merkezi

Tel: 0212 440 01 20

E-posta: mmaum@istanbul.edu.tr

Bu yayınlara ilgili olarak Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndan doğan her türlü hak saklıdır.

Yayının tamamının veya bir bölümünün izinsiz olarak herhangi bir şekilde çoğaltılması yasaktır. Bu yayındaki makalelerde belirtilen görüşler yazarlara aittir. MMAUM bunlardan dolayı sorumluluk kabul etmez.

Basım Tarihi: Mart 2016

Baskı:

İlbey Matbaa

www.ilbeymatbaa.com.tr

Sertifika No: 17845

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı
tarafından bastırılmıştır.

MİLLETLERARASI HUKUK VE MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUK BÜLTENİ

Editörler Kurulu: Prof. Dr. B. Bahadır ERDEM (Merkez Müdürü)
Prof. Dr. Ayşe Nur TÜTÜNCÜ
Prof. Dr. Günseli ÖZTEKİN GELGEL
Araş. Gör. Dr. Enver ARIKOĞLU
Araş. Gör. Dr. H. Zeynep NALÇACIOĞLU ERDEN

Yazı Gönderme Adresi: Prof Dr. B. Bahadır ERDEM, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Beyazıt 34452, İstanbul
Tel/Fax: (+ 212) 4400120 E-posta: mmaum@istanbul.edu.tr

Yayına Hazırlama Editörler Kurulu: Araş. Gör. Dr. V. Neslihan AKÜN
Araş. Gör. Dr. Elif BAŞKARACAOĞLU
Araş. Gör. Dr. A. Yasemin AYDOĞMUŞ
Araş. Gör. Cemre TÜYSÜZ
Araş. Gör. Nebile Pelin MANTI
Araş. Gör. Ufuk DAL
Araş. Gör. Miray AZAKLI KÖSE
Araş. Gör. Melis AVŞAR
Araş. Gör. Rumeysa PARTALCI
Araş. Gör. Ceren KARAGÖZOĞLU
Araş. Gör. Ceren ERTÜRK

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi'nce yayımlanır. © İstanbul 2016

PUBLIC AND PRIVATE INTERNATIONAL LAW BULLETIN

Board of Editors: Prof. Dr. B. Bahadır ERDEM (Director of the Research Center)
Prof. Dr. Ayşe Nur TÜTÜNCÜ
Prof. Dr. Günseli ÖZTEKİN GELGEL
Res. Asst. Dr. Enver ARIKOĞLU
Res. Asst. H. Zeynep NALÇACIOĞLU ERDEN

Contributions Should be Addressed as Follows: Prof. Dr. B. Bahadır ERDEM, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma Uygulama Merkezi, İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Beyazıt 34452, İstanbul
Tel/Fax: (+ 212) 4400120 E-mail: mmaum@istanbul.edu.tr

Board of Assistant Editors: Res. Asst. Dr. V. Neslihan AKÜN
Res. Asst. Dr. Elif BAŞKARACAOĞLU
Res. Asst. Dr. A. Yasemin AYDOĞMUŞ
Res. Asst. Cemre TÜYSÜZ
Res. Asst. Nebile Pelin MANTI
Res. Asst. Ufuk DAL
Res. Asst. Miray AZAKLI KÖSE
Res. Asst. Melis AVŞAR
Res. Asst. Rumeysa PARTALCI
Res. Asst. Ceren KARAGÖZOĞLU
Res. Asst. Ceren ERTÜRK

Published by the Research Center of International Law and International Relations, İstanbul
University Faculty of Law
©İstanbul 2016

Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni Yayın İlkeleri

- 1- 1981 yılından bu yana düzenli olarak çıkarılmakta olan Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (MHB) hakemli bir dergidir. Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki sayı hâlinde yayımlanmaktadır. MHB’de yayımlanması istenen bilimsel çalışmaların Haziran sayısı için 30 Nisan, Aralık sayısı için 31 Ekim tarihine kadar gönderilmesi gerekmektedir.
- 2- MHB’ye gönderilen çalışmalar milletlerarası hukuk ve milletlerarası özel hukuk alanlarıyla ilgili olmalıdır. Bununla birlikte “Armağan” olarak çıkarılan sayılarda konu sınırlaması bulunmamaktadır.
- 3- MHB’ye gönderilen çalışmalar başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- 4- MHB’ye gönderilen çalışmaların yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu, yazarın e-posta ile gönderdiği hâliyle yazının basımına onay verdiği kabul edilir. Yazım yanlışlarının olağanın dışında bulunması ve/veya temel bilimsel ölçütlere uyulmaması, yazının Editörler Kurulu tarafından geri çevrilmesi için yeterlidir.
- 5- Editörler kurulunca ilk değerlendirmesi yapılan yazılar, hakemin yazarı bilmemesi esası (kör hakemlik sistemi) uyarınca yazar adları metinden çıkarılarak hakeme gönderilir. Yazarlara yazının hangi hakeme gönderildiği ile ilgili bilgi verilmez. Yayımlanmayan yazılar, yazarına geri gönderilmez. Yazara durum hakkında bilgi verilir.
- 6- Gönderilen yazıların MHB’de yayımlanmasına karar verildiği takdirde, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi (MMAUM), elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dâhil olmak üzere yazının tüm yayın haklarına sahip olur. Yazarlar, telif haklarını herhangi bir ücret talep etmeksizin MMAUM’a devretmiş olurlar.
- 7- MHB’de yayımlanan yazılardaki görüşler ve bunlardan kaynaklanacak her türlü sorumluluk yazara aittir.
- 8- Dergide, hakem denetiminden geçen çalışmalar dışında, kitap değerlendirmesi, karar incelemesi, çeviri, mevzuat değerlendirmesi ve bilgilendirici notlara da yer verilebilir. Bu nitelikteki yazılar editörler kurulunca kabul edilebilir veya geri çevrilebilir.
- 9- Derginin yazı dili esas olarak Türkçe olmakla birlikte, dergide yabancı dilde yazılara da yer verilmektedir. Yazılar hangi dilde yazılmış olursa olsun, en az 100, en çok 200 sözcükten oluşan **Türkçe** ve **İngilizce** olmak üzere **özlerin; her iki dilde yazı başlığı** ile birlikte **beşer anahtar sözcüğün** yazının başına eklenmesi gereklidir. Ayrıca üstbilgi olarak kullanılmak üzere, **çalışmanın Türkçe başlığının anlamlı bir kısaltması** da gönderilmelidir.

10- MHB’de yayımlanacak çeviri çalışmalarında, çevrilen yabancı eserin yazarından ve/veya yayın haklarına sahip kişi veya kurumlardan yazılı izin alınması ve bu iznin Editörler Kurulu’na iletilmesi gerekmektedir.

11- MHB’de yayımlanacak bilimsel çalışmalarda aranan yazım esasları şöyledir:

- a) Yazılar Microsoft Word programında Times New Roman karakterinde 12 puntoyla ve 1,5 satır aralığında; dipnotlar, Times New Roman karakterinde 10 puntoyla ve normal satır aralığında yazılmış olmalıdır;
- b) Yazar isimleri, konu başlığının altında ve sağ tarafında unvanlı olarak yer almalı ve soyadının bitiminde bir yıldız konulmalıdır. Yıldızlı dipnotunda ise yazarın çalıştığı kurum, branşı ve e-posta adresi belirtilmelidir;
- c) İnceleme başlıkları beyaz ve tümü büyük harf karakterinde olmalı, incelemelerin içindeki alt başlıklar ise koyu ve sadece baş harfleri büyük olarak yazılmalıdır;
- d) Makalenin sonunda, makalede kullanılan kaynakların yazar soyadına göre alfabetik sıraya dizildiği **kaynakçaya** yer verilmelidir. Yararlanılan kaynaklara ilişkin metin içindeki atıflar, her bir sayfa sonunda dipnot olarak gösterilmelidir.
- e) **Dipnotlarda kitaplar**, [Yazarın Adı SOYADI, *Kitabın Adı*, Basısı, Yayınevi, Basıldığı Yer, Yıl] **şeklinde yer almalıdır**. Örneğin: Cemal ŞANLI, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, 5. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013. Sonraki atıflarda ise [Yazar SOYADI, sayfa numarası] şeklinde atıf yapılmalıdır. Örneğin: ŞANLI, s. 1.
- f) **Dipnotlarda makaleler**, [Yazarın Adı SOYADI, *Makalenin Başlığı*, Derginin İsmi, Cilt Numarası, Sayı Numarası, Yılı, İlk ve Son Sayfa Numaraları] **şeklinde yer almalıdır**. Örneğin: Sevin TOLUNER, *Kıbrıs’ın Avrupa Birliği’ne Üyelik Başvurusu’nun Hukuki Geçerliliği ve Sonuçları*, MHB, Prof. Dr. Ergin Nomer’e Armağan, Yıl 22, Sayı 2, 2002, s. 857–888. Sonraki atıflar da şu şekilde yapılmalıdır: TOLUNER, s. 860.
- g) Aynı yazarın birden fazla eserine yapılacak atıflarda eser adları uygun şekilde kısaltılmalıdır. Örneğin: ŞANLI, *Uluslararası Ticari Akitler*, s. 120. ve ŞANLI, *Esasa Uygulanacak Hukuk*, s. 136.
- h) **Kısaltmalar liste olarak verilmeyecektir**. Kısaltılacak isim veya başlık metinde ilk kez kullanıldığında açık olarak yazılmalı ve hemen arkasından parantez içinde kısaltması verilmelidir.

12- MHB’de yayımlanması istenen bilimsel çalışmalar mmaum@istanbul.edu.tr e-posta adresine gönderilmelidir. Yazarlar, incelemeleri ile birlikte telefon, e-posta ve posta adreslerini de bildirmelidir.

Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler

Araştırma ve Uygulama Merkezi

Telefon/Faks: 0212 440 01 20

E-posta: mmaum@istanbul.edu.tr

Yapılacak atıflarda Bültenin adı
MHB
şeklinde kısaltılacaktır.
Cite as MHB

Milletlerarası Hukuk
ve
Milletlerarası Özel Hukuk
Bülteni

Yıl 34

2014

Sayı 1

İNCELEMELER

İlke GÖÇMEN

Bir Temel Hak Olarak İnsan Ticareti Yasağı: Avrupa Özelinde Bir
İnceleme..... 1

Zeynep ÖZGENÇ

Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakemin veya Hakem Kurulunun
Ex Aequo Et Bono Karar Verme Yetkisi 31

G. Engin ŞİMŞEK

Protection of Biodiversity in Turkey 73

MEVZUAT

I. Milletlerarası Andlaşmalar 93

II. Kanun, Kararname, Tüzük, Yönetmelik 99

**Public and Private
International Law
Bulletin**

Year 34

2014

Number 1

ARTICLES

İlke GÖÇMEN

Prohibition of Human Trafficking as a Fundamental Right: An
Analysis Focused on Europe 1

Zeynep ÖZGENÇ

Authority of Arbitrator or Arbitration Tribunal to Decide
According to Ex Aequo Et Bono in International Arbitration 31

G. Engin ŞİMŞEK

Protection of Biodiversity in Turkey 73

LEGISLATION

I. International Treaties 93

II. Laws, Regulations, Decrees and Communiqués 99

İNCELEMELER

BİR TEMEL HAK OLARAK İNSAN TİCARETİ YASAĞI: AVRUPA ÖZELİNDE BİR İNCELEME*

Yrd. Doç. Dr. İlke GÖÇMEN**

Öz

Avrupa özelinde insan ticareti yasağı, özellikle 2000'li yıllar ile birlikte bir "temel hak" olarak kabul görmeye başlamıştır. Kronolojik açıdan, öncelikle, Avrupa Birliği bünyesindeki Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (ABTHŞ), "kölelik ve zorla çalıştırma yasağı" ile ilgili maddesinde açıkça "insan ticareti yasaktır" şeklinde düzenleme getirmiştir. Bunu takiben, Avrupa Konseyi bünyesindeki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararı aracılığıyla "kölelik ve zorla çalıştırma yasağı" ile ilgili maddesinin insan ticareti yasağını içerdiği şeklinde yorumlanmıştır. Böylelikle insan ticareti yasağı, bir temel hak olarak Avrupa özelinde kendisine bir yer edinmiştir. Bu çalışma, AİHS ve ABTHŞ'nin yanı sıra 1982 Anayasası üzerinden özellikle Anayasa Mahkemesi nezdindeki "bireysel başvuru" aracılığıyla bir temel hak olarak insan ticareti yasağının Türkiye'deki olası yansımalarına işaret ederek, bu yasağın kapsamını her bir düzlemde aydınlatmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Ticareti Yasağı, Temel Haklar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Bireysel Başvuru.

PROHIBITION OF HUMAN TRAFFICKING AS A FUNDAMENTAL RIGHT: AN ANALYSIS FOCUSED ON EUROPE

Abstract

In Europe, the prohibition of human trafficking has begun to be recognized as a "fundamental right" especially since 2000's. Chronologically, first of all, within the European

* Bu çalışma, yazara ait olan şu çalışmayı temel alarak geliştirilmiştir: İlke GÖÇMEN, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015.

** Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Avrupa Birliği Hukuku Anabilim Dalı, [igocmen@ankara.edu.tr]

Union, the European Union Charter of Fundamental Rights (EUCFR) laid down clearly that “trafficking in human beings is prohibited” under its provision related to “prohibition of slavery and forced labour”. Following this, within the Council of Europe, European Convention on Human Rights (ECHR) was interpreted as including the prohibition of human trafficking under its provision related to “prohibition of slavery and forced labour” through a ruling of European Court of Human Rights. Thus, prohibition of human trafficking has gained a place as a “fundamental right” in Europe. This article, by referring to potential reflections of this prohibition of human trafficking as a “fundamental right” in Turkey on the basis of 1982 Constitution especially via “individual application” before Constitutional Court in addition to ECHR and EUCFR, aims to clarify the scope of this prohibition on each of these levels.

Keywords: Prohibition of Human Trafficking, Fundamental Rights, European Convention on Human Rights, European Union Charter of Fundamental Rights, Individual Application.

Giriş

Avrupa özelinde¹ insan ticareti yasağı,² özellikle 2000’li yıllar ile birlikte bir “temel hak” olarak kabul görmeye başlamıştır. Kronolojik açıdan, öncelikle, Avrupa Birliği (AB) bünyesindeki Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (ABTHŞ), “kölelik ve zorla çalıştırma yasağı” ile ilgili maddesinde açıkça “insan ticareti yasaktır” şeklinde düzenleme getirmiştir. Bunu takiben, Avrupa Konseyi bünyesindeki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin (AİHM) kararı aracılığıyla “kölelik ve zorla çalıştırma yasağı” ile ilgili maddesinin insan ticareti yasağını içerdiği şeklinde yorumlanmıştır. Böylelikle insan ticareti yasağı, bir temel hak olarak Avrupa özelinde kendisine bir yer edinmiştir. Tabii ki, insan ticareti yasağının bu konumu, özellikle Anayasa Mahkemesi (AYM)

¹ Bundan başka, Dünya genelindeki bölgesel insan hakları kaynakları bakımından Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6 ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı m. 5, genel olarak “insan ticareti yasağı” içeriyor olarak görülebilir.

² Bu meyanda “insan ticareti” ile “göçmen kaçakçılığı”, kimi kez birbirine karıştırılabilmekte olup bu ikisi arasındaki temel farklılık, ilkinin nazaran ikincisinin büyük ölçüde “gönüllü” oluşudur. Konuyla ilgili daha detaylı olarak bkz. Stephen CASTLES & Mark J. MILLER, *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2009, s. 202-205; Khalid KOSER, *International Migration: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2007, s. 64 - 69; Mehmet ÖZCAN, *Avrupa Birliğinde İnsan Hakları*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2012, s. 169 - 171.

nezdindeki “*bireysel başvuru*” aracılığıyla 1982 Anayasası (AY) bakımından da birtakım sonuçlar doğurabilecektir.

Bir ön tespit olarak, Avrupa Konseyi (AİHS), AB (ABTHŞ) ve Türkiye (AY) arasındaki ilişki, şöyle ortaya konabilir. AB hukuk düzeni açısından AİHS ele alınırsa iki tespit yapılabilir. Birincisi, AB AİHS’ye katılacak olup³ bu yöndeki çalışmalar devam etmektedir.⁴ İkincisi, AB henüz AİHS’ye katılmamışken; AİHS ilgili AİHM içtihat hukuku ile birlikte AB insan hakları rejimini dolaylı yoldan etkilemektedir.⁵ Zira bir yandan, temel haklar AB hukukunun genel ilkeleri üzerinden belirlenirken, AİHS “*özel öneme sahiptir*”⁶ ve “[AİHS]’nin güvence altına aldığı ... temel haklar” bu ilkelelerin bir parçasıdır.⁷ Diğer yandan, AİHS, ABTHŞ’deki kimi haklar açısından “*kaynak*” oluşturmuş,⁸ hatta ABTHŞ’deki bu haklar, AİHS’deki karşılıkları ile kural olarak “*aynı anlama ve kapsama sahip*” kabul edilmiştir.⁹ Türkiye hukuk düzeni açısından AİHS ele alınırsa, AİHS “*usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşma*” olarak, “*kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek*

³ Lizbon Antlaşması ile değişik AB Antlaşması m. 6(2).

⁴ Bu yöndeki gelişmeler kısaca şöyle özetlenebilir. Konsey, Komisyonun 17 Mart 2010 tarihli tavsiyesi üzerine, 4 Haziran 2010 tarihinde AB’nin AİHS’ye katılımı ile ilgili müzakereleri açma yetkisine ilişkin kararı almıştır. Müzakereler, 5 Nisan 2013 tarihinde katılım anlaşması taslağı ile sonuçlanmıştır. Komisyon, 4 Temmuz 2013 tarihinde, AB’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma m. 218/11 uyarınca katılım anlaşması taslağının kurucu antlaşmaların hükümlerine uygun olup olmadığı konusunda AB Adalet Divanının (bağlayıcı) görüşünü almak üzere başvuru yapmıştır. Divan, katılım anlaşması taslağının AB hukuku ölçüt alınca birtakım aykırılıklar içerdiğini tespit etmiştir. (Opinion 2/13 (Court of Justice) *Accession of the European Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* [2014]). Bu arka planda, AB, AİHS’ye katılım için girişimlerini sürdürmektedir.

⁵ Benzer bir tespit için bkz. Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM & Oğuz SANCAKDAR, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 37.

⁶ Case 4/73 (Court of Justice) *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v Commission of the European Communities* [1974] ECR 491, para. 13; Case C-305/05 (Court of Justice) *Ordre des barreaux francophones et germanophones and Others v. Conseil des ministres* [2007] ECR I-5305, para. 29.

⁷ ABA m. F(2); AA ile değişik ABA m. 6(2); LA ile değişik ABA m. 6(3). Ayrıca bkz. *Accession of the EU to the ECHR*, para 179.

⁸ ABTHŞ Dibacesi.

⁹ ABTHŞ m. 52(3).

uyuşmazlıklarda” hükümleri esas alınacak bir andlaşma sayılır.¹⁰ Nitekim Türk üst mahkemeleri de, AİHM kararları ile birlikte¹¹ AİHS için bu yönde karar vermektedir.¹² Son olarak, Türkiye hukuk düzeni açısından ABTHŞ ele alınırsa ABTHŞ, herhangi bir bağlayıcılık taşımamakla birlikte, Türkiye AB’ye üyelik bakımından “*aday devlet*” olduğu için bu çerçevede önem kazanmaktadır.¹³

Avrupa Konseyi (AİHS), AB (ABTHŞ) ve Türkiye (AY) arasındaki bu ilişkiler göz ardı edilmemekle birlikte, bu çalışma, her bir insan hakkı kaynağını, bireysel olarak, insan ticareti yasağı yönünden ve üç soruya yanıt aramak suretiyle ele almaktadır. Birincisi, insan ticareti yasağı, sırasıyla, AİHS’nin, ABTHŞ’nin ve AY’nin hangi maddesinin kapsamı içinde, neden ve nasıl kalmaktadır veya kalabilir? İkincisi, insan ticareti yasağı, bu kapsamda nasıl korunmaktadır veya korunabilir ve hangi yükümlülükleri getirmektedir veya getirebilir? Üçüncüsü, insan ticareti yasağı, hangi koşullar altında sınır ötesi uygulanabilir sayılmaktadır veya sayılabilir? Böylelikle insan ticareti yasağı, sırasıyla, AİHS, ABTHŞ ve AY üzerinden kapsamı bakımından aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Bu amaçla bu çalışma üç bölüm üzerinden kurgulanmıştır. Birinci bölüm, Avrupa Konseyi/AİHS bakımından insan ticareti yasağı ile ilgili olarak; ikinci bölüm, AB/ABTHŞ bakımından insan ticareti yasağı ile ilgili olarak ve üçüncü bölüm, Türkiye/AY bakımından insan ticareti yasağı ile ilgili olarak, yukarıdaki üç soruya verilecek yanıtları içermektedir.

¹⁰ 7 Mayıs 2004 tarihli ve 5170 sayılı Kanun m. 7 ile değişik AY m. 90/5.

¹¹ Söz gelimi, Arıkoğlu’na göre AİHS, “*Türk hukukunun bir parçası olarak uygulandığına göre [AİHM] kararları da Sözleşme hükümlerine açıklık getirdiği ölçüde, Türk Mahkemeleri tarafından Sözleşme hükümlerinin yorumu konusunda dikkate alınacaktır*”. Enver ARIKOĞLU, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarının Türk Hukukunda Uygulanması*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt: 24, Sayı: 1-2, 2004, s. 114.

¹² Örnek olarak bkz. E. 2008/1, K. 2008/2 (Anayasa Mahkemesi) [2008]. E. 2004/8-201, K. 2005/30 (Yargıtay Ceza Genel Kurulu) [2005].

¹³ Nitekim Müzakere Çerçeve Belgesi de, ABTHŞ ile *Kopenhag* siyasi kriterleri arasındaki bağlantıya açıkça işaret etmektedir. Buna göre bu siyasi kriterler, “*daha sonra büyük bir bölümü... [ABTHŞ]’de beyan edilen*”lerden oluşmaktadır. Council, Negotiating Framework, Luxembourg, 3 October 2005, pt. 4.

I. Avrupa Konseyi: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bakımından İnsan Ticareti Yasağı

AİHS, insan ticareti yasağı ile ilgili açık bir düzenleme getirmemekle birlikte, AİHM'ye göre “kölelik ve zorla çalıştırma yasağı” başlıklı AİHS m. 4,¹⁴ kendiliğinden, insan ticareti yasağını içermektedir.¹⁵ Burada, ilk olarak, insan ticareti yasağı, neden ve nasıl AİHS m. 4'ün kapsamı içinde kalır sorusu; ikinci olarak, insan ticareti yasağı, bu kapsamda nasıl korunur ve hangi yükümlülükleri getirir sorusu ve üçüncü olarak, insan ticareti yasağı, hangi koşullar altında sınır ötesi uygulanabilir sorusu yanıtlanacaktır. Böylelikle insan ticareti yasağı, AİHM'nin yorumladığı AİHS üzerinden kapsamı bakımından aydınlatılacaktır.

AİHM, 7 Ocak 2010 tarihli *Rantsev v. Cyprus and Russia* başvurusuyla birlikte,¹⁶ ilk kez, insan ticareti yasağının AİHS m. 4 tarafından kapsandığına

¹⁴ Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı başlıklı AİHS m. 4 uyarınca:

“1. Hiç kimse köle ya da kul durumunda tutulamaz.

2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.

3. Aşağıdaki haller, bu madde anlamında “zorla çalıştırma ya da zorunlu çalışma” sayılmaz:
a) Bu Sözleşme'nin 5. maddesinde öngörülen koşullara uygun olarak tutulu bulunan bir kimseden, tutulu bulunduğu sırada veya şartlı tahliyeden yararlandığı süre içinde olağan olarak yapması istenilen bir iş;

b) Askeri nitelikli herhangi bir hizmet veya vicdanî reddin meşru sayıldığı ülkelerde, vicdanî reddi seçen kişilere zorunlu askerlik hizmeti yerine gördürülebilecek başkaca bir hizmet;
c) Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz veya afet hallerinde gerekli görülen her hizmet;

d) Olağan yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet.”

¹⁵ App. 25965/04 (European Court of Human Rights) *Rantsev v. Cyprus and Russia* [2010] ECHR 2010, para. 282. Bu meyanda, Doğru ve Nalbant'a göre “bu yorum, insan ticaretini [AİHS'nin] 4. maddesi kapsamına sokan ayrı bir yasak haline getirmiştir”. Osman DOĞRU & Atilla NALBANT, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: Açıklama ve Önemli Kararlar*, Cilt:1, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 321.

¹⁶ *Rantsev v. Cyprus and Russia*. Bu karar ile ilgili incelemeler için bkz. Jean ALLAIN, *Rantsev v Cyprus and Russia: The European Court of Human Rights and Trafficking as Slavery*, Human Rights Law Review, Cilt: 10, Sayı: 3, 2010, s. 546-557; Vladislava STOYANOVA, *Dancing on the Borders of Article 4: Human Trafficking and the European Court of Human Rights in the Rantsev case*, Netherlands Quarterly of Human Rights, Cilt: 30, Sayı: 2, 2012, s. 163-195; Roza PATI, *States' Positive Obligations with respect to Human Trafficking: The European Court of Human Rights Breaks New Ground in Rantsev v. Cyprus and Russia*, Boston University International Law Journal, Cilt: 29, Sayı: 1, 2011,

karar vermiştir.¹⁷ AİHM’ye göre AİHS m. 4; “kölelik”, “kulluk” ve “zorla çalıştırılma ve zorunlu çalışma” kavramlarına yer verse de¹⁸ “insan ticareti” kavramına değinmemiştir.¹⁹ Bununla birlikte, “AİHS’nin kendine has özellikleri veya AİHS’nin güncel koşullar ışığında yorumlanması gerekli yaşayan bir belge olduğu”, AİHS m. 4’ün kapsamı belirlenirken unutulmamalıdır.²⁰ İnsan ticareti, global bir fenomen olarak son yıllarda kayda değer ölçüde artmış olup 2000 yılındaki Palermo Protokolü²¹ ve 2005 yılındaki İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi,²² “insan ticaretinin yaygınlığının ve onunla mücadele etmek için önlem alma ihtiyacının uluslararası düzeydeki artan tanınırlığına işaret etmektedir”.²³ Mahkeme, “hem ticaretin kendisinin

s. 83-98. Bu kararın Türkçe özeti ve önemli paragraflarının çevirisi için bkz. DOĞRU & NALBANT, s. 348-363.

¹⁷ Ayrıca, konuyla doğrudan olmasa da dolaylı olarak alakalı olup AİHS m. 4 ile ilgili ihlal bulunan başvurular için bkz. App. 73316/01 (European Court of Human Rights) *Siliadin v. France* [2005] ECHR 2005-VII, paras. 52-149. App. 40020/03 (European Court of Human Rights) *M. and Others v. Italy and Bulgaria* [2012], paras. 129-170. App. 4239/08 (European Court of Human Rights) *C.N. v. United Kingdom* [2012], paras. 42-82. App. 67724/09 (European Court of Human Rights) *C.N. and V. v. France* [2012], paras. 57-111. Buradakiler dışında, konuyla ilgili olup AİHS m. 4 ile ilgili ihlal bulunmayan bir başvuru için bkz. *M. and Others v. Italy and Bulgaria*, paras. 146-170.

¹⁸ Bu meyanda “... AİHS m. 4 uyarınca “köle”nin kapsamı, ... gerçek bir mülkiyet hakkının kullanımını ve ilgili bireyin statüsünün bir “nesne”ye indirgenmesini gerektirir. ... “Kul” kavramı yönünden ... yasaklanan, “özgürlüğün reddinin özellikle ciddi bir türü”dür. ... “Kul” kavramı, zorlama altında bir kişinin hizmetini sunma yükümlülüğünü içerir ve “köle” kavramı ile bağlantılıdır. ... “Zorla çalıştırılma veya zorla çalışma”nın ortaya çıkması için ... birtakım fiziksel veya ruhsal kısıtlamaların yanı sıra bir tür kişinin iradesinden ağır basma hâli olmalıdır. ...” *M. and Others v. Italy and Bulgaria*, para. 149. Bu tanımlar ile ilgili olarak ayrıca bkz. Dragoljub POPOVIĆ, *European Human Rights Law: A Manual*, Eleven International Publishing, The Hague, 2013, s. 161-163.

¹⁹ *Rantsev v. Cyprus and Russia*, para. 272.

²⁰ *Ibid*, para 277.

²¹ Tam adıyla: “Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol”. (İngilizce) Sözleşme metni için bkz. <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ProtocolTraffickingInPersons.aspx>>, [Erişim Tarihi: 15 Ekim 2015.]

²² Tam adıyla: “Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi”. (İngilizce) Sözleşme metni için bkz. <<http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008371d>>, [Erişim Tarihi: 15 Ekim 2015.]

²³ *Rantsev v. Cyprus and Russia*, para. 278. Bu meyanda insan ticareti ile ilgili “öncül” birtakım gelişmeler için bkz. Rhona K. M. SMITH, *Textbook on International Human*

hem de onunla mücadele etmek için alınan önlemlerin çoğalmasının ışığında” insan ticaretinin “kölelik”, “kulluk” ve “zorla çalıştırılma ve zorunlu çalışma” aranmaksızın, kendiliğinden, AİHS m. 4’ün kapsamı içinde kalıp kalmadığını belirlemeye karar vermiştir.²⁴ Mahkemeye göre:²⁵

“... insan ticareti, doğası gereği ve sömürü amacı nedeniyle mülkiyet hakkına bağlanan yetkilerin kullanımına dayalıdır. [İnsan ticareti], ... insanları alınacak ve satılacak ve ... zorla çalıştırılacak emtia yerine koymaktadır. [İnsan ticareti], hareketleri genellikle sınırlanmış mağdurların etkinliklerinin sıkı gözetimi anlamına gelmektedir. ... [İnsan ticareti], kötü koşullar altında yaşayan ve çalışan mağdurlara karşı şiddet ve tehdit kullanımını içermektedir. ...”

Mahkeme, “*insan ticaretinin insan onuruna bir tehlike oluşturduğu daha geniş bağlamı takdir ederek*”²⁶ ve “*Sözleşmeyi güncel koşullar ışığında yorumlama yükümlülüğünden ötürü*” insan ticaretinin, Palermo Protokolü m. 3(a) ve İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi m. 4(a) anlamında, kendiliğinden, AİHS m. 4’ün kapsamı içinde kaldığı sonucuna varmıştır.²⁷

Rights, 5th ed., Oxford University Press, Oxford, 2012, s. 250-252.

²⁴ *Rantsev v. Cyprus and Russia*, para. 279.

²⁵ *Ibid*, para. 281.

²⁶ Bernadette RAINEY, Elizabeth WICKS & Clare OVEY, *Jacobs, White & Ovey: The European Convention on Human Rights*, 6th ed., Oxford University Press, Oxford, 2014, s. 201.

²⁷ *Rantsev v. Cyprus and Russia*, para. 282. Söz gelimi, Harris ve diğerlerine göre “AİHS m. 4’ün insan ticaretini içerecek biçimde genişlemesi, [AİHS’nin] erişimini günümüzün ne yazık ki yaygın ve ciddi türdeki insan hakları ihlalleri kaynağına genişleten önemli bir gelişme” olarak görülmelidir. David Harris et al., *Law of the European Convention on Human Rights*, 3d ed., Oxford University Press, Oxford, 2014, s. 284. Buna karşın, örneğin, *Piotrowicz*’e göre ise karar, insan ticaretini kendiliğinden AİHS m. 4’ün kapsamı içinde görmesi yönüyle zayıftır; zira hukuki kesinlikten uzaktır. Örneğin, acaba AİHM, tüm ticaret vakalarının potansiyel olarak AİHS m. 4’ü ihlal ettiğini mi söylemektedir? Ryszard PIOTROWICZ, *States’ Obligations under Human Rights Law towards Victims of Trafficking in Human Beings: Positive Developments in Positive Obligations*, *International Journal of Refugee Law*, Cilt: 24, Sayı: 2, 2012, s. 196. Benzer bir tespit ve eleştirel yaklaşım için bkz. STOYANOVA, *Dancing on the Borders of Article 4*, s. 165-174.

Öyleyse, AİHS m. 4, kendiliğinden, insan ticareti yasağı içerirken; “*insan ticareti*”, Palermo Protokolü ve İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi’ndeki ile eş anlamlıdır. Hem ilgili Protokol m. 3(a) hem ilgili Sözleşme m. 4(a) uyarınca, insan ticareti:

“sömürü amacıyla, kişinin tehdit ile veya güç kullanımı ile veya diğer zorlama türleri ile, kaçırma ile, hile ile, aldatma ile, gücün veya zafiyet halinin kötüye kullanımı ile, bir başka kişi üstünde kontrolü bulunan kişinin rızasını elde etmek için ödemeler veya yararlar vermek veya almak ile işe alımı, nakli, transferi, barınması veya alınması anlamına gelir. Sömürü, asgari olarak, diğerlerinin fuhuşunun sömürsünü veya cinsel sömürünün diğer türlerini, zorla çalıştırılmayı veya hizmet ettirilmeyi, köleliği veya köleliğe benzer uygulamaları, kulluğu veya organların çıkarılmasını içerir.”

Peki, AİHS m. 4, genel olarak nasıl koruma sağlar ve hangi yükümlülükleri öngörmektedir? Öncelikle, AİHS m. 4, ne istisnaya ne askıya almaya imkân verdiğinden²⁸ “*mutlak hak*”tır.²⁹ Bunun yanında, AİHS m. 4 uyarınca devlet, ana hatlarıyla,³⁰ (i) ajanları aracılığıyla köle ya da kul tutmaktan, zorla çalıştırmaktan veya zorunlu çalışmaktan veya insan ticaretinden kaçınma yükümlülüğü (negatif yükümlülük),³¹ (ii) belirli koşullar altında, kaçınılabilecek köle ya da kul tutmayı, zorla çalıştırmayı veya zorunlu çalışmayı veya insan ticaretini önlemek için önlem alma yükümlülüğü (pozitif yükümlülük),³² (iii) şüpheli köle ya da kul tutmayı, zorla çalıştırmayı veya zorunlu çalışmayı veya insan ticaretini etkili soruşturma yükümlülüğü (usuli yükümlülük)³³ altındadır.

²⁸ *Rantsev v. Cyprus and Russia*, para. 283.

²⁹ Bernadette RAINEY, *Human Rights Law Concentrate*, Oxford University Press, Oxford, 2013, s. 31; Clare OVEY & Robin CA WHITE, *Jacobs, White & Ovey: The European Convention on Human Rights*, 5th ed., Oxford University Press, Oxford, 2010, s. 9-10; POPOVIĆ, s. 165.

³⁰ İnsan ticareti yasağı özelinde benzer tespitler için bkz. PATI, s. 131-137.

³¹ Örnek olarak bkz. ve krş. *Siliadin v. France*, para. 89.

³² Örnek olarak bkz. ve krş. *M. and Others v. Italy and Bulgaria*, para. 156. *C.N. v. United Kingdom*, paras. 66-68.

³³ Örnek olarak bkz. ve krş. *M. and Others v. Italy and Bulgaria*, para. 157. *C.N. v. United Kingdom*, para. 69.

AIHS m. 4 kapsamındaki insan ticareti yasağı ile ilgili yükümlülükler, bugüne kadar yalnızca *Rantsev v. Cyprus and Russia* başvurusuyla en net haliyle ortaya konmuştur.³⁴ İlk olarak, insan ticareti yasağı, belirli bir mevzuat çerçevesinin varlığını gerektirir. AIHM'ye göre “ulusal mevzuattaki teminat tayfi, insan ticareti mağdurlarının veya potansiyel mağdurlarının haklarının pratik ve etkili korumasını sağlamak için yeterli olmalıdır”.³⁵ Öyleyse AIHS m. 4, bir yandan, insan ticareti yapanları cezalandırmak için ceza hukuku önlemleri almayı; diğer yandan, “insan ticareti için bir kılıf olarak kullanılan işletmeleri düzenleyen yeterli önlemleri almayı” gerektirir.³⁶ Dahası bir devlet, “insan ticaretini teşvik etme, kolaylaştırma veya hoş görme” ile ilgili alakalı endişelerin üzerine gitmelidir.³⁷ Yine taraf devletler, “insan ticaretini yasaklamak ve cezalandırmak için yasal ve idari çerçeve” oluşturmalı ve insan ticaretini önlemek ve mağdurları korumak ile insan ticareti yapanları cezalandırmak üçlü yaklaşımı ile insan ticareti ile etkili mücadele etmelidir.³⁸

İkinci olarak, insan ticareti yasağı, belirli koşullar altında, insan ticareti mağdurlarını veya potansiyel mağdurlarını korumak için kimi operasyonel

³⁴ *Rantsev v. Cyprus and Russia*. Buna karşın, örneğin, *Kara*'ya göre bu karardaki pozitif ve usuli yükümlülükleri karşılamak için yapılacak eylemlerin kapsamı belirsizdir. Siddharth KARA, *Designing More Effective Laws Against Human Trafficking*, Northwestern Journal of International Human Rights, Cilt: 9, Sayı: 2, 2011, s. 127. Bundan başka Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri *Hammarberg*'in “insan ticareti” ile ilgili düşünceleri için bkz. Thomas Hammarberg, *Avrupa'da İnsan Hakları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 97-99. Ayrıca söz gelimi, *Obokata*'ya göre uluslararası insan hakları hukuku perspektifinden hareketle ister köken, ister transit, ister varış devleti olsun her devlet, şu dört kilit yükümlülük altındadır: (1) ticareti ve ilgili işlemleri yasaklamak; (2) tacirleri soruşturmak, kovuşturmak ve cezalandırmak; (3) ticaret mağdurlarını korumak ve (4) bu uygulamanın sebeplerinin ve sonuçlarının üzerine gitmek. Tom OBOKATA, *A Human Rights Framework to Address Trafficking of Human Beings*, Netherlands Quarterly of Human Rights, Cilt: 24, Sayı: 3, 2006, s. 381.

³⁵ *Rantsev v. Cyprus and Russia*, para. 284.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

³⁸ *Ibid.*, para. 285. Bu meyanda insan ticareti yasağı da dâhil olmak üzere AIHS m. 4 ile “cezalandırma yükümlülüğü” arasındaki ilişki ile ilgili bir çalışma için bkz. Vladislava STOYANOVA, *Article 4 of the ECHR and the Obligation of Criminalizing Slavery, Servitude, Forced Labour and Human Trafficking*, Cambridge Journal of International and Comparative Law, Cilt: 3, Sayı: 2, 2014, s. 407-443.

önlemler almayı gerektirir.³⁹ Bunun için “devlet otoritelerinin, belirli bir bireyin ticaretinin yapıldığı veya sömürülmüş olduğu veya buna ilişkin bir gerçek ve yakın risk olduğu ile ilgili inandırıcı şüpheye yol açan koşulların farkında olduğu veya farkında olması gerektiği” gösterilmelidir.⁴⁰ Eğer ilgili otoriteler, bu ihtimal altında, “bireyi o durum veya riskten çıkarmak için yetkileri dâhilinde uygun önlemleri almazsa” AİHS m. 4 ihlal edilmiş olur.⁴¹ Bununla birlikte, operasyonel önlem alma yükümlülüğü, “otoriteler üstünde imkânsız veya orantısız bir yük yüklemeyecek biçimde yorumlanmalı”dır.⁴² Bu yönden devletler, Palermo Protokolü ışığında, ülkelerinde iken ticaret mağdurlarının fiziksel güvenliğini sağlamalı; ticareti önleme ve onunla mücadele etme için kapsamlı politikalar ve programlar oluşturmalı ve kolluk ve göç memurlarını alakalı eğitime tâbi tutmalıdır.⁴³

Üçüncü olarak, insan ticareti yasağı, potansiyel insan ticareti vakalarını soruşturmayı gerektirir.⁴⁴ Soruşturma gerekliliği, mağdur veya yakın akrabasının şikâyetine bağlı olmayıp, otoriteler, “bir kez konu önlerine gelince re’sen harekete geçmelidir”.⁴⁵ Bu yönden:⁴⁶

“Bir soruşturmanın etkili olabilmesi için o soruşturma olay içerisindeki kişilerden bağımsız olmalıdır. Soruşturma, ayrıca sorumlu bireylerin belirlenmesine ve cezalandırılmasına yol açmaya elverişli olmalıyken bu, sonuca yönelik değil; yöneme yönelik bir yükümlülüktür. Çabukluk gerekliliği ve makul hız her bir davada içkindir; fakat bireyi zararlı durumdan çıkarmak imkânının mevcut olduğu durumlarda soruşturma aciliyet meselesi olarak üstlenilmelidir. Mağdur veya en yakın akrabası, meşru çıkarlarını korumak için gerekli olduğu ölçüde prosedüre dâhil olmalıdır.”

³⁹ *Rantsev v. Cyprus and Russia*, para 286. Bu meyanda, insan ticareti mağdurları ile AİHS arasındaki ilişki ile ilgili bir çalışma için bkz. Vladislava STOYANOVA, *Complementary Protection for Victims of Human Trafficking under the European Convention on Human Rights*, Goettingen Journal of International Law, Cilt: 3, Sayı: 2, 2011, s. 777-817.

⁴⁰ *Rantsev v. Cyprus and Russia*, para. 286.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*, para. 287.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*, para. 288.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

Dördüncü olarak, insan ticareti yasağı, sınır aşırı boyutu nedeniyle farklı devlet otoriteleri arasında işbirliği gerektirir. Esasen “*bir kişinin bir devletten bir başkasına ticareti yapılırken insan ticareti suçları, köken devlet, transit devlet ve varış devletinde oluşabilir*”.⁴⁷ Bu nedenle alakalı deliller ve tanıklar birden fazla devlette bulunabilir.⁴⁸ Bu meyanda üye devletler, “*kendi ülkelerinde meydana gelen olaylar hakkında yerel soruşturma yürütme yükümlülüğünün yanı sıra, sınır aşırı insan ticareti vakalarında, kendi ülkelerinin dışında meydana gelen olayların soruşturmasını yürüten ilgili diğer devletlerin alakalı otoriteleri ile etkili biçimde işbirliği yapma yükümlülüğü altındadır*”.⁴⁹

İnsan ticareti yasağı, bu yükümlülükler ötesinde, bir de, belirli koşullar altında sınır ötesi de uygulanabilir gözükmektedir.⁵⁰ Nitekim AİHM, *V.F. v. France* kararı ile AİHS m. 4 kapsamındaki insan ticareti yasağının bu yöndeki etkisini prensipte kabul etmiş izlenimi vermiştir.⁵¹ Burada başvurucu, köken devleti olan Nijerya’ya sınır dışı edilirse kaçtığı fuhuş ağına dönmeye zorlanma riski altında olacağını ve Nijerya otoritelerinin kendisini koruyamayacağını ileri sürmüştür.⁵² AİHM’ye göre ana soru: “*Fransız otoriteleri, başvurucunun Nijerya’ya geri gönderilmesi hâlinde fuhuş ağına tekrar düşebileceğini biliyor muydu veya bilmesi gerekiyor muydu*” sorusudur.⁵³ Bununla birlikte, Mahkemeye göre somut olay ışığında her ne kadar başvurucunun Nijerya toplumunda yer değiştirmesi ve eski statüsünü elde etmesi güç olacaksa da bir kişinin bir başka ülkede daha az lehe koşullar altında olup olmayacağı belirleyici değildir.⁵⁴ Kaldı ki başvurucu, ulusal

⁴⁷ *Ibid*, para. 289.

⁴⁸ *Ibid*.

⁴⁹ *Ibid*.

⁵⁰ Benzer bir görüş için bkz. HARRIS et al., s. 286; Ulaş KARAN, *Kölelik, Kulluk, Zorla Çalıştırma ve Zorunlu Çalışma Yasağı*, ed. Sibel İNCEOĞLU, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 163. Bundan başka örneğin, İngiliz hukuku uyarınca, eğer bir kişi köken devletine gönderilirse yeniden insan ticaretine uğrayacağı yönünde gerçek bir risk varsa, AİHS m. 4’ün kuşkulanan ihlali temelinde insancıl koruma altına alınmaktadır. Gina CLAYTON et al., *Textbook on Immigration and Asylum Law*, 5th ed., Oxford University Press, Oxford, 2012, s. 508-509.

⁵¹ App. 7196/10 (European Court of Human Rights) *V.F. v. France* [2011].

⁵² *Ibid*.

⁵³ *Ibid*.

⁵⁴ *Ibid*.

otoriteler önünde Nijerya'ya geri gönderilirse yaşayabileceği korku, yani insan ticareti ağına yeniden düşmeye ilişkin potansiyel risk ile ilgili herhangi bir argüman ileri sürmemiştir.⁵⁵ Dolayısıyla başvuru, bu yönden AİHS m. 4'e aykırı muamele görme riski olduğunun doğruluğunu kanıtlayamamıştır.⁵⁶ Kaldı ki Nijerya da, fuhuş ağları ile mücadele bakımından kayda değer ilerleme göstermekte olup başvuru, muhtemelen dönüşü ile birlikte yardım alabilecektir. Bu nedenlerle bu başvuru kabul edilebilir bulunmamıştır.⁵⁷ Bununla birlikte, bu karardan hareketle denilebilir ki bir kişinin ülkeden gönderilmesi hâlinde alıcı devlette (yeniden) insan ticaretine tâbi tutulmak yönünden gerçek bir risk ile karşı karşıya kalacağına inanmak için sağlam sebepler varsa AİHS m. 4 böyle bir gönderme ile ihlal edilebilir.⁵⁸

Buraya kadar insan ticareti yasağı AİHS boyutuyla aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu yasak, bir sonraki bölüm ile ABTHŞ yönünden incelenmektedir.

II. Avrupa Birliği: Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı Bakımından İnsan Ticareti Yasağı

ABTHŞ, insan ticareti yasağı ile ilgili açık bir düzenleme getirmekle birlikte, AB Adalet Divanı (ABAD), henüz bu düzenleme ile ilgili herhangi bir karar vermemiştir. Bu nedenle de bu yasağın nasıl korunduğu ve hangi yükümlülükleri getirdiği ile hangi koşullar altında sınır ötesi uygulanabilir olduğu soruları henüz netleşmemişse de bu sorular ile ilgili birtakım tespitler yapılabilir.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ Krş. (AİHS m. 3 yönünden) App. 14038/88 (European Court of Human Rights) *Soering v. United Kingdom* [1989] A.161, para. 91. App. 22414/93 (European Court of Human Rights (Grand Chamber)) *Chahal v. United Kingdom* [1996] ECHR 1996-V, paras. 75-82. App. 24573/94 (European Court of Human Rights (Grand Chamber)) *H.L.R. v. France* [1997] ECHR 1997-III, paras. 30, 40, 44. App. 27765/09 (European Court of Human Rights (Grand Chamber)) *Hirsi Jamaa and Others v. Italy* [2012] ECHR 2012, paras. 146-147. Benzer bir görüş için bkz. STOYANOVA, *Complementary Protection*, s. 805-809. Harris et al., s. 286.

ABTHŞ, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı başlıklı ABTHŞ m. 5(3)⁵⁹ ile insan ticareti yasağını açıkça belirtmektedir.⁶⁰ Buna göre: “*insan ticareti yasaktır*”.⁶¹ ABAD, henüz bu düzenleme ile ilgili herhangi bir karar almamakla birlikte, iki araç, bu düzenlemenin olası yorumu bakımından yol gösterici olabilir: ABTHŞ ile ilgili Açıklamalar⁶² ve ABTHŞ ile AİHS arasındaki ilişkiyi belirten hüküm.⁶³

Birincisi, ABTHŞ ile ilgili Açıklamalar ABTHŞ m. 5(3) ile ilgili bir fikir verir. Zira bu Açıklamalar, ABTHŞ’nin yorumunda rehber oluşturmak için hazırlanmış olup “*Birlik ve üye devlet mahkemelerince gereği gibi göz önünde bulundurulmalıdır*”.⁶⁴ Bu Açıklamalar esas alınınca ABTHŞ m. 5(3): “*doğrudan insan onurundan kaynaklanır ve kazançlı düzensiz göç veya cinsel sömürü ağları organizasyonu gibi örgütlü suçlardaki son gelişmeleri dikkate alır*”.⁶⁵ Açıklamalar, insan ticareti ile alakalı tanımlar yönünden *Europol* Sözleşmesi Eki’ne, *Schengen Anlaşması Uygulama Sözleşmesi*’ne ve İnsan Ticaretiyle Mücadele Çerçeve Kararı’na gönderme yapmıştır. *Europol* Sözleşmesi Eki, cinsel sömürü amacıyla insan ticareti tanımı ile; *Schengen Anlaşması Uygulama Sözleşmesi*, düzensiz göçmen ağları ile; İnsan Ticaretiyle Mücadele Çerçeve Kararı, istihdam sömürüsü

⁵⁹ Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı başlıklı ABTHŞ m. 5 uyarınca:

“1. Hiç kimse, köle ya da kul durumunda tutulamaz.

2. Hiç kimse, zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.

3. İnsan ticareti, yasaktır.”

Bu meyanda Özcan’a göre “[k]öleliğin yasaklandığı [ABTHŞ m. 5’te] insan ticaretinin de yasaklanması, insan ticaretinin “modern kölelik” olarak adlandırıldığı hatırlanacak olursa metodolojik açıdan doğru bir kapsamda ele alınmıştır”. Özcan, s. 169.

⁶⁰ ABTHŞ m. 5 ile ilgili olarak bkz. Heli ASKOLA, *Article 5 - Prohibition of Slavery and Forced Labour*, Steve PEERS et al., eds., *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Hart Publishing, Oxford, 2014, s. 101-119; EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights, *Commentary of the Charter of Fundamental Rights of the European Union*, 2006, s. 55-66; Marco OLIVETTI, *Article 5 - Prohibition of Slavery and Forced Labor*, William BT MOCK & Gianmario DEMURO, eds., *Human Rights in Europe: A Commentary on the Charter of Fundamental Rights of the European Union*, Carolina Academic Press, Durham, 2010, s. 33-39.

⁶¹ ABTHŞ m. 5(3).

⁶² [2007] OJ C 303/17.

⁶³ ABTHŞ m. 52(3).

⁶⁴ ABTHŞ m. 52(7).

⁶⁵ ABTHŞ ile ilgili Açıklamalar (Explanation on Article 5 — Prohibition of slavery and forced labour).

veya cinsel sömürü amacıyla insan ticareti ile ilgili suçların tanımı ile ilgili olarak esas alınmıştır. Bu tanımlar, hem Palermo Protokolü m. 3(a) hem de İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi m. 4(a) anlamındaki “*insan ticareti*” tanımından oldukça uzak kalmaktadır.

Bununla beraber, şu an için *Europol* Sözleşmesi ve İnsan Ticaretiyle Mücadele Çerçeve Kararı ve dolayısıyla insan ticareti tanımları yenilenmiştir. 2009/371 sayılı Karar, *Europol* Sözleşmesi’nin yerini almıştır.⁶⁶ Bu Karar Eki’ndeki “*insan ticareti*” tanımı, hem Palermo Protokolü m. 3(a) hem de İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi m. 4(a) ile özünde aynıdır. Buna göre insan ticareti:⁶⁷

“sömürü amacıyla, kişinin tehdit ile veya güç kullanımı ile veya diğer zorlama türleri ile, kaçırma ile, hile ile, aldatma ile, gücün veya zafiyet halinin kötüye kullanımı ile, bir başka kişi üstünde kontrolü bulunan kişinin rızasını elde etmek için ödemeler veya yararlar vermek veya almak ile işe alımı, nakli, transferi, barınması veya alınması anlamına gelir. Sömürü, asgari olarak, diğerlerinin fuhuşunun sömürsünü veya cinsel sömürünün diğer türlerini, çocuk pornografisi materyalinin üretimini, satışını veya dağıtımını, zorla çalıştırılmayı veya hizmet ettirilmeyi, köleliği veya köleliğe benzer uygulamaları, kulluğu veya organların çıkarılmasını içerir.”

2011/36 sayılı Direktif, İnsan Ticaretiyle Mücadele Çerçeve Kararının yerini almıştır.⁶⁸ Bu Direktifteki “*insan ticareti*” tanımı, Palermo Protokolü m. 3(a) ve İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi m. 4(a) ile özünde aynıdır. Buna göre de insan ticareti:⁶⁹

⁶⁶ 2009/371 sayılı Karar m. 1.

⁶⁷ 2009/371 sayılı Karar Eki (c). *Vurgu* eklenmiştir. Buradaki *italik* ifadeler, Palermo Protokolü m. 3(a) ile İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi m. 4(a)’da yer almamakla birlikte bu, her iki tanımın “özünde aynı” olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Zira “sömürü” tanımı “*asgari olarak*” yapılmışken, 2009/371 sayılı Karar, bu tanımın içerdiği örnek sayılabilecek sömürü hâllerine bir yenisini eklemiştir.

⁶⁸ 2011/36 sayılı Direktif m. 21.

⁶⁹ 2011/36 sayılı Direktif m. 2(1 ve 3). *Vurgu* eklenmiştir. Buradaki *italik* ifadeler, Palermo Protokolü m. 3(a) ile İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi m. 4(a)’da yer almamakla birlikte bu, her iki tanımın “özünde aynı” olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Zira 2011/36 sayılı Direktif, bir yandan, insan ticareti tanımını bir örnek ihtimal ile açmışken diğer yandan, “sömürü” tanımının içerdiği örnek sayılabilecek sömürü hâllerinden birisini bir örnek ihtimal ile açmış ve bu hâllere bir yenisini eklemiştir.

“sömürü amacıyla, kişinin tehdit ile veya güç kullanımı ile veya diğer zorlama türleri ile, kaçırma ile, hile ile, aldatma ile, gücün veya zafiyet halinin kötüye kullanımı ile, bir başka kişi üstünde kontrolü bulunan kişinin rızasını elde etmek için ödemeler veya yararlar vermek veya almak ile *-kişi üstündeki kontrolün değişimi veya transferi de dâhil-* işe alımı, nakli, transferi, barınması veya alınması anlamına gelir. ... Sömürü, asgari olarak, diğerlerinin fuhuşunun sömürüsünü veya cinsel sömürünün diğer türlerini, *-dilenme de dâhil-* zorla çalıştırılmayı veya hizmet ettirilmeyi, köleliği veya köleliğe benzer uygulamaları, kulluğu veya *cezai etkinliklerin sömürüsünü* veya organların çıkarılmasını içerir.”

İkincisi, ABTHŞ ile AİHS arasındaki ilişkiyi belirten hüküm, yani ABTHŞ m. 52(3) ABTHŞ m. 5(3) ile ilgili bir fikir verir. Buna göre:

“Şart, [AİHS] ile güvence altına alınan haklara karşılık gelen haklar içerdiği ölçüde, o hakların anlamı ve kapsamı [AİHS]’dekiler ile aynı olur. Bu hüküm, Birlik hukukunun daha geniş koruma sağlamasının önüne geçmez.”

Bu meyanda bir ön tespit olarak belirtmek gerekir ki ABTHŞ ile ilgili Açıklamalar, ABTHŞ m. 5(1 ve 2), AİHS m. 4(1 ve 2) ile aynı lâfza sahip olup birbirlerine karşılık gelir derken, ABTHŞ m. 5(3), AİHS m. 4’e karşılık gelir dememektedir.⁷⁰ Bununla birlikte, bu, kronolojik sebeplerle izah edilebilir; zira ABTHŞ, 2000 yılında ilan edilmiş ve 2007 yılında uyarlanmışken AİHM, ilk kez 2010 yılında *Rantsev v. Cyprus and Russia* kararıyla insan ticareti yasağının AİHS m. 4’te içkin olduğuna hükmetmiştir.⁷¹ Bu nedenle, kanımca, ABTHŞ m. 5(3), ABTHŞ m. 52(3) anlamında, AİHS m. 4’teki insan ticareti yasağına karşılık geldiği için onunla aynı anlam ve kapsamda değerlendirilmeliyken AB hukuku, bu yönden daha geniş koruma sağlayabilmelidir.

Sonuç olarak, ABTHŞ m. 5(3)’teki insan ticareti yasağı, ABTHŞ ile ilgili Açıklamalar ve ABTHŞ m. 52(3) ışığında okunursa üç husus öne çıkar. Birincisi, ABTHŞ ile ilgili Açıklamalar ışığında, ABTHŞ m. 5(3), “*doğrudan insan onurundan kaynaklanır*”; dolayısıyla ABTHŞ m. 1 ile

⁷⁰ ABTHŞ ile ilgili Açıklamalar (Explanation on Article 5 — Prohibition of slavery and forced labour).

⁷¹ *Rantsev v. Cyprus and Russia*, para. 282.

birlikte değerlendirilmelidir.⁷² ABTHŞ m. 1 uyarınca “*insan onuru dokunulmazdır*” ve “*insan onuru saygı görmelidir ve korunmalıdır*”. İkincisi, hem ABTHŞ ile ilgili Açıklamalar hem de ABTHŞ m. 52(3) ışığında, insan ticareti tanımı, 2009/371 sayılı Karar ve 2011/36 sayılı Direktif ile güncellenmiş ve dolayısıyla hem Palermo Protokolü m. 3(a) hem de İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi m. 4(a) ile özünde aynı hâle getirilmiş şekliyle kullanılmalıdır. Üçüncüsü de, ABTHŞ m. 52(3) ışığında, ABTHŞ m. 5(3), asgari müşterekte AİHS m. 4’teki insan ticareti yasağı ile aynı anlam ve kapsamda değerlendirilmelidir.

ABTHŞ m. 5(3), bu hususta ABAD kararının yokluğu göz önüne alınınca genel olarak ve muhtemelen nasıl koruma sağlayacaktır ve hangi yükümlülükleri öngörecektir? Öncelikle, ABTHŞ m. 5(3), gerek doğrudan insan onurundan kaynaklandığından gerek AİHS m. 4’teki insan ticareti yasağına karşılık geldiğinden, çok büyük ihtimalle “*mutlak hak*” sayılarak ABTHŞ m. 52(1) uyarınca sınırlanamayacaktır. Yine ABTHŞ m. 5(3), AİHS m. 4 ile ilgili AİHM içtihat hukuku ile paralellik kurulursa ana hatlarıyla üç tür yükümlülük öngörecektir. Buna göre üye devletler, (i) ajanları aracılığıyla insan ticaretinden kaçınma yükümlülüğü (negatif yükümlülük); (ii) belirli koşullar altında, kaçınılabilecek insan ticaretini önlemek için önlem alma yükümlülüğü (pozitif yükümlülük); (iii) şüpheli insan ticaretini etkili soruşturma yükümlülüğü (usuli yükümlülük) altında olacaktır.

Peki, ABTHŞ m. 5(3), özel olarak ve muhtemelen hangi yükümlülükleri öngörecektir? Bu yönden ABTHŞ m. 5(3), AİHS m. 4’teki insan ticareti yasağı ile ilgili AİHM içtihat hukuku ile paralellik kurulursa en azından *Rantsev v. Cyprus and Russia* başvurusuyla ortaya konan şu dört yükümlülüğü içerecektir: (i) İnsan ticareti ile etkili mücadele etmek adına belirli bir mevzuat çerçevesi var olmalıdır;⁷³ (ii) Belirli koşullar altında, insan ticareti mağdurlarını veya potansiyel mağdurlarını korumak için kimi

⁷² ABTHŞ m. 5(3) ile 1 arasındaki bağlantı ile ilgili olarak ayrıca bkz. Marco OLIVETTI, *Article 1 - Human Dignity*, William BT MOCK & Gianmario DEMURO, eds., *Human Rights in Europe: A Commentary on the Charter of Fundamental Rights of the European Union*, Carolina Academic Press, Durham, 2010, s. 9; OLIVETTI, *Article 5*, s. 33. ABTHŞ m. 1 ile ilgili olarak bkz. Catherine DUPRÉ, *Article 1 - Human Dignity*, Steve PEERS et al., eds., *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Hart Publishing, Oxford, 2014, s. 3-24.

⁷³ Krş. *Rantsev v. Cyprus and Russia*, para 285.

operasyonel önlemler alınmalıdır;⁷⁴ (iii) Potansiyel insan ticareti vakaları soruşturulmalıdır;⁷⁵ (iv) Farklı devlet otoriteleri arasında işbirliği yapılmalıdır.⁷⁶

Son olarak, ABTHŞ m. 5(3), bu hususta ABAD kararının yokluğu göz önünde tutularak, muhtemelen, bir de, belirli koşullar altında sınır ötesi uygulanabilecektir. Yine ABTHŞ m. 5(3), gerek doğrudan insan onurundan kaynaklandığından gerek AİHS m. 4'teki insan ticareti yasağına karşılık geldiğinden, çok büyük ihtimalle sınır ötesi uygulamaya sahip olacaktır.⁷⁷ Dolayısıyla öz olarak bir kişinin ülkeden gönderilmesi hâlinde alıcı devlette (yeniden) insan ticaretine tâbi tutulmak yönünden gerçek bir risk ile karşı karşıya kalacağına inanmak için sağlam sebepler varsa, ABTHŞ m. 5(3), böyle bir gönderme ile ihlal edilecektir.⁷⁸

Buraya kadar insan ticareti yasağı ABTHŞ boyutuyla aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu yasağın, bir sonraki bölüm ile AY yönünden incelenmektedir.

III. Türkiye: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Bakımından İnsan Ticareti Yasağı

AY, insan ticareti yasağı ile ilgili açık bir düzenleme getirmemekte olup özellikle AYM de, henüz bir temel hak olarak insan ticareti yasağı ile ilgili herhangi bir karar vermemiştir. Bu nedenle de bu yasağın söz gelimi AY m. 17⁷⁹ ve/veya 18'in⁸⁰ kapsamı içinde kalıp kalmadığı ve kalıyorsa nasıl

⁷⁴ Krş. *Ibid*, para. 286.

⁷⁵ Krş. *Ibid*, para. 288.

⁷⁶ *Ibid*, para. 289.

⁷⁷ Krş. *V.F. v. France*.

⁷⁸ Krş. (ABTHŞ m. 4 ile ilgili) Joined cases C 411/10 and C 493/10 (Court of Justice) *N. S. (C-411/10) v Secretary of State for the Home Department and M. E. and Others (C-493/10) v Refugee Applications Commissioner and Minister for Justice, Equality and Law Reform* [2011] ECR I-13905, para. 86.

⁷⁹ Kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı başlıklı Anayasa m. 17/1 uyarınca: “Herkes, ... maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. ...”

⁸⁰ Zorla çalıştırma yasağı başlıklı Anayasa m. 18 uyarınca:

“Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır.

Şekil ve şartları kanunla düzenlenmek üzere hükümlülük veya tutukluluk süreleri içindeki çalıştırmalar; olağanüstü hallerde vatandaşlardan istenecek hizmetler; ülke ihtiyaçlarının

korunduğu ve hangi yükümlülükleri getirdiği ile hangi koşullar altında sınır ötesi uygulanabilir olduğu soruları henüz netleşmemişse de bu sorular ile ilgili birtakım tespitler yapılabilir.

Öncelikle, özellikle AYM, bireysel başvuru aracılığıyla açık bir düzenlemenin yokluğunda AY m. 17 ve/veya 18'in insan ticareti yasağını kapsadığına karar verebilir mi? Bu soruya yanıt verebilmek için birincisi, AY m. 17 ile 18 ve AİHS m. 4 arasındaki ilişki ortaya konmalıdır. Bu meyanda AY, aslında zorla çalıştırma yasağına açıkça; kölelik ve kulluk yasağı ile zorunlu çalışma yasağına ise örtülü biçimde yer veriyor denilebilir. AY m. 17, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına yer verirken örtülü olarak kölelik ve kulluk yasağını içeriyor kabul edilebilir. Zira kölelik ve kulluk uygulamaları, kişinin maddî ve manevî varlığına yönelik açık bir müdahale olarak kabul edilmelidir.⁸¹ AY m. 18, açıkça zorla çalıştırma ve angarya yasağına yer verirken zorunlu çalışma yasağını içeriyor kabul edilebilir.⁸² AYM, henüz AY m. 17 ile AİHS m. 4 arasındaki bağlantıya işaret etmemişse de AY m. 18 ile AİHS m. 4 arasındaki bağlantıyı (zorla çalıştırma yasağı yönünden) kurmuştur.⁸³

İkincisi, peki, insan ticareti yasağı, özellikle bireysel başvuru aracılığıyla AY m. 17 ve/veya 18 kapsamında kabul edilecek midir? AYM, henüz AY m. 17 ile AİHS m. 4 arasındaki ilişkiyi net bir biçimde kurmamışken bu soru kolaylıkla net biçimde yanıtlanamayacaksa da⁸⁴ iki eğilim, bu

zorunlu kıldığı alanlarda öngörülen vatandaşlık ödevi niteliğindeki beden ve fikir çalışmaları, zorla çalıştırma sayılmaz.”

⁸¹ KARAN, s. 163. Bununla birlikte, söz gelimi Tezcan ve diğerlerine göre AY m. 18 ile AİHS m. 4 arasında paralellik olup, kölelik AY m. 18 içinde değerlendirilebilir. Durmuş TEZCAN ve Diğerleri, *İnsan Hakları El Kitabı*, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 173.

⁸² Bkz. KARAN, s. 164.

⁸³ Örnek olarak bkz. Başvuru Numarası: 2013/1613 (Anayasa Mahkemesi) *Acar* [2013], paras. 26-29. Başvuru Numarası: 2013/5062 (Anayasa Mahkemesi) *Üstündağ* [2014], paras. 19-25.

⁸⁴ Bu meyanda Karan'a göre AİHS m. 4 ile AY arasındaki “kapsam açısından tek farklılık, Anayasada kölelik ve kulluk yasağı açısından açık bir düzenlemenin yer almamış olmasıdır. Bu nokta özellikle insan ticareti kapsamında değerlendirilebilecek bazı uygulamalar açısından sorun yaratabilecek bir potansiyele sahiptir. ... [AY m. 17]'nin gündeme gelmesi ile bu uyumsuzluğun amaçsal bir yorum ile Anayasaya aykırı olmayacak bir biçimde çözümlenmesi olanaklı gözükmektedir.” KARAN, s. 177.

sorunun olumlu yanıtlanacağı izlenimi verebilir. İlk olarak, AYM, ilgili AY maddesinin içeriğini AİHS'deki karşılığı olan maddenin AİHM içtihat hukukundaki içeriği ile örtüştürmektedir. Örneğin, AYM, AY m. 18 ve “zorla çalıştırılma” ile ilgili bir başvuru bakımından bu kavramın tanımını AİHM içtihat hukuku aracılığıyla yaparak karara varmıştır.⁸⁵ İkinci olarak, AYM, ilgili AY maddesinin dış sınırlarını belirlerken AİHS'deki karşılığı olan maddenin AİHM içtihat hukukundaki dış sınırlarını esas almaktadır. Örneğin, AYM'ye göre:⁸⁶

“AİHS'nin adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesinde adil yargılanmaya ilişkin hak ve ilkelerin “medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili uyumsuzlukların” ve bir “suç isnadının” esasının karara bağlanması esnasında geçerli olduğu belirtilerek hakkın kapsamı bu konularla sınırlandırılmıştır. Hak arama hürriyetinin ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilmek için, başvurunun ya medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili bir uyumsuzluğun tarafı olması ya da başvurucuya yönelik bir suç isnadı hakkında karar verilmiş olması gerektiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bahsedilen hâller dışında kalan adil yargılanma hakkının ihlali iddiasına dayanan başvurular Anayasa ve AİHS kapsamı dışında kalacağından, bireysel başvuruya konu olamaz.”

O hâlde her ne kadar AY m. 36, adil yargılanma hakkı bakımından “*medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili uyumsuzluklar*” ve bir “*suç isnadı*” gibi bir sınırlama getirmese de ilgili AY maddesinin dış sınırları, bireysel başvuru yönünden tıpkı AİHS'deki karşılığı olan maddeninki gibi çizilmiştir.

Sonuç olarak, insan ticareti yasağı, özellikle bireysel başvuru aracılığıyla AY m. 17 ve/veya 18 kapsamında kabul edilebilir gözükmemektedir. Zira bir yandan, AY m. 17 ile 18 ve AİHS m. 4 arasında bağlantı bulunmaktayken diğer yandan, AYM, hem içerik veya iç alan hem de dış sınırlar bakımından ilgili AY maddesi açısından AİHS'deki karşılığını esas almaktadır. Öyleyse, AYM, AİHM'nin insan ticareti yasağının AİHS m. 4'te içkin olduğuna ilişkin *Rantsev v. Cyprus and Russia* kararından hareketle,⁸⁷ özellikle AY m. 17 ile AİHS m. 4 arasında kurulacak paralellik üzerinden, insan

⁸⁵ Başvuru Numarası: 2012/615 (Anayasa Mahkemesi) *İnan* [2013], paras. 36-47.

⁸⁶ Başvuru Numarası: 2012/917 (Anayasa Mahkemesi) *Oktar* [2013], para. 21.

⁸⁷ *Rantsev v. Cyprus and Russia*, para. 282.

ticareti yasağının bir temel hak olarak korunduğuna karar verebilecektir ve hatta vermelidir. Bu yönden her ne kadar doktrinindeki yazarlardan bir kısmı, AİHS m. 4'teki kölelik ve kulluk yasağı ile ilgili olarak AY m. 18 ile arasında bağ kurmuşsa da⁸⁸, AY m. 17 daha uygun bir karşılık sayılmalıdır. Birincisi, kölelik ve kulluk uygulamaları, kişinin maddi ve manevi varlığına yönelik açık bir müdahale olarak kabul edilerek AY m. 17 içinde görülmeliyken⁸⁹ insan ticareti de, “*kölelik düzeninin çağdaş uygulaması*” kabul edilerek⁹⁰ AY m. 17 içinde sayılabilir. İkincisi, AY m. 15 uyarınca “*savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde*” dahi kişinin “*maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz*” olup bu da, AY m. 17'yi, tıpkı AİHS m. 4 gibi, “*insan haklarının “sert çekirdeği”*”⁹¹ veya “*dokunulmaz çekirdek alanı*”⁹² içine yerleştirmektedir.

Peki, AYM, insan ticareti yasağını özellikle AY m. 17 içinde görürse bu yasak, genel olarak ve muhtemelen nasıl koruma sağlayacaktır ve hangi yükümlülükleri öngörecektir? Öncelikle, AYM'ye göre AY m. 17'deki “[k]işinin ... maddi ve manevi varlığını koruma hakkı, ... devredilmez ve vazgeçilmez haklardan” sayılır.⁹³ O hâlde AY m. 17 kapsamındaki bir insan ticareti yasağı, gerek bu tespit gerek AY m. 17 ile AİHS m. 4'teki insan ticareti yasağının karşılıklılığı göz önünde tutulunca çok büyük ihtimalle

⁸⁸ Örneğin, Tezcan ve diğerlerine göre AY m. 18 ile AİHS m. 4 arasında paralellik olup kölelik AY m. 18 içinde değerlendirilebilir. TEZCAN v.d., İnsan Hakları El Kitabı, s. 173. Bundan başka Doğru'ya göre “[AY m. 18], *kölelik ve kulluk yasağını içerecek şekilde yorumlanmalıdır*”. Osman DOĞRU, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 10. Belirtmek gerekir ki bu ihtimal altında da yine insan ticareti, “*kölelik düzeninin çağdaş uygulaması*” kabul edilerek (Rona AYBAY, *Yabancılar Hukuku*, 3. Bası, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 30.), bu kez de AY m. 18 içinde sayılabilir.

⁸⁹ KARAN, s. 163.

⁹⁰ AYBAY, s. 30.

⁹¹ İbrahim Ö. KABOĞLU, *Özgürlükler Hukuku*, 6. Bası, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 270-271 ve 271, dn. 4. Krş. dn. 31.

⁹² KARAN, s. 163-164.

⁹³ Başvuru Numarası: 2013/8475 (Anayasa Mahkemesi) *Çat ve Diğerleri* [2015], para 43. Söz gelimi, Mumcu ve Küzeci'ye göre de (1961 Anayasası çerçevesinde kaleme alınmışsa da) “*insanın maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı*”, “*kişi özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır*”. Ahmet MUMCU & Elif KÜZECİ, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, 5. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, s. 206.

“mutlak hak” sayılacaktır.⁹⁴ Yine insan ticareti yasağı, AİHS m. 4 ile ilgili AİHM içtihat hukuku ile paralellik kurulursa ana hatlarıyla üç tür yükümlülük öngörecektir.⁹⁵ Buna göre devlet, (i) ajanları aracılığıyla insan ticaretinden kaçınma yükümlülüğü (negatif yükümlülük); (ii) belirli koşullar altında, kaçınılabilecek insan ticaretini önlemek için önlem alma yükümlülüğü (pozitif yükümlülük); (iii) şüpheli insan ticaretini etkili soruşturma yükümlülüğü (usuli yükümlülük) altında olacaktır.⁹⁶

Peki, AY m. 17 kapsamındaki bir insan ticareti yasağı, özel olarak ve muhtemelen hangi yükümlülükleri öngörecektir? Bu yönden bu yasağın, AİHS m. 4’teki insan ticareti yasağı ile ilgili AİHM içtihat hukuku ile paralellik kurulursa en azından *Rantsev v. Cyprus and Russia* başvurusuyla ortaya konan şu dört yükümlülüğü içerecektir: (i) İnsan ticareti ile etkili mücadele etmek adına belirli bir mevzuat çerçevesi var olmalıdır;⁹⁷ (ii) Belirli koşullar altında, insan ticareti mağdurlarını veya potansiyel mağdurlarını korumak için kimi operasyonel önlemler alınmalıdır;⁹⁸ (iii) Potansiyel insan ticareti vakaları soruşturulmalıdır;⁹⁹ (iv) Farklı devlet otoriteleri arasında işbirliği yapılmalıdır.¹⁰⁰

Son olarak, AY m. 17 kapsamındaki bir insan ticareti yasağı, özellikle bu hususta AYM kararının yokluğu göz önünde tutularak, muhtemelen, bir de,

⁹⁴ Benzer bir görüş için bkz. KARAN, s. 164.

⁹⁵ Benzer bir tespit için bkz. *Ibid*, s. 168, 177.

⁹⁶ Bu yönden AYM; negatif, pozitif ve usuli yükümlülük “jargonunu” kullanmaya başlamıştır. Bununla ilgili AY m. 17 ve “yaşam hakkı” üzerinden örnekler verilebilir. Negatif yükümlülük ile ilgili örnek olarak bkz: “Devletin, negatif bir yükümlülük olarak, yetki alanında bulunan hiçbir bireyin yaşamına kasıtlı ve hukuka aykırı olarak son vermeme ... yükümlülüğü bulunmaktadır.” Başvuru Numarası: 2013/2839 (Anayasa Mahkemesi) *Artuç* [2014], para. 32. Pozitif yükümlülük ile ilgili örnek olarak bkz: “Devletin, ... pozitif bir yükümlülük olarak, yine yetki alanında bulunan tüm bireylerin yaşam hakkını gerek kamusal makamların, gerek diğer bireylerin, gerekse kişinin kendisinin eylemlerinden kaynaklanabilecek risklere karşı koruma yükümlülüğü bulunmaktadır.” *Ibid*. Usuli yükümlülük ile ilgili örnek olarak bkz: “Devletin yaşam hakkı kapsamında sahip olduğu pozitif yükümlülüklerin bir de usuli yönü bulunmaktadır. Bu usul yükümlülüğü çerçevesinde devlet, doğal olmayan her ölüm olayının sorumlularının belirlenmesini ve gerekiyorsa cezalandırılmasını sağlayabilecek etkili resmi bir soruşturma yürütmek durumundadır.” *Ibid*, para. 36.

⁹⁷ Krş. *Rantsev v. Cyprus and Russia*, para. 285.

⁹⁸ Krş. *Ibid*, para. 286.

⁹⁹ Krş. *Ibid*, para. 288.

¹⁰⁰ *Ibid*, para. 289.

belirli koşullar altında sınır ötesi uygulanabilecektir. Bu yönden bu yasak, “devredilmez ve vazgeçilmez haklardan” sayıldığından¹⁰¹ ve AİHS m. 4’teki insan ticareti yasağının karşılığı olduğundan, çok büyük ihtimalle sınır ötesi uygulamaya sahip olacaktır.¹⁰² Nitekim AYM, henüz, herhangi bir AY maddesinin sınır ötesi uygulanabilirliği ile ilgili net bir karar vermemişse de *Caceres* başvurusunda¹⁰³ AY m. 17 ve işkence yasağı ile bir kişinin bir başka ülkeye gönderilememesi ile alakalı bir tespitte bulunmuştur. Buna göre:¹⁰⁴

¹⁰¹ *Çat ve Diğerleri*, para. 43.

¹⁰² Krş. *V.F. v. France*.

¹⁰³ Daha detaylı olarak AYM, *Caceres* başvurusunda bir kişinin sınır dışı edilmesi ile ilgili olarak “*tedbir talebi*” başvurusunu ele almıştır. Burada Bayan *Caceres*, ABD vatandaşı olup Özbek vatandaşı ve BMMYK uyarınca mülteci statülü eşi Bay *Kadirov* ile 2006 yılından bu yana İstanbul’da yaşamaktadır. Otoriteler, 29 Ağustos 2012’de Bay K hakkında sınır dışı kararı vermiştir. Bayan C, 13 Ağustos 2012’de yasal ikamet süresini uzatma amacıyla otoritelere başvurunca süreyi uzatmama ve on beş gün içinde Türkiye’den çıkış yapmazsa sınır dışı edileceği kararı kendisine bildirilmiş; 4 Eylül 2012’de hakkında sınır dışı kararı alınmıştır. Bayan C, bu işlemin iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle idare mahkemesinde dava açmış; ancak istemi reddedilmiş ve bu ret karşısında bir üst dereceye itirazı kabul görmemiştir. AYM’ye göre “*tedbir talebi*” verebilmek için Anayasa m. 17 anlamında “*başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşılması gerekir*”. Bundan başka AYM, kural olarak, başvuru yolları tüketildikten sonra bir başvuruyu inceleyebilir. Bununla birlikte, bir kişi, sınır dışı kararına karşı yürütmenin durdurulması istemiyle idare mahkemesine başvurmuş ve bu başvuru reddedilince itiraz etmiş; ancak yine olumsuz sonuç almışsa “*anayasal haklara saygı ilkesi*” gereği AYM, idari dava sonuçlanmamışsa bile o kişinin yaşamına ya da maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik tehlikenin devam edip etmediğini inceleyebilir. Somut olayda başvuru, ABD vatandaşı olup herhangi somut bir ülkeye sınır dışı edilmesi konusunda bir karar yoktur; öyleyse “*başvurucunun yaşamına ya da maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına yönelik ciddi bir risk*” de yoktur. Kaldı ki: “*başvurucu sınır dışı edilmesi halinde hayatının tehlikeye gireceği veya işkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalabileceğine ilişkin ciddi bir risk bulunduğu dair herhangi bir iddia da ileri sürmemiştir.*” Sonuç olarak, bu aşamada tedbir talebinin koşulları oluşmamıştır ve bu nedenle bu talep reddedilmelidir. Başvuru Numarası: 2013/1243 (Anayasa Mahkemesi) *Caceres* [2013], paras 4-15; 19-27.

¹⁰⁴ *Ibid*, para 27. Ayrıca AYM, *Oksana Chicheishvili* başvurusunda da benzer bir tespitte bulunmuştur. Buna göre: “... *Başvurucunun durumu somut olay açısından değerlendirildiğinde önceden aldığı ikamet tezkeresi iptal edilen ve yeniden ikamet tezkeresi alamadığı için tezkeresi olmaksızın ülkede ancak üç ay süreyle kalabilecek bir kişi durumunda bulunduğu, buna karşılık istediği güvenli üçüncü bir ülkeye veya kendi ülkesine gitmesine engel bir durumun bulunmadığı gibi gideceği ülkede yaşam hakkına ya da bireyin maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik gerçek ve ciddi bir risk ile karşılaşacağına, işkence ve kötü muameleyle tabi tutulacağına ilişkin bir beyanı da söz konusu değildir.*” Başvuru Numarası:

“...başvurucu sınır dışı edilmesi halinde hayatının tehlikeye gireceği veya işkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muameleye veya cezaya maruz kalabileceğine ilişkin ciddi bir risk bulunduğu dair herhangi bir iddia da ileri sürmemiştir.”

Öyleyse böyle bir iddia ileri sürülseydi dikkate alınacaktı. Dolayısıyla bu tespitten hareketle AY m. 17, sınır ötesi uygulanabilir gözükmekte olup bu, AY m. 17 kapsamındaki bir insan ticareti yasağına da genişletilebilir olmalıdır. Öyleyse öz olarak, bir kişinin ülkeden gönderilmesi hâlinde alıcı devlette (yeniden) insan ticaretine tâbi tutulmak yönünden gerçek bir risk ile karşı karşıya kalacağına inanmak için sağlam sebepler varsa, AY m. 17 kapsamındaki bir insan ticareti yasağı, böyle bir gönderme ile ihlal edilecektir.

İnsan ticareti yasağı, böylelikle AİHS, ABTHŞ ve AY boyutlarıyla aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu da, birtakım sonuçlara varmayı mümkün kılmaktadır.

Sonuç

İnsan ticareti yasağı, AİHM kararları ve ABTHŞ ile bir temel hak olarak Avrupa özelinde kendisine bir yer edinmiş olup özellikle AYM'nin bireysel başvuru kararları aracılığıyla AY üzerinden de etkili olabilecektir. Böylelikle günümüzün fenomeni olarak insan ticareti, yaygın olduğu üzere salt cezai bir bakış açısıyla değil; artık bir “*temel hak*” bakış açısıyla üzerinde yeniden durulmayı gerektirmektedir.

İnsan ticareti yasağı, toparlanırsa bir temel hak olarak alt unsurları ile birlikte üç tür yükümlülük vazetmektedir: (i) Negatif yükümlülük: Devlet, ajanları aracılığıyla insan ticaretinden kaçınmakla yükümlüdür. (ii) Pozitif yükümlülük: Devlet, belirli koşullar altında, kaçınılabilecek insan ticaretini önlemek için önlem almakla yükümlüdür. Bu meyanda devlet, insan ticareti ile etkili mücadele etmek adına belirli bir mevzuat çerçevesine sahip olmalıdır ve belirli koşullar altında, insan ticareti mağdurlarını veya potansiyel mağdurlarını korumak için kimi operasyonel önlemler almalıdır. (iii) Usuli yükümlülük: Devlet, şüpheli insan ticaretini etkili soruşturmakla yükümlüdür. Bu meyanda devlet, potansiyel insan ticareti vakalarını soruşturmalıdır ve farklı devlet otoriteleri ile işbirliği yapmalıdır.

Dahası insan ticareti yasağı, henüz tam olarak netleşmemişse de muhtemelen belirli koşullar altında sınır ötesi uygulanabilir kabul edilecektir. Buna göre öz olarak eğer bir kişi ülkeden gönderilirse ve o kişinin alıcı devlette (yeniden) insan ticaretine tâbi tutulmak yönünden gerçek bir risk ile karşı karşıya kalacağına inanmak için sağlam sebepler varsa, insan ticareti yasağı gereği böyle bir kişi böyle bir ülkeye gönderilemeyecektir.

İnsan ticareti yasağı, bir temel hak olarak önümüzdeki yıllarda daha çok yargılamaya konu olacak izlenimi vermektedir. Birincisi, bu temel hak, yeni yeni “görünür” hâle gelmeye başlamıştır. Bu yönden AİHM, ilk kez *Rantsev v. Cyprus and Russia* kararıyla ancak 2010 yılı itibariyle insan ticareti yasağını AİHS m. 4 ve dolayısıyla genel olarak AİHS içeriğine katmıştır. Yine ABTHŞ, açıkça insan ticaretini yasağını içerse de ancak 2009 yılının Aralık ayında Lizbon Antlaşması ile birlikte kurucu antlaşmalar ile “*aynı hukuki değere sahip*” kabul edilerek hukuki etki kazanmıştır.¹⁰⁵ İkincisi, örneğin *Europol* Müdürünün görece yakın bir tarih olan 11 Haziran 2015 tarihinde belirttiği gibi, “*insan ticaretinin hem maliyeti hem de çapı Avrupa’da yükselişte*” olup¹⁰⁶ bu yönden insan ticareti vakaları “*artış*” halindedir. Bu açıdan, yeni yeni “görünür” hâle gelmeye başlayan bir temel hak olarak insan ticareti yasağı “*artış*” halindeki insan ticareti vakaları ile birleşince bu yasağın, bir temel hak olarak muhtemelen önümüzdeki yıllarda özellikle AİHM, ABAD ve AY kararları aracılığıyla daha çok netleşecektir.

¹⁰⁵ Lizbon Antlaşması ile değişik AB Antlaşması m. 6(1).

¹⁰⁶ <https://www.europol.europa.eu/latest_news/europol-joins-leading-european-financial-institutions-fight-against-human-trafficking>, [Erişim Tarihi: 15 Ekim 2015.]

Kaynakça

Kitap

- AYBAY, Rona; *Yabancılar Hukuku*, 3. Bası, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- CASTLES, Stephen & Mark J. MILLER; *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2009.
- CLAYTON, Gina et al.; *Textbook on Immigration and Asylum Law*, 5th ed, Oxford University Press, Oxford, 2012.
- DOĞRU, Osman; *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- DOĞRU, Osman & Atilla Nalbant; *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: Açıklama ve Önemli Kararlar*, Cilt:1, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights; *Commentary of the Charter of Fundamental Rights of the European Union*, 2006.
- HAMMARBERG, Thomas; *Avrupa'da İnsan Hakları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- HARRIS, David et al.; *Law of the European Convention on Human Rights*, 3d ed, Oxford University Press, Oxford, 2014.
- KABOĞLU, İbrahim Ö.; *Özgürlükler Hukuku*, 6. Bası, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.
- KOSER, Khalid; *International Migration: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2007.
- MUMCU, Ahmet & Elif KÜZECİ; *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, 5. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011.
- OVEY, Clare & Robin CA. WHITE; *Jacobs, White & Ovey: The European Convention on Human Rights*, 5th ed, Oxford University Press, Oxford, 2010.
- ÖZCAN, Mehmet; *Avrupa Birliğinde İnsan Hakları*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2012.
- POPOVIĆ, Dragoljub; *European Human Rights Law: A Manual*, Eleven International Publishing, The Hague, 2013.

- RAINEY, Bernadette; *Human Rights Law Concentrate*, Oxford University Press, Oxford, 2013.
- RAINEY, Bernadette; Elizabeth Wicks & Clare Ovey; *Jacobs, White & Ovey: The European Convention on Human Rights*, 6th ed, Oxford University Press, Oxford, 2014.
- SMITH, Rhona K. M.; *Textbook on International Human Rights*, 5th ed, Oxford University Press, Oxford, 2012.
- TEZCAN, Durmuş v.d.; *İnsan Hakları El Kitabı*, 4. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011.
- TEZCAN, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem & Oğuz Sancakdar; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.

Makale & Kitap Bölümü

- ALLAIN, Jean; *Rantsev v Cyprus and Russia: The European Court of Human Rights and Trafficking as Slavery*, Human Rights Law Review, Cilt: 10, Sayı: 3, 2010, s. 546-557.
- ARIKOĞLU, Enver; *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarının Türk Hukukunda Uygulanması*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt: 24, Sayı: 1-2, 2004, s. 71-125.
- ASKOLA, Heli; *Article 5 - Prohibition of Slavery and Forced Labour*, Steve Peers et al., eds, *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Hart Publishing, Oxford, 2014, s. 144-163.
- DUPRÉ, Catherine; *Article 1 - Human Dignity*, Steve Peers et al, eds, *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Hart Publishing, Oxford, 2014, s. 44-67.
- KARAN, Ulaş; *Kölelik, Kulluk, Zorla Çalıştırma ve Zorunlu Çalışma Yasağı*, Sibel İnceoğlu (ed.), *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 159-178.
- KARA, Siddharth; *Designing More Effective Laws Against Human Trafficking*, Northwestern Journal of International Human Rights, Cilt: 9, Sayı: 2, 2011, s. 123-147.

- OBOOKATA, Tom; *A Human Rights Framework to Address Trafficking of Human Beings*, Netherlands Quarterly of Human Rights, Cilt: 24, Sayı: 3, 2006, s. 377-409.
- OLIVETTI, Marco; *Article 5 - Prohibition of Slavery and Forced Labor*, William BT Mock & Gianmario Demuro, eds, Human Rights in Europe: A Commentary on the Charter of Fundamental Rights of the European Union, Carolina Academic Press, Durham, 2010, s. 33-39.
- OLIVETTI, Marco; *Article 1 - Human Dignity*, William BT Mock & Gianmario Demuro, eds, Human Rights in Europe: A Commentary on the Charter of Fundamental Rights of the European Union, Carolina Academic Press, Durham, 2010, s. 3-11.
- PATI, Roza; *States' Positive Obligations with respect to Human Trafficking: The European Court of Human Rights Breaks New Ground in Rantsev v. Cyprus and Russia*, Boston University International Law Journal, Cilt: 29, Sayı: 1, 2011, s. 79-142.
- PIOTROWICZ, Ryszard; *States' Obligations under Human Rights Law towards Victims of Trafficking in Human Beings: Positive Developments in Positive Obligations*, International Journal of Refugee Law, Cilt: 24, Sayı: 2, 2012, s. 181-201.
- STOYANOVA, Vladislava; *Article 4 of the ECHR and the Obligation of Criminalizing Slavery, Servitude, Forced Labour and Human Trafficking*, Cambridge Journal of International and Comparative Law, Cilt: 3, Sayı: 2, 2014, s. 407-443.
- STOYANOVA, Vladislava; *Complementary Protection for Victims of Human Trafficking under the European Convention on Human Rights*, Goettingen Journal of International Law, Cilt: 3, Sayı: 2, 2011, s. 777-817.
- STOYANOVA, Vladislava; *Dancing on the Borders of Article 4: Human Trafficking and the European Court of Human Rights in the Rantsev case*, Netherlands Quarterly of Human Rights, Cilt: 30, Sayı: 2, 2012, s. 163-194.

Mahkeme Kararları

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

- App. 14038/88 (European Court of Human Rights) *Soering v. United Kingdom* [1989] A.161.
- App. 22414/93 (European Court of Human Rights (Grand Chamber)) *Chahal v. United Kingdom* [1996] ECHR 1996-V.
- App. 24573/94 (European Court of Human Rights (Grand Chamber)) *H.L.R. v. France* [1997] ECHR 1997-III.
- App. 73316/01 (European Court of Human Rights) *Siliadin v. France* [2005] ECHR 2005-VII.
- App. 40020/03 (European Court of Human Rights) *M. and Others v. Italy and Bulgaria* [2012].
- App. 25965/04 (European Court of Human Rights) *Rantsev v. Cyprus and Russia* [2010] ECHR 2010.
- App. 4239/08 (European Court of Human Rights) *C.N. v. United Kingdom* [2012].
- App. 27765/09 (European Court of Human Rights (Grand Chamber)) *Hirsi Jamaa and Others v. Italy* [2012] ECHR 2012.
- App. 67724/09 (European Court of Human Rights) *C.N. and V. v. France* [2012].
- App. 7196/10 (European Court of Human Rights) *V.F. v. France* [2011].

Avrupa Birliği Adalet Divanı

- Case 4/73 (Court of Justice) *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v. Commission of the European Communities* [1974] ECR 491.
- Case C-305/05 (Court of Justice) *Ordre des barreaux francophones et germanophones and Others v Conseil des ministres* [2007] ECR I-5305.
- Joined cases C 411/10 and C 493/10 (Court of Justice) *N. S. (C-411/10) v. Secretary of State for the Home Department and M. E. and Others (C-493/10) v. Refugee Applications Commissioner and Minister for Justice, Equality and Law Reform* [2011] ECR I-13905.
- Opinion 2/13 (Court of Justice) *Accession of the European Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* [2014].

Anayasa Mahkemesi

E. 2008/1, K. 2008/2 (Anayasa Mahkemesi) [2008].

Başvuru Numarası: 2012/615 (Anayasa Mahkemesi) *İnan* [2013].

Başvuru Numarası: 2012/917 (Anayasa Mahkemesi) *Oktar* [2013].

Başvuru Numarası: 2013/1243 (Anayasa Mahkemesi) *Caceres* [2013].

Başvuru Numarası: 2013/1613 (Anayasa Mahkemesi) *Acar* [2013].

Başvuru Numarası: 2013/2839 (Anayasa Mahkemesi) *Artuç* [2014].

Başvuru Numarası: 2013/5062 (Anayasa Mahkemesi) *Üstündağ* [2014].

Başvuru Numarası: 2013/8475 (Anayasa Mahkemesi) *Çat ve Diğerleri* [2015].

Başvuru Numarası: 2014/19023 (Anayasa Mahkemesi) *Oksana Chicheishvili* [2014].

Yargıtay

E. 2004/8-201, K. 2005/30 (Yargıtay Ceza Genel Kurulu) [2005].

MİLLETLERARASI TİCARİ TAHKİMDE HAKEMİN VEYA HAKEM KURULUNUN *EX AEQUO ET BONO* KARAR VERME YETKİSİ

Yrd. Doç. Dr. Zeynep ÖZGENÇ*

Öz

4868 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK) madde 12/C/III ile hakemin veya hakem kurulunun, tarafların açıkça yetkilendirmiş olmaları kaydıyla, hakkaniyet ve nesafet kuralları (*ex aequo et bono*) veya dostane aracı (*amiable compositeur*) olarak karar verme yetkisine sahip olduğu hükme bağlanmıştır. Pozitif düzenlemelerde, *ex aequo et bono* karar verme yetkisine ilişkin herhangi bir tanıma ise yer verilmemiştir. Ancak, uygulamada özellikle hakemin ya da hakem kurulunun yetkilerinin tespiti ve yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi açısından bu kavramın ne olduğunun, kapsamının ve diğer kavramlarla ilişkilerinin belirlenmesi önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milletlerarası Tahkim Kanunu, *ex aequo et bono*, *amiable compositeur*, *lex mercatoria*, hakkaniyet ilkesi.

AUTHORITY OF ARBITRATOR OR ARBITRATION TRIBUNAL TO DECIDE ACCORDING TO *EX AEQUO ET BONO* IN INTERNATIONAL ARBITRATION

Abstract

In accordance with Article of 12/C/III of The Code of International Arbitration, arbitrator or the arbitration tribunal shall decide as *amiable compositeur* or *ex aequo et bono* only if the parties have expressly authorized the arbitrator or the arbitration tribunal to do so. There isn't any provision about identification of *ex aequo et bono* in this Code. However, it has been considered identification, scope and relationship with other judiciary concept of *ex aequo et bono* as significant, particularly at the determination of the arbitrators' authority and the recognition and enforcement of foreign arbitral awards in practice.

Keywords: The Code of International Arbitration, *ex aequo et bono*, *amiable compositeur*, *lex mercatoria*, principle of equity.

*Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı [zeynepm@uludag.edu.tr]

Giriş

MTK madde 12/C/III uyarınca hakemin veya hakem kurulunun, taraflarca açıkça yetkili kılınmış olmaları şartıyla, hakkaniyet ve nesafet kurallarına; diğer bir ifadeyle *ex aequo et bono* veya *amiable compositeur* (dostane aracı) olarak karar verebileceği kabul edilmektedir¹. Dolayısıyla, genel ve soyut olarak denilebilir ki, 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanunu (MÖHUK) madde 24'ten farklı olarak, MTK'nın uygulama alanına giren hallerde², taraflarca açıkça kararlaştırıldığı takdirde, hakeme ya da hakem kuruluna *ex aequo et bono* karar verebilme yetkisi verilmektedir. Bu husus, tahkim yargısında taraflara belirli bir hukuk düzeninin (system of law) yanı sıra anasyonel hukuk kurallarının (rules of law) da uygulanacak hukuk olarak seçme imkânının tanınmasının bir uzantısı olarak görülebilir.

Ayrıca, MTK'ya kaynaklık eden UNCITRAL Model Kanunu³ madde 28/III ile UNCITRAL Tahkim Kuralları⁴ madde 35/III uyarınca da hakem heyetinin, ancak taraflarca açıkça yetkilendirilmiş olması koşuluyla, *ex aequo et bono* ya da *amiable compositeur* olarak karar verebileceği düzenlemektedir. Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümüne İlişkin Sözleşme (ICSID Sözleşmesi)⁵ madde 42/III uyarınca da birinci ve ikinci paragraf hükümlerinin, tarafların anlaşması kaydıyla, hakem heyetinin uyuşmazlığı *ex aequo*

¹ Türk Hukuku'nda *ex aequo et bono* terimi, hakkaniyet ve nesafet ilkeleri ile eşanlamlı kabul edilmektedir. Çalışmamız kapsamında, milletlerarası tahkimde yerleşmiş bir terim olması ve ulusal hukuklarda yer alan hakkaniyet kurallarından ayırmak amacıyla, hakkaniyet ve nesafet kuralları yerine, *ex aequo et bono* terimi özellikle kullanılmıştır. Çalışmamızda aynı sebeplerden ötürü, dostane aracı yerine *amiable compositeur* terimine yer verilmiştir.

² MTK'nın uygulama alanı madde 1'de hükme bağlanmaktadır. Bu konu hakkında bkz. Ergin NOMER/Nuray EKŞİ/Günseli GELGEL ÖZTEKİN, *Milletlerarası Tahkim Hukuku*, Cilt 1, 4. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 36-40; Ziya AKINCI, *Milletlerarası Tahkim*, 3. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2013, s. 55-91; Turgut KALPSÜZ, *Türkiye'de Milletlerarası Tahkim*, Genişletilmiş 2. Bası, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2010, s. 13-36; Nuray EKŞİ, *Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, Prof. Dr. Gülören TEKİNALP'e Armağan, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 23, Sayı 1-2, 2003, s. 295-338, s. 303-306.

³ UNCITRAL Model Kanunu İngilizce tam metin için bkz. http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf (e.t.: 08.05.2014).

⁴ UNCITRAL Tahkim Kuralları İngilizce tam metni için bkz. <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules-revised/arb-rules-revised-2010-e.pdf> (e.t.: 08.05.2014).

⁵ İlgili Sözleşmenin İngilizce tam metni için bkz. https://icsid.worldbank.org/ICSID/StaticFiles/basicdoc/CRR_English-final.pdf (e.t.: 10.05.2014).

et bono çerçevesinde çözebilmesine hanel getirmeyeceği belirtilmektedir. Keza, Milletlerarası Ticaret Odası (MTO) Tahkim Kuralları⁶ madde 21/II'de de hakem mahkemesinin, tarafların bu konuda yetki vermesi halinde, *amiable compositeur* yetkisine sahip olabileceği veya *ex aequo et bono* karar verebileceği düzenlenmektedir.

Milletlerarası Ticari Tahkime İlişkin 21 Nisan 1961 tarihli Avrupa-Cenevre Sözleşmesi (Cenevre Sözleşmesi)⁷ madde VII ile de uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukukun tespitinde taraf iradesine öncelik tanınmaktadır. Tarafların uyuşmazlığın çözümüne ilişkin uygulanacak hukuku kararlaştırılmaları halinde, hakemlerin uygun görecekları kanunlar ihtilafı kurallarını tatbik ederek yetkili hukuku tespit edebilecekleri düzenlenmektedir⁸. İlgili hükmün lafzı göz önünde bulundurulduğunda, hakemlere *ex aequo et bono* karar verebilme yetkisinin tanınmadığı görülmektedir. Ancak, Cenevre Sözleşmesi'nin uygulama alanına giren hallerde⁹ Cenevre Sözleşmesi madde VII'de hakemlere verilen takdir yetkisi kapsamında uygulanacak hukukun tespitine ilişkin Türk kanunlar ihtilafı kurallarına gidilmesi halinde, MTK madde 12/C/III uyarınca hakemin ya da hakem kurulunun tarafların açıkça yetki vermesi halinde, *ex aequo et bono* karar verebilme imkânının bulunduğu ifade edilebilir.

İlgili milletlerarası sözleşmeler ile MTK'da bu şekilde bir düzenlemeye gidilmesi hukuk mantığı açısından da sağlam temellere dayanmaktadır. Zira tahkim, kaynağını doğrudan taraf iradesinden almaktadır¹⁰. Tarafların iradelerini tamamlayacak *lex fori*'nin yokluğu, hukuk seçimi konusunda daha

⁶ İlgili Kuralların İngilizce tam metni için bkz. <http://www.MTOwbo.org/Products-and-Services/Arbitration-and-ADR/Arbitration/Rules-of-arbitration/Download-MTO-Rules-of-Arbitration/MTO-Rules-of-Arbitration-in-several-languages/> (e.t.:27.12.2014).

⁷ Türkiye işbu Sözleşme'yi 91/2138 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile iç hukukunda onaylamıştır. 23/09/1991 tarihli 21000 sayılı Resmi Gazete.

⁸ Hakemin ya da hakem kurulunun "*uygun görecekları*" kanunlar ihtilafı kurallarından ne anlaşılması gerektiği maddenin lafzından anlaşılammaktadır. Nitekim, bu kavram oldukça belirsiz olduğu gerekçesiyle doktrinde de eleştirilmektedir. Bu eleştiri ve ilgili hükmün yorumlanmasına ilişkin bkz. ŞANLI, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1986, s. 254-259 (*Tahkim*).

⁹ Cenevre Sözleşmesi'nin uygulama alanı madde 1'de hükme bağlanmaktadır. Bu konu hakkında bkz. NOMER/EKŞİ/ÖZTEKİN GELGEL, s. 42-44; AKINCI, s. 57-91.

¹⁰ NOMER/EKŞİ/GELGEL ÖZTEKİN, s. 1.

esnek davranılması sonucunu doğurmaktadır¹¹. Ancak, *ex aequo et bono* tanımına ilişkin pozitif hukukta herhangi bir hükme rastlanılmamaktadır. Bu durum hakemin ya da hakem kurulunun *ex aequo et bono* ile özellikle *amiable compositeur* olarak karar verme yetkisi arasındaki farkın doktrinde ve uygulamada net bir şekilde ortaya konulamamasına neden olabilmektedir. Ayrıca her iki kavramın tanımı ve kapsamı, somut olayın şartlarına göre de değişiklik göstermektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, söz konusu kuralların mahiyetinin belirlenmesindeki zorluklar ve hakemin veya hakem kurulunun bu yönde karar verme yetkisinin sınırlı oluşu nedeniyle, uyumsuzluğun *ex aequo et bono* çözümü istisnai durumlarda ortaya çıkmaktadır¹².

Dolayısıyla, çalışmamız kapsamında *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin kapsamının belirlenmesi amacıyla öncelikle bu konuda ileri sürülen görüşlere genel ve soyut olarak yer vermeye çalışacağız. Daha sonra, *ex aequo et bono* ile ulusal hukuklarda yer alan hakkaniyet kuralları, anasyonel hukuk kuralları ve *amiable compositeur* arasındaki farkın ne olabileceğini irdedeceğiz. Son olarak da hakemin veya hakem kurulunun *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin şartlarına da değineceğiz.

I. *Ex Aequo Et Bono* Karar Verme Yetkisinin Kapsamının ve Sınırlarının Belirlenmesi

B. *Ex Aequo Et Bono* Karar Verme Yetkisinin Kapsamının ve Sınırlarının Belirlenmesine İlişkin Görüşler

Hakemin veya hakem kurulunun *ex aequo et bono* karar verebilmesinin kapsamının ve sınırlarının belirlenmesine ilişkin temel olarak üç görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşler, günümüzde ulusal ve uluslararası hukuklarda yer alan pozitif düzenlemeleri büyük ölçüde etkilemiştir.

- i. Latin grubu olarak ortaya çıkan ilk görüş taraftarlarına göre, hakeme ya da hakem kuruluna *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin tanınması, onların uyumsuzluğun esasına ilişkin uygulanacak milli hukuk kuralları

¹¹ Cemal ŞANLI, *Tahkim*, s. 124.

¹² Maud PIERS/Johan ERAUW, *Application of UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts in Arbitration*, *Journal of Private International Law*, Vol. 8, No 3, 2012, s. 441-472, s. 443.

ile anasyonel hukuk kurallarının aksine davranabilmeleri anlamına gelmemektedir¹³. Bu gruptakiler, hakemin ya da hakem kurulunun bu şekilde hukuk dışına çıkması halinde, ilgili hakem kararının iptal edilmesi gerektiğini ifade edilmekte ve *amiable compositeur* olarak karar verme yetkisini ise milli hukuk kuralları ile anasyonel hukuk kuralları dışında karar verebilme yetkisi olarak gördüklerinden dolayı, *ex aequo et bono* karar verme yetkisi ile donatılmış hakemleri *hukuki hakemler (de iure arbitrators)*, *amiable compositeur* yetkisi ile donatılmış hakemleri ise *fili hakemler (de iure arbitrators)* olarak nitelendirmektedirler¹⁴.

- ii. İkinci gruptaki yazarlara göre, hakem ya da hakem kurulu uyuşmazlığın esasına ilişkin karar tesis ederken tahkim yeri hukuku ile bağlı olmayıp, zaten birçok hukuk sisteminde hakemi ya da hakem kurulunu bağlı kılan açık pozitif düzenlemeler bulunmamaktadır¹⁵. Diğer yandan bu görüş taraftarları, *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin uyuşmazlığın esasına ilişkin sınırsız davranma serbestesi tanımayacağını ifade etmektedirler. Şöyle ki; hakemin ya da hakem kurulunun kamu düzenine aykırı karar tesis etmesi ya da görevini kötüye kullanması, yetki aşımında bulunması ve benzeri durumlarda hakem kararı iptal edilebilmektedir¹⁶. Dolayısıyla Latin grubu yazarları, *ex aequo et bono* karar verme yetkisini, hakemin ya da hakem kurulunun uyuşmazlığın esasına uygulanacak milli hukuk normları ve anasyonel hukuk kuralları ile sınırlandırmaktayken; ikinci gruptaki yazarlar ise bu yetkiyi sadece tahkim yeri hukukunun kamu düzeni ve müdahaleci normları ile sınırlandırmaktadır. Bu anlamda, ikinci gruptaki yazarlara göre, Latin grubu yazarlarının kabul ettiği *amiable compositeur* olarak karar verme yetkisi ile ikinci gruptaki yazarların benimsediği *ex aequo et bono* karar verme yetkisi paralellik arz etmektedir¹⁷.

- iii. Anglo-Sakson Hukuku'nun hâkimiyetindeki üçüncü görüş taraftarları, ikinci grup yazarların benimsediğine benzer bir şekilde, hakemin

¹³ A.J. COHN, "Commercial Arbitration and The Rules of Law- A Comparative Study", The University of Toronto Law Journal, Vol. 4, No, 1941, s. 3.

¹⁴ COHN, s. 4.

¹⁵ COHN, s. 4.

¹⁶ COHN, s. 5.

¹⁷ COHN, s. 5.

ya da hakemlerin hukuka uygun karar verme yükümlülüğünün bir sonucu olarak *ex aequo et bono* karar tesis etmeleri gerektiğini iddia etmekteyken, diğer iki gruptan farklı olarak, *ex aequo et bono* yetkisi ile donatılan hakemin veya hakem kurulunun uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuk ve tahkim yeri hukuku ile bağlı olduğunu savunmakta olduklarından uyuşmazlığın tarafları yetkili hukuku belirleyerek hakeme ya da hakemlere kolaylık sağlayabilirler¹⁸.

Bu görüşlerden hiçbiri, tahkimde taraf iradesinin mutlaklığını kabul etmemektedir. Ayrıca, söz konusu üç temel görüş; *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin kapsamını, *amiable compositeur* olarak karar verme yetkisi ile birlikte açıklamaya çalışmaktadır. Bunu yaparken her ulusal hukukun kendi dinamiği göz önünde bulundurulmaktadır.

Modern hukuk sistemlerinde ise tahkim hukukuna ilişkin en önemli sorun, taraflarca açıkça kararlaştırılarak hakeme ya da hakem kuruluna *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin tanınmasının ardından, bu yetkinin kullanımına ilişkin olarak ortaya çıkmaktadır. Zira böyle bir yetkiye rağmen soyut kalan bu kavramın içeriğinin belirlenememesi halinde, yetki aşımı söz konusu olabilir. Bu durumda da hakem kararı MTK itibarıyla iptal davasına konu edilebilir. Zira, MTK madde 15/A/I-e bendi uyarınca, hakemin ya da hakem heyetinin tahkim anlaşması dışında kalan bir konu hakkında karar verdiği veya istemin tamamı hakkında karar vermediği ya da yetkisini aştığı gerekçesiyle taraflardan biri yetkili asliye ticaret mahkemesinde¹⁹ iptal davası açabilmektedir²⁰. Ayrıca, Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası Hakkında 10 Haziran 1958 Tarihli New York Sözleşmesi (New York Sözleşmesi)²¹ madde V/1-c uyarınca, ilgili kararın tanınması ve tenfizi red-

¹⁸ COHN, s. 7.

¹⁹ 26.09.2004 tarihli ve 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun (07/10/2004 tarihli 25606 sayılı Resmi Gazete) madde 5'te 6545 sayılı ve 18.06.2014 tarihli Kanun (28/06/2014 tarihli 29044 sayılı Resmi Gazete) ile yapılan değişiklik uyarınca hakem kararlarının iptali davalarında asliye ticaret mahkemeleri görevli kılınmıştır.

²⁰ Bu konuda bkz. NOMER/EKŞİ/ÖZTEKİN GELGEL, s. 30-31; AKINCI, s. 283-290; KALPSÜZ, s. 124-158.

²¹ Türkiye işbu Sözleşme'yi 91/2125 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile iç hukukunda onaylamıştır. 25/09/1991 tarihli 21002 sayılı Resmi Gazete.

dedilebilmektedir²². Keza, bu konuda MÖHUK madde 62-g bendi uyarınca da aynı sonucun hâsıl olması muhtemeldir²³. Dolayısıyla, *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin kapsamına ve sınırlarına ilişkin genel esasların ortaya konulması önem arz etmektedir.

B. Ex Aequo Et Bono Karar Verme Yetkisinin Kapsamı ve Sınırlarına İlişkin Genel Esaslar

“*Ex aequo et bono*” kavramı Türkçe’de “*hakkaniyet ve nesafet kuralları*” olarak ifade edilmektedir. “*Hakkaniyet*” ile “*nesafet*” kelimeleri ise aynı anlamda kullanılmaktadır. Kelime manası ile hakkaniyet ya da nesafet, somut olay adaleti; hukukun katılığının giderilmesi; bireylerin yasa karşısında eşitliği ve onların haklarına uyulmasının zorunlu bulunduğu esaslarından doğal olarak çıkartılan adalet ilkesi; somut olayın özelliklerine uyan çözüm biçimlerinin en yüksek temeli şeklinde çıkartılan adalet ilkesi şeklinde tanımlanmaktadır²⁴. Terim olarak ise, hakemin veya hakem kurulunun hakkaniyet ve nesafet kurallarına göre karar vermesi, yürürlükteki hukukta uyuşmazlığa uygulanacak kuralların varlığına rağmen, uyuşmazlığı kendi adalet ve nesafet ölçülerine göre çözmesi anlamına geldiği ifade edilmektedir²⁵. Söz konusu tanımdan yola çıkarak bu kurallar, adalet ve nesafet kurallarının genel prensipleri şeklinde formüleştirmeye çalışılmaktadır²⁶.

²² New York Sözleşmesi’nin uygulama alanı madde I’de hükme bağlanmaktadır. Bu konu hakkında bkz. NOMER/EKŞİ/ÖZTEKİN GELGEL, s. 87-92; AKINCI, s. 321-329; KALPSÜZ, s. 197-211.

²³ MÖHUK uyarınca, yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. NOMER/EKŞİ/ÖZTEKİN GELGEL, s. 59-86; AKINCI, s. 393-406; KALPSÜZ, 185-197; Ergin NOMER, *Devletler Hususi Hukuku*, Yenilenmiş 19. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 530-538; Aysel ÇELİKEL/Bahadır ERDEM, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Yenilenmiş 12. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 694-700; Cemal ŞANLI/Emre ESEN/ İnci ATAMAN FİGANMEŞE, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 3. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014, s. 470-520; Vahit DOĞAN, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 133-137.

²⁴ Ejder YILMAZ, *Hukuk Sözlüğü*, Genişletilmiş 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2001, s. 336.

²⁵ AKINCI, s. 227.

²⁶ Simon GREENBERG/Christopher KEE/Romesh J. WEERAMANTRY, *International Commercial Arbitration: An Asia-Pasific Perspective*, Cambridge University Press, Australia, 2011, s. 138.

Ancak, bu kavramı içeren genel ve kesin bir tanım yapabilmek mümkün değildir. Buna karşılık, *ex aequo et bono* yetkisi ile donatılmış hakemin ya da hakem kurulunun nasıl bir yöntem izleyebileceği kısmen de olsa somutlaştırılabilir. Zira *ex aequo et bono*, insan doğasından kaynaklanan ve aklın bir sonucu olarak benimsenmesi gereken temel hukuk prensipleri olarak ortaya çıkmakta ve doğrudan uyuşmazlığın esasını çözme fonksiyonu görmektedir²⁷. Söz konusu işlevi yerine getirmek amacıyla *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin kapsamının somut olayın özelliklerine göre belirlenebileceği ve aynı zamanda hakemlerin kendi hukuk anlayışlarına ve zamana göre de farklı şekillerde tanımlayabilecekleri kabul edilmektedir²⁸.

Ex aequo et bono karar verme yetkisinin, ucu açık ve soyut normlar bütünü olarak kabul edilmesindeki en temel gaye ise tahkim yargılamasında somut olay adaletini en etkin bir şekilde sağlamaktır. Hakeme ya da hakem kuruluna ulusal veya uluslararası hukuk düzeninin katı kurallarından sıyrılma olanağı tanınmaktadır. Böylelikle hukukun durağan yapısının, yeni durumlara ve olaylara uyum sağlayabilmesi amaçlanmaktadır²⁹. Ancak, asgari düzeyde de olsa hukuki öngörülebilirliğin ve kesinliğin sağlanabilmesi amacıyla, *ex aequo et bono* karar verme yetkisi ile donatılmış olan hakemin veya hakem

²⁷ ŞANLI, *Tahkim*, s. 164.

²⁸ Aslında *ex aequo et bono* kaynağını uluslararası kamu hukukundan almaktadır. Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Statüsü [http://legal.un.org/avl/pdf/ha/sicj/icj_statute_e.pdf (e.t.: 22.12.2014)] madde 38’de uluslararası hukukun kaynakları sayıldıktan sonra, tarafların görüş birliğine varmaları halinde *ex aequo et bono* Divan’ın karar verebileceği ifade edilmektedir. Ancak, kuruluşundan günümüze kadar UAD’nin *ex aequo et bono* hükme bağladığı bir uyuşmazlığa rastlanmamıştır. Bu duruma, devletlerin *ex aequo et bono* karar verme yetkisini Divan’a tanımaktan özellikle kaçınmaları sebep olarak gösterilebilir. Zira, *ex aequo et bono*’nun ne olduğu tam olarak belirlenememektedir. Bu konuda UAD’ın Kuzey Denizi Kıta Sahaneliği (North Sea Continental Shelf) Kararı’ndaki tespitler önem arz etmektedir. (*Continental Shelf Boundaries; Relationship with Multilateral Treaties, Custom and International Law*, International Legal Materials, Vol. 8, No. 2, March 1969, s. 340-433.) Divan ilgili kararında, kanımızca da son derece yerinde bir tespitte bulunarak, hukukun genel ilkelerinden kabul edilen hakça eşitlik ilkesi ile *ex aequo et bono*’nun farklı kavramlar olduğuna dikkat çekmiştir. Bu anlamda UAD, anasoyel hukuk kuralları niteliğindeki hakça ilkelere (equitable principles) göre karar verebileceğini belirtmiştir. Ancak, Divan *ex aequo et bono* karar verebilmesi için UAD Statüsü madde 38/II uyarınca taraflarca yetkilendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu hususun Divan’ın hakkaniyete aykırı karar vermesine engel teşkil etmediği de vurgulanmıştır.

²⁹ Sibel ÖZEL, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Kanunlar İhtilafı Meselesi*, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2008, s 158.

kurulunun aşağıda belirtilen hususları göz önünde bulundurması gerektiği kabul edilmektedir³⁰:

- i. Hakeme ya da hakem kuruluna somut olayın şartları uyarınca, kendi hukuk anlayışlarına göre karar verebilme yetkisi tanınmaktadır.
- ii. Keza, hakem veya hakem kurulu uyuşmazlığın esasına ilişkin karar verirken ticari örf-âdet kuralları ile bağlı değildir.
- iii. Hakem ya da hakem kurulu hukuk normları dışındaki kurallara göre karar verebilir.
- iv. Taraflarca kararlaştırılan ulusal maddi hukuk hükmünün somut olaya tatbikinin adalete aykırı sonuçlar meydana getirmesi halinde, *ex aequo et bono* karar verme yetkisi ile donatılan hakem veya hakem kurulu ilgili normu tatbik etmek zorunda değildir.
- v. Hukuk seçiminin yokluğunda, *ex aequo et bono* karar verme yetkisi ile donatılan hakem ya da hakem kurulu, esasa uygulanacak hukuku tespit etmeyebilir.
- vi. Hakem ya da hakemler, uyuşmazlığa uygulanacak hukukun sınırları ile bağlı değildir³¹.
- vii. *Ex aequo et bono* karar verme yetkisi ile donatılan hakem ya da hakem kurulu, hukukun genel ilkeleri ile *lex mercatoria*'yı dikkate almayabilir.
- viii. Milletlerarası kamu düzeninin dikkate alınmaması, New York Sözleşmesi'nin göz ardı edilmesi anlamına gelebilmektedir. Dolayısıyla, hakem ya da hakem kurulu *ex aequo et bono* tesis ederken bu hususu göz önünde bulundurmalıdır.
- ix. *Ex aequo et bono* karar verme, tahkim usulüne uygulanacak hukuku göz ardı etmek anlamına gelmemektedir.

³⁰ Mark HILGARD/Ana Elisa BRUDER, *Unauthorised Amiable Compositeur?*, Dispute Resolution International, Vol. 8, No 1, May 2014, s. 51-62; s. 52; Julian LEW/Loukas MISTELIS/Stefan KRÖLL, *Comparative International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, The Hague/London/New York, 2003, s. 472.

³¹ Kanımızca, *ex aequo et bono* yetkisi ile donatılmış hakem ya da hakemler uygulanacak hukukun maddi hükümleri ile bağlı olmamasına karşılık, *lex contractus*'un müdahaleci normlarını dikkate almak zorundadır. Bu konuda bkz. aşağı III. başlık.

Diğer yandan, hakemin ya da hakem kurulunun *ex aequo et bono* karar verebilmesinin, hukuk kurallarına bağlı kalmadan sadece kendi değerleri doğrultusunda takdir hakkını kullanarak somut olayı çözüme kavuşturması şeklinde görülmesi de mümkün değildir³². Bu yetkinin verilmesi halinde, hakemin ya da hakem kurulunun soyut kuralı somut olaya uygularken taraflar açısından ortaya çıkan sonucun etkilerini de göz önünde bulundurabileceği söylenebilir.

Nitekim, Arjantinli ve Şilili şirketler arasında ortaya çıkan uyuşmazlık ile ilgili 10.12.1997 tarihli *ad hoc* tahkim yargılamasının sonunda tesis edilen karar bu konuda örnek gösterilebilir³³. Karara konu olan olayda, satıcı konumundaki Arjantinli şirketin hissedarlarının %85'inin onayı ile alıcı Şilili şirket arasında satım sözleşmesi akdedilmiştir. Daha sonra alıcı şirket, satıcı şirketin gizli hesapları olduğunu belirlemiş ve satım bedelini ödemekten kaçınmıştır. Bunun üzerine, taraflar arasındaki uyuşmazlık *ad hoc* tahkime götürülmüştür. Taraflarca uygulanacak hukuk tespit edilmemiş; ancak hakemlere *ex aequo et bono* karar verme yetkisi verilmiştir. Bu kapsamda, hakemler *UNIDROIT* prensipleri bölüm 4.6'ya göndermede bulunarak, sözleşmenin alıcı tarafından hazırlandığına dikkat çekmiş ve hükümlerinin satıcı lehine yorumlanması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Bu konuya ilişkin bir diğer husus ise *ex aequo et bono* karar verme yetkisi ile donatılmış hakemin ya da hakem kurulunun taraflar arasındaki sözleşme hükümleri ile bağlı olup olmayacağıdır. *Ex aequo et bono* karar verme yetkisi kaynağını taraf iradesinden aldığından, bu yetkiyi taraflarca belirlenmiş esas sözleşme hükümleri ile sınırlandırmak olağan kabul edilebilir³⁴. Ancak her hâlükârda, hakemi ya da hakem kurulunu sözleşme hükümleri ile bağlı kılmak hukuken yerinde midir? Daha net bir ifadeyle, hakeme veya hakem kuruluna tanınan *ex aequo et bono* karar tesis etme yetkisi, taraf menfaati ile çatışan sözleşme hükümlerinin göz ardı edilmesi imkânını tanır mı? Bu soruya iki şekilde cevap verilmektedir³⁵. İlk olarak, taraf iradesinin önceliği esas alınarak, hakemin veya hakem kurulunun sözleşme hükümlerini göz

³² HILGARD/BRUDER, s. 54.

³³ İlgili Karar için bkz. <http://www.unilex.info/case.cfm?id=646> (e.t.: 22.12.2014).

³⁴ Benzer yöndeki görüşler için bkz. ÖZEL, s. 158; LEW/MISTELIS/KRÖLL; aksi görüş için bkz. HILGARD/BRUDER, s. 52.

³⁵ Bu görüşler için bkz. HILGARD/BRUDER, s. 59-60.

ardı edemeyeceği; zira bu konuda yetkilendirilmediği iddia edilmektedir. İkinci olarak ise, kamu düzeni³⁶ ve müdahaleci kurallara³⁷ aykırı olmadığı müddetçe, sözleşme hükümlerinin dikkate alınamayabileceği ifade edilmektedir. Kanımızca da ikinci değerlendirme daha makul gözükmektedir. Zira, tahkim yargılamasında esas olan taraf iradesidir. Ancak, bu husus taraf iradesinin mutlak olduğu anlamına gelmemektedir. Ayrıca, taraf menfaatine aykırı sonuçlar doğuran sözleşme hükümlerinin uygulanmamasına ilişkin

³⁶ Milletlerarası özel hukukta kamu düzeni anlayışı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. NOMER, s. 157-184, 458; ÇELİKEL/ERDEM, s. 148-163, 636-645; ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, s. 72-90, 501-511; DOĞAN, s. 113-117, 209-220; ŞANLI, s. 379-391; Gülören TEKİNALP/Ayfer UYANIK ÇAVUŞOĞLU, *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama Kuralları*, Genişletilmiş 11. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2011, s. 52-53; Bilgin TİRYAKİOĞLU, *Taşınır Mallar İlişkin Milletlerarası Unsurlu Satım Aktilerine Uygulanacak Hukuk*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1996, s. 76-78; Nuray EKŞİ, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2013, s. 279-287 (*Tanım ve Tenfiz*); Pelin GÜVEN, *Tanım-Tenfiz, Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfiz*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s. 131-157; Cemile DEMİR GÖKYAYLA, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2001, s. 23-38 (Kamu Düzeni); Berk DEMİRKOL, *Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 24. Maddesi Çerçevesinde Sözleşmeye Uygulanacak Hukuk*, Yenilenmiş 2. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014, s. 29-31; Ahmet Cemal RUHİ/Yavuz KAPLAN, *Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tenfizi Açısından Kamu Düzeni (Ordre Public)*, Prof. Dr. Ergin Nomer'e Armağan, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 22, Sayı 2, 2002, s. 643-662, s. 643-657.

³⁷ Milletlerarası özel hukukta müdahaleci kurallar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. NOMER, s. 180-184, 325-329; ÇELİKEL/ERDEM, s. 153-156, 391-394; TEKİNALP/UYANIK ÇAVUŞOĞLU, s. 58-61, 377-382; ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, s. 7-11, 285-288; DOĞAN, s. 228-234; TİRYAKİOĞLU, s. 78-82; DEMİRKOL, s. 15-29; Hatice ÖZDEMİR KOCASAKAL, *Doğrudan Uygulanan Kurallar ve Sözleşmeler Üzerindeki Etkileri*, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 1 vd. (*Doğrudan Uygulanan Kurallar*); Cemile DEMİR GÖKYAYLA, *Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmeleri (Münhasır Bayilik Sözleşmeleri)*, 6098 sayılı TBK, 6100 sayılı HMK, 6102 sayılı TK'ya Göre Güncellenmiş 2. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2013, s. 399-413 (*Tek Satıcılık*); Hatice ÖZDEMİR KOCASAKAL, *Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun MÖHUK m. 24 Çerçevesinde Tespiti ve Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kuralları*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 30, Sayı 1-2, 2010, s. 27-88, s. 70-88 (*Sözleşmeye Uygulanacak Hukuk*); Mustafa ERKAN, *MÖHUK Madde 31 Bağlamında Türk Hukukunda Doğrudan Uygulanan Kurallara Bakış*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XV, Sayı 2, 2011, s. 81-121; Mehmet KÖSOĞLU, "Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanununun 31. Maddesi: Sözleşme İle Sıkı İlişkili Üçüncü Bir Devletin Doğrudan Uygulanan Kurallarına Etki Tanınması", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 28, Sayı 1-2, 2008, s. 147-172.

tarafının örtülü iradesinin olduğu da kabul edilebilir. Buradaki sınır ise kamu düzeni ve müdahaleci normlardır³⁸.

II. *Ex Aequo Et Bono* Karar Verme Yetkisinin Benzer Kavramlarla Karşılaştırılması

Yukarıda genel ve soyut olarak belirttiğimiz hususlar, hakeme ya da hakem kuruluna *ex aequo et bono* karar verirken nasıl bir metot izleyebileceğine ilişkin önerilerden ibarettir. Ancak, uygulamada bu kavramın sınırlarının net bir şekilde ortaya konulamaması, benzer hukuki kavramlarla karıştırılması sonucunu doğurabilmektedir. Zira ilgili kavram, somut olayın şartlarına göre farklı anlamlar ifade etmektedir. Bu nedenle, *ex aequo et bono* ulusal hukuklardaki hakkaniyet kavramı, anasyonel hukuk kuralları ve hakemin veya hakem kurulunun *amiable compositeur* olarak karar verme yetkisi ile aynı anlamda kullanılabilir. Dolayısıyla, *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin kapsamının ve sınırlarının ortaya konulması amacıyla, benzer kavramlar ile arasındaki farklılıklardan bahsetmenin daha uygun olacağı görüşündeyiz.

A. Ulusal Hukuklarda Yer Alan Hakkaniyet Kuralları ile *Ex Aequo Et Bono* Arasındaki Fark

Ex aequo et bono karar verilmesi, hakemin ya da hakem kurulunun önlerine gelen uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukukta yer alan hakkaniyet ilkesini uygulaması anlamına gelmemektedir. Zira bu durumda, esasa uygulanacak hukukun tatbiki söz konusudur. Yetkili hukukta öngörülen hakkaniyet ilkelerinin uygulanması için tarafların ayrıca hakemi ya da hakem kurulunu yetkilendirmesine gerek yoktur.

Bu bağlamda, ulusal hukuklarda hâkimin hakkaniyet ve nesafet kurallarına göre karar vermesi, hakemin ya da hakem kurulunun *ex aequo et bono* hüküm tesis etmesinden tamamen farklı bir anlama gelmektedir. Tahkime nazaran, devlet yargısında hâkimlerin hakkaniyet ve nesafet kurallarına göre

³⁸ *Ex aequo et bono* karar tesis ederken müdahaleci normların ve kamu düzeninin işlevi için bkz. aşa. III. başlık.

hüküm vermesi sınırlı durumlar için öngörülmektedir. Türk Medeni Kanunu (TMK) madde 4'te de hukuk ve hakkaniyet ifadesi yer almaktadır. İlgili hüküm uyarınca, takdir yetkisinin tanındığı veya durumun gerekleri ya da haklı sebepleri göz önünde tutmayı emrettiği konularda, hâkimin hukuka ve hakkaniyete göre karar verebileceği düzenlenmektedir. Bu durumda, uyuşmazlığın çözümüne ilişkin kanunda bir hüküm vardır; ancak bu hükmün içinde boşluk bulunmaktadır³⁹.

TMK madde 1'de ise uygulanacak herhangi bir hükmün bulunmaması halinde hâkimin hukuk yaratma yetkisi olduğu ifade edilmektedir. Hâkimin hukuk yaratma yetkisini kullanabilmesi için somut olaya uygulanacak ne kanun hükmünün ne de örf-âdet kuralının bulunması gerekmektedir⁴⁰. Diğer bir ifadeyle, hâkimler somut olaya ilişkin gerçek bir hukuki boşluk bulunmadığı takdirde, hukuk yaratma yetkilerini kullanamazlar. Böylelikle, hâkimin hukukta boşluk olduğu gerekçesiyle sessiz kalmasının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır⁴¹.

Keza tahkim yargılamasında, taraflarca *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin tanınması ile uyuşmazlığın çözümüne ilişkin hakemin veya hakem kurulunun sessiz kalması önlenmektedir. Ancak hâkimlerin söz konusu yetkisinden farklı olarak, uyuşmazlığın esasına uygulanacak maddi hükümlerin bulunmasına rağmen, *ex aequo et bono* karar verme yetkisi tanınan hakeme ya da hakem kuruluna yetkili hukukun maddi hükümlerini göz ardı etme olanağı sunulmaktadır. Bu konuda kendilerini sınırlayacak *lex fori*'nin yokluğu da hakeme ya da hakem kuruluna, hâkimlere nazaran daha geniş takdir yetkisi vermektedir. Ayrıca, *ex aequo et bono* karar verme yetkisi, hakeme ya da hakem kuruluna hukuk yaratma yetkisi bahşetmemekte; sadece somut uyuşmazlığı çözme maksadıyla kural yaratma yetkisi vermektedir.

Ulusal hukuklarda benimsenen hakkaniyet ve nesafet kuralları ise yetkili hukukun sınırları dâhilinde somut olaya tatbik edilebilmektedir. Şanlı'nın da açık bir şekilde belirttiği üzere, bu kuralların ulusal hukuk sistemlerindeki fonksiyonu, hukuki düzenlemelerde bir temel noktası teşkil etmekten başka; somut olaylarda kanun hukuku ile ulaşılan sonuçların insan aklı, vicdanı ve

³⁹ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Kemal OĞUZMAN/Nami BARLAS, *Medeni Hukuk*, 20. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014, s. 90-95.

⁴⁰ OĞUZMAN/BARLAS, s. 113.

⁴¹ OĞUZMAN/BARLAS, s. 111.

eşyanın doğası doğrultusunda değiştirilmesini, yumuşatılmasını veya bertaraf edilmesini temin etmektir⁴². Ancak, tahkim yargılamasında *ex aequo et bono* gibi kuralların fonksiyonu ise uyuşmazlığı doğrudan çözmektir⁴³. Her iki durumda da bu türden kuralların fonksiyonu, hukukun durağan yapısı nedeniyle, somut olay adaletinin sağlanması sırasında karşılaşılabilecek engellerin aşılmasıdır.

Common Law geleneğine bağlı olan ülkelerde ise durum biraz daha farklıdır. Bu sistemde, hâkimler, Common Law'a dayanmayan Hakkaniyet Hukuku'na (Equity Law)⁴⁴ göre kararlar tesis etme yetkisine sahiptirler⁴⁵. Temel olarak Hakkaniyet Hukuku, katı ve biçimsel hukuk kurallarının neden olabileceği adaletsiz sonuçları bertaraf etmek amacıyla geliştirilmiş; ahlaka ve vicdana uygun temel ilkelere dayanarak yazılı olmayan kuralların bütünü olarak tarif edilmektedir⁴⁶.

Her ne kadar bu ülkelerde kanunlaştırma hareketleri hız kazanmış olsa da örf-âdet kurallarına dayanan Common Law ile Hakkaniyet Hukuku ayrımı varlığını sürdürmektedir⁴⁷. Ancak, Common Law geleneğinden gelen ülke-

⁴² ŞANLI, s. 164.

⁴³ ŞANLI, s. 164.

⁴⁴ Anglo-Sakson Sistemi'nde Hakkaniyet Hukuku ve hâkimin buna göre karar tesis etmesine ilişkin ayrıntılı bilgi hakkında bkz. Ralph A. NEWMAN, *Equity in Comparative Law*, The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 17, No 4, October, 1968, s. 807-848.

⁴⁵ Tarihsel süreçte, Common Law ile Equity Law arasındaki farkın ortadan kaldırılarak hukuk sisteminde birliğin sağlanması gerektiği doğrultusunda görüşler ileri sürülmüştür. 1861 yılında İngiltere'de Yargı Komisyonu, her iki hukuki kurum arasında radikal bir değişikliğin kabul edilmesi gerektiğini ayrıntılı bir raporla belirtmiştir. Bu süreçten sonra uzun soluklu ve kararlı çalışmalar başlatılmıştır. Günümüzde ise İngiltere'de kanunlaştırma hareketlerinin ağırlık kazanması ile Common Law ile Hakkaniyet Hukuku arasında uygulamadan kaynaklanan sorunlar ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Stephen WADDAMS, *Equity in English Contract Law: The Impact of the Judicature Acts (1873-75)*, Journal of Legal History, Vol. 33, No. 2, August 2012, s. 185-208, s. 185-192.

⁴⁶ Arzu OĞUZ, *Karşılaştırmalı Hukuk*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003, s. 265.

⁴⁷ Amerika Hukuku'nda da 2011 tarihli Haksız Zenginleşmede Geri Verme Yükümlülüğüne ilişkin düzenleme ile (Restatement (Third) of Restitution Unjust Enrichment) soyut ve kapsamı belli olmayan Hakkaniyet Hukuku prensiplerinin somutlaştırılması amaçlanmıştır. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Leonel SMITH, *Common Law and Equity in R3RUE*, Washington and Lee Law Review, Vol. 68, 2011, s. 1193-1201, s. 1185-1202.

lerde *ex aequo et bono* ile Hakkaniyet Hukuku'nda yer alan temel ilkelerin ne olduğunun tam olarak belirlenememesi, bu iki kavramın uygulamada birbirine karıştırılmasına neden olabilmektedir. Hakkaniyet Hukuku, Anglo-Sakson Hukuku'nun bir parçasıdır. Dolayısıyla, tahkim yargılamasında uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukukun Anglo-Sakson karakterli olması halinde, hakem veya hakem kurulu evleviyetle Hakkaniyet Hukuku'nda yer alan ilkeleri tatbik edecektir. Buna rağmen, açıkça yetkilendirilmeleri şartıyla, *ex aequo et bono* hakemin veya hakem kurulunun hüküm tesis etmesi mümkün gözükmemektedir.

B. Ex Aequo Et Bono ile Anasyonel Hukuk Kuralları Arasındaki Fark

Genel olarak, tahkim yargılamasında ulusal hukuk sistemlerinin yanı sıra, anasyonel hukuk kuralları da yetkili hukuk olarak taraflarca kararlaştırılabilmektedir. Bu kurallar en genel ifadeyle, *lex mercatoria* şeklinde terimleştirilmektedir. Ancak, *lex mercatoria*'nın ne olduğunun ortaya konulması, hakemin ya da hakem kurulunun *ex aequo et bono* karar verme yetkilerinin tespiti açısından önem arz etmektedir.

Lex mercatoria, milletlerarası ticari ilişkileri düzenlemek için geliştirilmiş ve milletlerarası ticarete yaygın olarak uygulanmakta olan ticari örf-âdet ve teamülleri içermektedir⁴⁸. *Lex mercatoria*'nın kapsamını belirleme hususunda tahdidi bir sıralama yapmak mümkün değildir. Buna karşılık, milletlerarası hukukun, genel hukuk prensiplerinin, Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) ve BIMCO gibi uluslararası kuruluşların meydana getirdiği genel-geçer ve soyut kuralların, örf-âdet ve teamül kurallarının, yayınlan-

⁴⁸ *Lex mercatoria* hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZEL, s. 143-154; Vahit DOĞAN, *İş Akdinden Doğan Kanunlar İhtilafı Alanında Bağlama Kurallarının ve Sınırlarının Tespiti*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 37-39 (*İş Akdi*); Vahit DOĞAN, *Banka Teminat Mektupları*, Genişletilmiş 2. Bası, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 281 (*Teminat*); Ziya AKINCI, *Milletlerarası Özel Hukukta İnşaat Sözleşmeleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, İzmir, 1996, s. 13-20 (*İnşaat*); Tolga AYOĞLU, *Uluslararası Ticari Sözleşmelere Uygulanan Genel Prensipler, Maddi Hükümler ve Ticari Âdet-Teamül Olarak Lex Mercatoria*, 1. Basıdan 2. Tıpkı Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2011, s. 122-173; Sülün GÜÇER, *Lex Mercatoria in International Arbitration*, Ankara Bar Review, Vol. 2, Issue 1, 2009, s. 30-39, s. 34.

miş hakem kararlarının temel olarak *lex mercatoria* 'yı oluşturduğu kabul edilmektedir⁴⁹. İrade serbestliğinin geniş ölçüde egemen olduğu bu kurallar, milletlerarası ticarete ekonomik ve siyasi sınırları çizmek amacıyla da kullanılmaktadır⁵⁰.

İçeriğinin tespitinde irade serbestliğinin olması açısından *lex mercatoria* ile *ex aequo et bono* arasında benzerlik olduğu söylenebilir. Zira, her ikisi açısından da sistematik kurallar bütününden bahsetmek mümkün değildir. Genel ve soyut olmaları nedeniyle, söz konusu iki kavram arasındaki farkın açık bir şekilde ortaya konulması zor olsa da *lex mercatoria* ile *ex aequo et bono*'nun ortaya çıkma biçimlerine ve işlevlerine ilişkin unsurların, bu konuda belirleyici olduğu söylenebilir.

Uyuşmazlığın esasına uygulanması kararlaştırılan *lex mercatoria* türünden kurallar, taraflarca varlığı kabul edilen ve uygulanması konusunda belirli bir düzeyde inancın bulunduğu normlar bütünüdür. Örneğin, *lex mercatoria* kapsamında kabul gören genel hukuk prensiplerinin ya da örf-âdet kurallarının uygulanabilmesi için taraflarca makul bir süre zarfında tekrar edilmeleri gerekmektedir. Lando'ya göre, genel hukuk prensiplerinin uyuşmazlığın esasına uygulanabilmeleri için hukuk düzenlerinde ortak ve aynı sonucu öngörmeleri yeterli kabul edilmektedir⁵¹. Örf-âdet kuralları açısından ise durum biraz farklıdır. Bu kuralların uygulanma kabiliyetine

⁴⁹ Tolga AYOĞLU, *Some Reflections on the Source of Lex Mercatoria*, Uluslararası Ticari Tahkim ve Yeni *Lex Mercatoria*, ed.: Ahmet Cemil YILDIRIM/Serhat ESKİYÖRÜK, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 28-36. (*Source of Lex Mercatoria*)

⁵⁰ Bu nedenle, uluslararası ticaret topluluğunun hukuku (the law of international business community) şeklinde de adlandırılmaktadır. Zira, uluslararası ticaretle ilgilenen herkesin oybirliği ile uymak zorunda olduğu kurallar bütünü olarak görülmektedir. Fabrizio MARALLE, *Choice of Law in Third Millennium Arbitrations: The Relevance of the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*, Vanderbilt Journal of Transnational Law, Vol. 36, 2003, s. 1138-1188, s. 1140-1141; Nikitas E. HATZIMIHALI, *The Many Lives—And Faces—of Lex Mercatoria: History as Genealogy in International Business Law*, Law and Contemporary Problems, Vol. 71, 2008, s. 169-190; s. 170-171. Kanımızca, bu nitelendirmeye katılmak mümkün değildir. Herhangi bir kurallar bütününi hukuk olarak tarif edebilmek için üstün otorite tarafından koruma altına alınmış olması; yani ihlali halinde yaptırım uygulanması gerekmektedir. *Lex mercatoria* açısından bunu söylemek mümkün değildir.

⁵¹ Ole LANDO, *The Lex Mercatoria in International Commercial Arbitration*, The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 34, No 4, 1985, s. 747-768, s. 750. Aynı zamanda bu konu hakkında bkz. ÖZEL, s. 146.

sahip olabilmeleri için sürekli tekrarlanan bir davranış biçiminin yanı sıra, hukuken bağlayıcı bir yükümlülük inancıyla tatbiki gerekmektedir⁵². Diğer yandan, *ex aequo et bono* için böyle bir durumdan bahsedilemez.

Ayrıca, devlet yargısından farklı olarak, tahkim yargılamasında anas-yonel hukuk kuralları hukuk seçiminin konusunu oluşturmaktadırlar⁵³. Hukuk seçiminin yokluğunda ise MTK madde 12/C/I uyarınca, hakem ya da hakem kurulu uyuşmazlık ile en yakın bağlantı içinde olduğu sonucuna vardığı devletin maddi hukuk kurallarına göre karar vermektedir. Keza, UNCITRAL Model Kanunu madde 28/I ile UNCITRAL Tahkim Kuralları madde 35/I ikinci cümle itibarıyla da tarafların uygulanacak hukuk kural-larını belirlememeleri halinde, hakemlerin uygun olduğuna karar verdikleri hukuku uygulayacakları hükme bağlanmaktadır. MTO Tahkim Kuralları madde 21 uyarınca ise tarafların sadece ulusal maddi hukuk hükümlerini seçebilecekleri ifade edilmektedir. Ancak, hakemlere açıkça *ex aequo et bono* karar verebilme yetkisi verilmişse, hukuk seçiminin yokluğunda dahi, *lex mercatoria*'nın uygulaması mümkün olabilecektir⁵⁴.

⁵² ÖZEL, s. 148.

⁵³ MÖHUK madde 24/I uyarınca, devlet yargısında hukuk seçiminin konusunun sadece ulusal hukuk düzenleri ile sınırlı olduğu kabul edilmektedir. *Lex Mercatoria* da dahil olmak üzere, anas-yonel hukuk kurallarının seçimi halinde, uyuşmazlığa uygulanacak devlet hukukunun cevaz verdiği ölçüde bu kuralların uygulanacağı öngörülmektedir. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. NOMER, s. 307; ÇELİKEL/ERDEM, s. 339; TEKİNALP/UYANIK ÇAVUŞOĞLU, s. 356; ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, s. 254; DOĞAN, *Milletlerarası Özel Hukuk*, s. 352; DOĞAN, *Teminat*, s. 284; ÖZEL, s. 128; Hatice ÖZDEMİR KOCASAKAL, *Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk*, s. 37; DEMİR GÖKYAYLA, *Tek Satıcılık*, s. 316; DEMİRKOL, s. 142-159; Cemal ŞANLI, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, Beşinci Bası, Beta Yayı-nevi, İstanbul, 2013, s. 43 (*Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*); Nuray EKŞİ, *Milletlerarası Incorporation Deniz Ticareti Alanında "Incorporation" Yoluyla Yapılan Tahkim Anlaş-maları*, Tıpkı 2. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2010, s. 24 (*Deniz Ticareti*); Nuray EKŞİ, *Kanunlar İhtilafında Incorporation*, Prof. Dr. Aysel Çelikel'e Armağan, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 19, Sayı 1-2, 1999-2000, s. 263-261 s. 266 (*Incorporation*); Zeynep Derya TARMAN, *5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK) Uyarınca Yabancılık Unsuru Taşıyan Akdi Borç İlişkilerinde Hukuk Seçimi*, BATİDER, 2010, Cilt XXVI, Sayı 1, s. 143-168, s. 153. Aksi görüş için bkz. Fügen SARGIN, *Milletlerarası Unsurlu Patent ve Ticari Marka Lisansı Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s. 194.

⁵⁴ ÖZEL, s. 153; Bahadır ERDEM, *Türk Milletlerarası Tahkim Hukuku'nda 'Lex Mercatoria'*, Uluslararası Ticari Tahkim ve Yeni *Lex Mercatoria*, ed.: Ahmet Cemil YILDIRIM

Lex mercatoria kısmen de olsa *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin içeriğine ilişkin kurallar kataloğu olarak kabul edilmektedir⁵⁵. Bu bağlamda, *ex aequo et bono* karar verme yetkisi, pozitif hukukun katılığında sıyrılma olanağını tanıırken, hukuk seçiminin yokluğunda hakeme ya da hakem kuruluna gerekli gördükleri takdirde *lex mercatoria*'yı da uygulama imkânını sağlamaktadır. Zira, *ex aequo et bono* karar verme yetkisi hakeme ya da hakem kuruluna hakkaniyete, adalete ve hukuk kurallarına (law of rules) göre uyuşmazlığı çözme yetkisi bahşetmektedir⁵⁶. Dolayısıyla, hukuk seçiminin yokluğunda dahi, eğer hakeme ya da hakem kuruluna *ex aequo et bono* karar verme yetkisi açıkça verilmişse, bu durumda *lex mercatoria*'nın esasa uygulanacak hukuk olarak tatbik edilebileceği ifade edilmektedir⁵⁷.

C. *Ex Aequo Et Bono* ile *Amiable Compositeur* (Dostane Aracı) Olarak Uyuşmazlığın Çözümü Arasındaki Fark

Doktrinde en fazla tartışılan konulardan biri hakemin ya da hakem kurulunun *ex aequo et bono* ve *amiable compositeur* olarak karar verebilme yetkileri arasındaki farktır. Bazı hukuk sistemlerinde (Fransız Hukuku gibi) hakeme ya da hakem kuruluna sadece *amiable compositeur* olarak karar verme yetkisi tanınırken, bazılarında ise (Türk Hukuku'nda olduğu gibi) hem *ex aequo et bono* hem de *amiable compositeur* olarak karar tesis etme yetkisi tanınmaktadır. *Ex aequo et bono* ile *amiable compositeur* terimleri teoride birbirinden farklı anlamlar ifade etse de uygulamada bunları birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Ancak her iki hukuki kurum arasındaki farktan ziyade, aralarındaki ilişkinin ortaya konulması, hakeme ya da hakem kuruluna yol göstermesi açısından önem arz etmektedir.

UNCITRAL Model Kanunu madde 28/III ile UNCITRAL Tahkim Ku-

/Serhat ESKİYÖRÜK, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2014, s. 131.

⁵⁵ A. F. M. MANIRUZZAMAN, *The Arbitrator's Prudence in Lex Mercatoria: Amiable Composition and Ex aequo et bono in Decision Making*, Mealey's International Arbitration Report, Vol. 18, 2003, s. 1-8, s. 2.

⁵⁶ MANIRUZZAMAN, s. 2.

⁵⁷ Bu konudaki görüşler için bkz. MANIRUZZAMAN, s. 4; AYOĞLU, *Lex Mercatoria*, s. 105; GÜÇER, s. 37, Didem ÖZDEMİR, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk Olarak Lex Mercatoria*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 1-2, 2003, s. 91-131, s. 112.

ralları madde 35/II’te de düzenlendiği gibi, MTK madde 12/C/III uyarınca hakem ya da hakem kurulu, açıkça yetkili kılınmış olmaları şartıyla “*hakkaniyet ve nesafet kurallarına göre ya da dostane aracı olarak*” karar verebilme yetkisine sahip kılınmaktadır. İlgili hükümlerin lafzına bakıldığında, *ex aequo et bono* ile *amiable compositeur* terimlerine yer verilmesi sebebiyle, bu iki hukuki kurumun ayrı kavramlar olduğu izlenimi edinilmektedir. Ancak bu konuda, Türk Hukuku’nda ve yabancı hukuklarda farklı eğilimlerin olduğu görülmektedir.

Hakemin ya da hakem kurulunun *amiable compositeur* olarak karar verebilme yetkisi Fransız Hukuku’na dayanmaktadır⁵⁸. Fransız Hukuku’nda baskın görüş, *ex aequo et bono* ile *amiable compositeur* kavramlarının aynı anlama geldiğidir⁵⁹. Ancak, bu iki kavramın farklı olduğunu iddia eden görüşler de göz ardı edilemeyecek şekilde ortaya konulmaktadır. Kural olarak, *ex aequo et bono* karar verebilme yetkisi ile donatılan hakemin ya da hakemlerin emredici hükümler dâhil tüm hukuk kurallarından ayrılabilceği; *amiable compositeur* yetkisi kapsamında ise uyumsuzluğun esasına uygulanacak milli hukuk sisteminin emredici kurallarının uygulanmasından kaçınılamayacağı ifade edilmektedir⁶⁰.

Ex aequo et bono ile *amiable compositeur* arasındaki farkın daha ziyade, dilsel tercihlerden (language preference) kaynaklandığı ifade edilmektedir⁶¹. Türkiye’de de olduğu gibi, pek çok ülkede UNCITRAL Model Kanunu esas alınarak ulusal tahkim kanunları tesis edilmektedir. İlgili hükümlerde ise bu iki kavrama ayrı ayrı yer verilmektedir. Buna karşılık, Türk Hukuku’nda *ex*

⁵⁸ Bu konuda bkz. R.E. CHRISTIE, *Amiable Composition in French and English Law*, The Journal of the Chartered Institute of Arbitrators, Vol. 58, No. 4, 1992, s. 259-266, s. 259-260; Jana HERBOCZKOVA, *Amiable Composition in the International Commercial Arbitration*, https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/mps/herboczko_jana.pdf (e.t.: 14.11.2014), s. 1-8, s. 1-2.

⁵⁹ ÖZEL, s. 159; Mauro SAMMARTONA-RUBINO, *International Arbitration Law and Practice*, Second Edition, Kluwer Law International, Netherlands, 2001, s. 471.

⁶⁰ Bu konu hakkında Fransız Hukuku’ndaki görüşler için bkz. AYOĞLU, *Lex Mercatoria*, s. 99- 100, dn. 295-296-297’deki yazarlar.

⁶¹ A. DUMISIC, *Advantages of Amiable International Arbitration: Characteristics and Scope of Arbitrators Power*, <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/22183/91117.pdf?sequence=1> (e.t.: 11.11.2014), s. s. 5; Alexander J. BĚLOHLAVEK, *Application of Law in Arbitration, Ex Aequo Et Bono and Amiable Compositeur*, Czech (& Central European) Yearbook of Arbitration, Vol. 3, March 2013, s. 25-51, s. 30.

aequo et bono ile *amiable compositeur* arasında fonksiyon açısından farklılık olmadığı ifade edilmektedir⁶². Zira, hakemin ya da hakem kurulunun her iki durumda da açıkça yetkilendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, hakeme veya hakem kuruluna taraflar arasındaki menfaat dengesini temelden sarsan, onlar arasında adaletsiz sonuçlara neden olan sözleşme hükümlerini uygulamama imkânı da tanınmaktadır. Bu konuda tarafların örtülü iradelerinin bulunduğu kabul edilmektedir⁶³. Bunun yanı sıra, *ex aequo et bono* ya da *amiable compositeur* olarak karar verme yetkisi ile donatılan hakeme ya da hakemlere, pozitif hukukun neden olduğu uygun olmayan sonuçları bertaraf ederek somut olay adaletini sağlama imkânı tanınmaktadır.

Diğer yandan, bu iki kavramın niteliklerinin farklı olduğu kanısındayız. Hakeme ya da hakem kuruluna, *amiable compositeur* olarak karar verme yetkisinin tanındığı hallerde, taraflarca hakkaniyete göre hüküm tesis etme imkânı sağlandığının ifade edilemeyeceği görüşündeyiz⁶⁴. Bu husus, hakemin ya da hakem kurulunun yetkisinin kapsamının belirlenmesinde önemlidir. Zira, hakemin ya da hakem kurulunun yetkisini aştığı gerekçesiyle hakem kararı, iptal davasına konu olabilir ya da bu konudaki tanıma veya tenfiz talebi reddedilebilir.

Bu bağlamda, *ex aequo et bono* karar tesis etme yetkisinin açıkça verildiği durumlarda, hakem ya da hakem kurulu taraflar arasındaki sözleşmeyi yeniden yorumlama yetkisine sahiptir. Dolayısıyla, uyuşmazlığın esasını çözerken tarafların menfaatine aykırı olan sözleşme hükümlerini göz ardı edebilirler⁶⁵. Hatta bu konuda tarafların örtülü iradelerinin olduğu kabul edilebilir. Ancak, aynı hususun *amiable compositeur* yetkisinin kapsamında ifade edilemeyeceği söylenebilir. *Ex aequo et bono* karar verme yetkisinden farklı olarak; *amiable compositeur* yetkisinde hakem ya da hakem kurulu soyut hukuk kuralları; yani uluslararası hukukun genel olarak kabul ettiği normlar ile bağlıdır. Bu anlamda, *ex aequo et bono* karar verme yetkisi, hakeme veya hakemlere uyuşmazlığın çözümüne ilişkin daha geniş yetkiler

⁶² ÖZEL, s. 163; AYOĞLU, *Lex Mercatoria*, s. 100; Ziya AKINCI, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları*, BATİDER, Cilt 18, Sayı 4, 1996, s. 93-109, s. 105 dn. 36 (*Çözüm Yolları*).

⁶³ ÖZEL, s. 161.

⁶⁴ Bu konuda aksi görüş için bkz. AYOĞLU, *Lex Mercatoria*, s. 100-101; HERBOCZKOVA, s. 3.

⁶⁵ DUMISIC, s. 7.

bahşetmektedir⁶⁶.

Buna karşılık, her iki durumda da hakemin veya hakem kurulunun sözleşmeyi geçersiz hale getiren hukuk normları ile bağlı olmadığını kabul etmek gerekmektedir⁶⁷. Zira burada asıl olan taraf iradesidir ve tarafların gerçek iradelerinin sözleşmenin gereği gibi ifa edilmesine yönelik olduğu kabul edilmektedir. Bu konuda da tarafların örtülü iradelerinin varlığını kabul etmek makul görülmektedir.

Amiable compositeur yetkisi, uyuşmazlığın taraflarının hakem ya da hakemler tarafından sanki bir arabulucu gibi uzlaştırılması anlamına da geldiği iddia edilmektedir⁶⁸. Ancak, şu husus göz ardı edilmemelidir ki, hakeme ya da hakem kuruluna uyuşmazlığı *amiable compositeur* olarak çözme yetkisinin tanınması, uyuşmazlığın alternatif çözüm yolları ile sonuçlandırılması anlamına gelmemektedir. Zira tahkim, uyuşmazlıkların alternatif çözüm yollarından⁶⁹ biri olarak kabul edilmemektedir⁷⁰. Tahkim yargılaması, hakları ihlal edilen kişilerin devlet yargısına başvurma kuralı-

⁶⁶ ŞANLI, hakeme ya da hakem kuruluna *ex aequo et bono* ya da *amiable compositeur* olarak uyuşmazlığı çözme yetkisi verildiği takdirde, sadece milli pozitif hukuk sistemlerini uygulamaktan kaçınma yetkisi verildiğini ifade etmektedir. Bu durumda, hakem ya da hakem kurulu hukuk ile bağlıdırlar ve kişisel kanaatlerine göre karar veremezler. Ancak, yazara göre bu hukuk menşe ve mahiyeti itibarıyla farklı bir hukuktur. Bu doğrultuda bkz. ŞANLI, *Tahkim*, s. 174-175.

⁶⁷ ÖZEL, s. 158; ÖZDEMİR, s. 111; AYOĞLU, *Lex Mercatoria*, s. 101.

⁶⁸ Hakemlere *ex aequo et bono* verme yetkisinin açıkça verildiği hallerde de hakemin ya da hakem kurulunun arabulucu gibi davranabileceğine ilişkin görüşler hakkında bkz. BĖLOHLAVEK, s. 28.

⁶⁹ Genel çerçevede, alternatif uyuşmazlık çözümü tarafsız ve objektif konumda bulunan üçüncü bir kişinin, aralarında uyuşmazlık bulunan tarafları, ortaklaşa bir çözüme ulaşmaları için bir araya getirerek iletişim kurmalarını ve bu suretle sorunlarının çözümünü kendilerinin bulmalarını sağlamasını yahut onlara somut olayın koşullarına ve özelliklerine uygun olarak, üzerinde mutabakata varabilecekleri çözüm önerileri üretip sunmak suretiyle, uyuşmazlığın halli bağlamında destek vermesini öngören ve Devlet mahkemelerinde cereyan eden yargılamaya nazaran seçimlik bir yol olarak işlerlik kazanan ve tümüyle gönüllülük esası üzerine bina edilmiş olan uyuşmazlık çözüm yolları bütünü olarak tarif edilmektedir. İlgili tanım ve benzerleri için bkz. Süha TANRIVER, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 64, 2006, s. 151-177, s. 151, benzer tanımlar için bkz. dn. 1'deki yazarlar.

⁷⁰ AKINCI, *Çözüm Yolları*, s. 100, dn. 30; Alper BULUR, *Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Arabuluculuk Yöntemi*, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 65, Sayı 4, Güz 2007, s. 30-46, s. 32.

nın istisnasını teşkil etmektedir ve uyuşmazlıkların yargısal yollarla çözüm yöntemlerinden⁷¹ biridir⁷². Hakeme ya da hakem kuruluna uyuşmazlığı *amiable compositeur* olarak çözüme yetkisinin verilmesi, tahkim yargılamasının söz konusu niteliğini değiştirmez. Bu durum, sadece esasa uygulanacak hukukun tespitine ilişkindir. *Amiable compositeur* yetkisinin kullanıldığı tahkim sürecinde de devlet yargısında olduğu gibi, uyuşmazlığın hukuki yollarla çözümü asıl gayedir.

Amiable compositeur olarak karar verme yetkisi, hakeme ya da hakem kuruluna yargılama esnasında taraflar arasında menfaat dengesini sağlarken uzlaştırmacı bir yöntem izleyebilir. Dolayısıyla, *amiable compositeur* olarak karar verme yetkisi ile donatılan hakem ya da hakem kurulu arabulucu ile yakınlaşmaktadır. Ancak, arabulucunun⁷³ görevi dostane bir çözüme ulaşmak için taraflara, müzakereler sonucunda bir anlaşmaya varabilmek için yardım etmektir⁷⁴. Tahkim sürecinden farklı olarak, tarafsız üçüncü kişi olarak adlandırılan arabulucuların verdiği kararların bağlayıcılığı yoktur ve verilen karara karşı daima mahkemelere ya da tahkime gitme imkânı bulunmaktadır⁷⁵. Dolayısıyla, arabulucu bir karar merci değildir; sadece taraflara iletişim ve müzakerelerde aracılık etmektedir⁷⁶. Buna karşılık, hakem ya da hakem kurulu tahkim yargılamasını sonlandıran ve taraflar açısından bağlayıcı bir karar tesis etmek zorundadırlar. Hakeme ya da hakem kuruluna *amiable compositeur* olarak karar verme yetkisinin verilmesi, kendisinin bağlayıcı ve nihai kararlar verebilme yetkisine hanel getirmemektedir.

⁷¹ Bu konuda bkz. NOMER, s. 520; Yavuz KAPLAN, *Milletlerarası Tahkimde Usule Aykırılık*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 24; Erkan KÜÇÜKGÜNGÖR, *Türkiye Futbol Federasyonu Tahkim Kurulu'nun Yapısı ve Tahkim Kurulu Kararlarının Niteliği*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 50, Sayı 2, 2001, s. 137-146, s. 141.

⁷² Tahkim kavramı ve unsurlarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. NOMER, s. 522-525; ÇELİKEL/ERDEM, s. 670; ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, s. 548-552; DOĞAN, *Milletlerarası Özel Hukuk*, s. 127-128; NOMER/EKŞİ/ÖZTEKİN GELGEL, s. 1-3; ŞANLI, *Tahkim*, s. 19-21; ŞANLI, *Uyuşmazlıkların Çözümü*, s. 225-237; AKINCI, *Tahkim*, s. 3-9; ÖZEL, s. 15-19; Burak HUYSAL, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkime Elverişlilik*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010, s. 7-11.

⁷³ Türk Hukuku'nda hukuki uyuşmazlıkların arabuluculuk yoluyla çözümlenmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla 07.06. 2012 tarihli ve 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu yürürlüğe konulmuştur. İlgili Kanun için bkz. 18/12/2010 tarihli 27789 sayılı Resmi Gazete.

⁷⁴ AKINCI, *Tahkim*, s. 9

⁷⁵ ŞANLI, *Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, s. 437.

⁷⁶ AKINCI, *Tahkim*, s. 10.

Uygulamada *ex aequo et bono* ile *amiable compositeur* olarak karar verme yetkisi arasında herhangi bir problem ortaya çıkmamakla birlikte, tartışmalar daha çok teorik alanda bir anlam ifade etmektedir. Nitekim, MTO Tahkim Kuralları'nın 1998 yılındaki revizyonu sırasında metni hazırlayan çalışma grubu bu iki kavramın aynı anlam geldiği sonucuna ulaşmıştır⁷⁷. Bu kavramlar arasındaki herhangi bir fark olup olmadığının tespiti açısından ise taraf iradelerinin ve tahkim yeri hukukunun (*lex arbitri*) esas alınması gerektiği ifade edilmektedir⁷⁸.

III. Hakemlerin *Ex Aequo Et Bono* Karar Verebilme Yetkisinin Şartları

Kompetenz-kompetenz (yargılama yetkisi üzerinde yetki) prensibini düzenleyen MTK madde 7/H uyarınca, hakem ya da hakem kurulu, tahkim anlaşmasının mevcut ya da geçerli olup olmadığına ilişkin itirazlar da dâhil olmak üzere, kendi yetkisi hakkında karar verebilmektedir. Bu ilke gereğince, *ex aequo et bono* karar verilemeyeceği meselesi, bizatihi hakem ya da hakem kurulu tarafından karara bağlanacaktır. Zira söz konusu prensibe göre, hakem ya da hakem kurulu kendi yetkilerine ilişkin yapılan her türlü itirazı mahkemeye gitmeksizin kendileri karara bağlayabilmektedir⁷⁹.

Bu bağlamda, hakemin ya da hakem kurulunun *ex aequo et bono* karar verebilme yetkisinin sınırlarının ve kapsamının tespit edilmesi önem arz etmektedir. Ancak, bu yetkinin özüne zarar verecek ölçüde bir sınırlamanın kabul edilemeyeceği söylenebilir. Zira *ex aequo et bono* karar verebilme yetkisi, esasa uygulanacak hukukun esnekleştirilerek, pozitif hukukun katılığından kurtulabilme olanağının taraflarca hakeme ya da hakem kuruluna tanınmasını sağlamaktadır.

Dolayısıyla *kompetenz-kompetenz* ilkesi kapsamında, hakemin ya da hakemlerin *ex aequo et bono* karar verebilmesi için aşağıda belirtilen şartların varlığının tespit edilmesi gerekmektedir:

⁷⁷ ÖZEL, s.160; AYOĞLU, *Lex Mercatoria*, s. 100.

⁷⁸ ÖZEL, s.160; AYOĞLU, *Lex Mercatoria*, s. 100.

⁷⁹ Bu konuda bkz. ÖZEL, s. 102-109.

i. Hakeme/hakemlere uyuşmazlığın taraflarınca *ex aequo et bono* karar verme konusunda “açıkça” yetki verilmesi gerekmektedir. UNCITRAL Model Kanunu madde 28/III ile UNCITRAL Tahkim Kuralları madde 35/II’de de düzenlendiği üzere, MTK madde 12/C/III uyarınca, hakemin ya da hakem kurulunun *ex aequo et bono* karar verebilmesi için tarafların bu yöndeki iradelerini açıkça beyan etmeleri gerekmektedir. Açık irade beyanı ile kastedilen, tarafların hakeme ya da hakem kuruluna *ex aequo et bono* uyuşmazlığı çözme konusunda yetki verdiklerinin yorumu gerektirmeyecek bir şekilde ve anlaşılır bir biçimde açıklamış olmalarıdır. Dolayısıyla hakemin ya da hakem kurulunun *ex aequo et bono* karar verebilmesi için tarafların bu konudaki örtülü iradelerinin varlığı yeterli değildir. Diğer bir ifadeyle, hakem veya hakem kurulu sözleşmenin hükümlerinden veya halin şartlarından, taraflarca bu yönde bir yetki verilip verilmediğini araştırmayacaktır. Ayrıca, bu konuda farazi iradenin araştırılması da mümkün değildir⁸⁰. Zira hakemin ya da hakem kurulunun *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin varlığı için tarafların sadece gerçek iradeleri aranmaktadır.

MTO Tahkim Kuralları madde 21/son uyarınca da hakem kurulunun sadece taraflarca yetkilendirildiği takdirde *ex aequo et bono* karar verebileceği hükme bağlanmaktadır. İlgili hükmün lafzı dikkate alındığında, taraflarca bu konuda açıkça ya da örtülü bir şekilde yetkilendirme söz konusu olabilmektedir. Ancak MTO Tahkim Kuralları madde 21/son ile burada farazi iradenin varlığı aranmamaktadır. Zira, bu konuda tarafların gerçek iradelerinin esas alınması gerekmektedir. Aksi bir yorum, *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin özü ile çelişebilir.

Kanımızca, tarafların hakeme ya da hakem kuruluna, *ex aequo et bono* karar verme yetkisini yazılı bir şekilde vermelerinin şart olmadığı ifade edilebilir. Zira MTK madde 12/C/III’te hakem veya hakem kurulunun yetkilendirilmesine ilişkin taraf iradesinin şeklinin nasıl olması gerektiği konusunda herhangi bir düzenlenmenin bulunmaması bu konuda bir serbestliğin olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu nedenle, sözlü olarak da bu yetki verilebilmektedir⁸¹. Önemli olan

⁸⁰ AKINCI, *Tahkim*, s. 227.

⁸¹ David CARON/Lee CAPLAN, *The Uncitral Arbitration Rules*, Oxford University Press, United Kingdom, 2013, s. 120.

hakemin veya hakem kurulunun, sözlü olarak verilen *ex aequo et bono* yetkisinin açıkça ve tarafların anlaşması sonucu verildiğini doğru bir şekilde belirleyebilmesidir. Keza MTK madde 12/C/III’te herhangi bir düzenleme bulunmadığı için, karar aşaması hariç olmak üzere, tahkim yargılamasının her safhasında bu konuda tarafların yetki verebilecekleri kabul edilebilir.

ii. Tahkimin usulüne uygulanan hukukun da bu konuda yetki vermesi gerekmektedir⁸². Tahkim usulüne uygulanan hukukta imkân tanınmamasına rağmen, taraflarca hakeme ya da hakemlere *ex aequo et bono* karar verebilme yetkisinin verilmesi halinde; tesis edilen hakem kararının geçersiz (invalid) ya da uygulanamaz (enforceable) olduğu kabul edilmektedir⁸³. Ancak Şanlı, esasa uygulanacak hukuku seçmede taraflara tam bir serbesti tanındıktan sonra, bu serbestinin tahkimi yöneten hukuk normları ile sınırlandırılmasının tezat teşkil edeceğini ifade etmektedir⁸⁴.

iii. Hakem veya hakem kurulu *ex aequo et bono* karar tesis ederken kamu düzeni ve müdahaleci normları göz önünde bulundurmak zorundadır. Bu iki husus aynı zamanda, hakemin veya hakem kurulunun *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin sınırlarını da oluşturmaktadır⁸⁵. Burada, kamu düzeni ve müdahaleci normların iki işlevi bulunmaktadır.

İlk olarak, hakeme ya da hakem kuruluna verilen *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin, bizatihi kendisinin kamu düzeni ve müdahaleci

⁸² ŞANLI, *Tahkim*, s. 165; Taida BEJIC, *Applicable Law in International Investment Disputes*, Eleven International Publishing, Netherlands, 2005, s. 238.

⁸³ DUMISIC, s. 34.

⁸⁴ ŞANLI, tahkim usulüne uygulanan hukukun da hakemlere bu yetkiyi tanıması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak, bu durumu milletlerarası tahkimin akdi mahiyetine uygun düşmediği gerekçesiyle eleştirmektedir. ŞANLI, *Tahkim*, s. 165.

Lex arbitri kavramı, tahkim usulüne uygulanan hukuktan farklılık arz etmektedir. Zira, milli hukuk sistemlerinin uygulandığı tahkimin tabi olduğu hukuk ile hakemlerin usule uyguladıkları hukuk farklı olabilmektedir. Bu farklılık kendini, irade serbestesi açısından göstermektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZEL, s. 59-61; Musa AYGÜL; *Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk ve Deliller*, 2. Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 26-41.

⁸⁵ HERBOCZKOVA, s. 3; BĚLOHLAVEK s. 47-48.

normlara aykırı bir durum yaratmaması gerekmektedir. Burada ise tahkim usulüne uygulanacak hukukun müdahaleci normları ve kamu düzeni anlayışı devreye girmektedir⁸⁶.

İkinci işlevi ise *ex aequo et bono* karar verme yetkisinin kapsamına ilişkindir. Bu yetki ile donatılan hakemin veya hakem kurulunun sadece ulusal hukuk sistemlerini değil, aynı zamanda uluslararası hukukun genel prensipleri ile anasyonel hukuk kurallarını da uygulama zorunlulukları olmadığı kabul edilmektedir. Ancak hakemin ya da hakem kurulunun, bu yetkinin kapsamını kamu düzeni anlayışı ve müdahaleci normlar çerçevesinde belirlemek zorunda olduğu kabul edilebilir⁸⁷. Kanımızca burada, uyuşmazlıkla bağlantılı hukukunun müdahaleci normları ile kararın icra edilebileceği devlet hukuklarının kamu düzeni anlayışının dikkate alınması gerekmektedir⁸⁸. Ancak, söz konusu müdahaleci normlar ile kamu düzeni anlayışının belirlenmesi konusunda tahkim yargılamasının kendine has özelliklerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Uyuşmazlık ile bağlantılı müdahaleci normlar ya *lex contractus* 'un müdahaleci kuralları ya da *lex contractus* dışındaki bir hukuk sisteminin müdahaleci kuralları şeklinde karşımıza çıkmaktadır⁸⁹. Bu durumda da şöyle bir soru akıllara gelebilmektedir. *Ex aequo et bono* yetkisi ile donatılmış hakeme veya hakem kuruluna ulusal ve anasyonel hukuk kurallarına bağlı kalmaksızın karar verme yetkisi tanındığı için *lex contractus* 'un müdahaleci kurallarının uygulanmasına karşı çıkılabilir mi? Kanımızca buradaki asıl sorun, taraf iradesi ile müdahaleci kuralların bertaraf edilip edilemeyeceğine ilişkindir⁹⁰. *Lex contractus* 'un müdahaleci kurallarının hakem ya da hakem

⁸⁶ CARON/CAPLAN, s. 120.

⁸⁷ ÖZEL, s. 161; LEW/MISTELIS/KRÖLL, s. 472; Jonathan HILL/Adeline CHONG, *International Commercial Disputes*, Fourth Edition, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2010, s. 828.

⁸⁸ ÖZEL, *amiable compositeur* olarak karar verme yetkisine sahip hakemin veya hakem kurulunun uyuşmazlık ile bağlantılı müdahaleci normlar ve kamu düzeni anlayışı ile sınırlandırabileceğini ifade etmektedir (ÖZEL, s. 161). Biz de bu konudaki tespitin *ex aequo et bono* karar verme yetkisi hakkında da yapılabileceği görüşündeyiz.

⁸⁹ Genel olarak, tahkim yargılamasında uyuşmazlığın esasına uygulanacak kurallar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZDEMİR KOCASAKAL, *Doğrudan Uygulanan Kurallar*, s. 193-212.

⁹⁰ Tahkim yargılamasında taraf iradesi ile müdahaleci kuralların bertaraf edilip edileme-

kurulu tarafından dikkate alınması gerektiği söylenebilir. Zira müdahaleci normların en önemli işlevi, uyuşmazlığın niteliğine bakılmaksızın uygulanmasıdır. Ayrıca, hakemin ya da hakem kurulunun taraflardan aldığı yetkiyle onların iradelerine uygun olarak uyuşmazlığı çözümlenmeleri, müdahaleci norm niteliğindeki kuralların, tahkim yargılamasında bertaraf edileceği⁹¹ anlamına gelmediği ifade edilmektedir⁹². Örneğin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanması amacıyla ihracat ve ithalat kotalarına ilişkin *lex contractus* 'ta düzenlenen müdahaleci kuralların, taraflarca açıkça *ex aequo et bono* yetkisi verilmesine rağmen hakem veya hakem kurulu tarafından uygulanması gerektiği ifade edilebilir. Ancak, *lex contractus* 'ta yer alan bazı müdahaleci normlar tümüyle iç hukuk meselelerini düzenlemek amacıyla getirilmiş olabilir. Söz konusu kurallar, *ex aequo et bono* karar verme yetkisi ile donatılmış hakem veya hakem kurulu tarafından da göz ardı edilebilir⁹³. Zira bu tür kuralların uygulanması milletlerarası kamu düzeni anlayışı ile bertaraf edilebilir⁹⁴.

Lex contractus dışındaki müdahaleci normlar konusunda ise özellikle bir hakem kararının icra edilebilir olmasının ya da tanınmasının veya tenfizinin isteneceği devlet hukukunun dikkate alınması gerekmektedir. Aksi halde,

yeceğine ilişkin görüşler için bkz. Mohammed Reza BANNIASSADI, *Do Mandatory Rules of Public Law Limit Choice of Law in International Arbitration*, Berkeley Journal of International Law, Vol. 10, Issue 1, 1992, s. 59-84, s. 71-78.

⁹¹ ÖZDEMİR KOCASAKAL, tahkim yargılamasında taraf iradesi ile devletler açısından üstün nitelik taşıyan değerler arasında ikincisi lehine bir hiyerarşi olduğunu ifade etmektedir. Uyuşmazlık ile belirli bağlantılara sahip olan devletlerin müdahaleci kuralları ile ifade edilen bu değerlere, taraflar iradelerine rağmen, üstünlük tanınması gerektiğini belirtmektedir. Nitekim, uygulamada, genel olarak, *Lex Contractus* 'un müdahaleci kurallarını bertaraf eden taraf iradesinin dikkate alınmadığına dikkat çekilmektedir. ÖZDEMİR KOCASAKAL, bu hususta MTO'nun 1978 tarihli kararına atıf yapmaktadır. ÖZDEMİR KOCASAKAL, *Doğrudan Uygulanan Kurallar*, s. 198 ile dn. 499'daki yazar. Karşı görüş için bkz. BANNIASSADI, s. 69.

⁹² ÖZEL, s. 165.

⁹³ *Ex aequo et bono* yetkisi ile donatılmış hakem veya hakem kurulunun her halükarda *lex contractus* 'u uygulaması gerektiğine ilişkin görüşler için bkz. Clayde CROFT/Christopher KEE/Jeff WAINCYMER, *A Guide to the UNCITRAL Arbitration Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013, s. 401-402.

⁹⁴ ÖZEL, *ex aequo et bono* yetkisi verilsin ya da verilmesin, *lex contractus* 'a ait bu türden kuralların uygulanmasının milletlerarası kamu düzeni anlayışı ile bertaraf edilebileceğini belirtmektedir. ÖZEL, s. 166.

hakem kararı icra kabiliyetinden yoksun hale gelebilmektedir. Dolayısıyla, bir hakem kararının icra edilebilir olmasının ya da tanınmasının veya tenfizinin isteneceği devlet hukuku, bu hususları kendi müdahaleci kurallarına uygunluk şartına bağlamışsa, *ex aequo et bono* yetkisi ile donatılmış hakemin ya da hakem kurulunun bu şartı göz ardı etmemesi gerekmektedir⁹⁵.

Aynı zamanda, tarafların açıkça yetkilendirmesine rağmen *ex aequo et bono* karar verme yetkisi ile donatılmış hakemin veya hakem kurulunun, kamu düzeni anlayışını göz ardı etmemesi gerekmektedir. Milletlerarası özel hukukta kamu düzeni kavramı, yetkili yabancı hukukun ilişkiye uygulanmasını bertaraf etmekte⁹⁶ veya bir hakem kararının icra edilmesine engel olan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır⁹⁷.

Tahkim yargılamasında kabul edilen kamu düzeni anlayışı ise kanunlar ihtilafı hukukundaki veya yabancı mahkeme kararlarının hüküm ve sonuç doğurması için aranan kamu düzeni anlayışından farklılık arz etmektedir. Buna rağmen, milli kamu düzeni anlayışının ulusal mahkemelerdeki rolü ile hakem veya hakem kurulu önüne gelen bir uyuşmazlıkta milletlerarası kamu düzeninin rolü paralellik göstermektedir. Milletlerarası kamu düzeni anlayışı ise ülkeden ülkeye farklılık göstermekle⁹⁸ birlikte başlıca hukuk

⁹⁵ Bu görüşe, hakem kararlarının tanınması ve tenfiz edilmesine ilişkin hususların tespit edilemeyeceği gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Diğer yandan, ÖZDEMİR KOCASAKAL kararın icra edilebileceği ülkeleri kabul edilebilir düzeye çekmenin mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Bu konuda bkz. ÖZDEMİR KOCASAKAL, *Doğrudan Uygulanan Kurallar*, s. 198.

⁹⁶ Bu konuda bkz. yuk. dn. 39'daki yazarlar.

⁹⁷ Hakem kararlarının tanınması ve tenfizinde kamu düzeni anlayışı için bkz. NOMER, s. 533- 535; ÇELİKEL/ERDEM, s. 695-696; ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, s. 628-632; DOĞAN, *Milletlerarası Özel Hukuk*, s. 113-117; NOMER/EKŞİ/GELGEL ÖZTEKİN, s. 98-103; ŞANLI, *Tahkim*, s. 392-413; AKINCI, *Tahkim*, s. 382-388; KALPSÜZ, s. 190-192; KAPLAN, s. 57-61; RUHİ/KAPLAN, s. 657-662; Kemal DAYINLARLI, *Milli ve Milletlerarası Kamu Düzeni, Tahkime Etkileri ve Sonuçları*, Gözden Geçirilmiş, Güncelleştirilmiş, Genişletilmiş 2. Baskı, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, Ankara, 2011, s. 110-128; Ergin NOMER, *Hakem Kararının Kamu Düzenine Aykırılığı ve Tahkim Anlaşmasının Geçerliliği*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 10, Sayı 1-2, 1990, s. 129-131 ("*Tahkim*").

⁹⁸ Milletlerarası kamu düzeni, ulusal hukukların üzerinde uyuşma sağladığı temel değerler ve prensipler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Terimdeki "*milletlerarası*" ifadesi ise yanıltıcı olabilmektedir. Zira, milli kamu düzeni ile milletlerarası kamu düzeni arasındaki farkın menşe değil, kapsam bakımından ortaya konulabileceği; dolayısıyla ülkeden ülkeye

sistemlerinde kabul edilen temel ve ortak değerler olarak karşımıza çıkmaktadır⁹⁹. İçeriği ve kapsamı konusunda tam bir uyuşma sağlanamamakla birlikte, genel olarak devletlerin anayasalarında yer alan temel prensiplerin, kuralların ve uluslararası hukukta kabul edilen genel ilkelerin milletlerarası kamu düzeninden sayılması gerektiği ifade edilmektedir¹⁰⁰ (İyiniyet kuralı, *pacta sunt servanda*, özel hukuk cezası ve rekabet hukuku ihlalleri vs.).

Milletlerarası kamu düzeni ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın, sadece ulusal yargı organı önüne gelen hakem kararlarının denetiminde değil, tahkim yargılamasında bizzat hakemin ya da hakem kurulunun göz önüne alması gereken bir anlayış olarak kabul edilmektedir¹⁰¹. Dolayısıyla, *ex aequo et bono* yetkisi ile donatılmış hakemin ya da hakem kurulunun milletlerarası kamu düzeninin sonuç ve etkilerini göz önünde bulundurması gerekmektedir¹⁰².

IV. Karşılaştırmalı Hukukta Durum

İngiliz Hukuku'nda 1996 tarihli Tahkim Kanunu (Arbitration Act of 1996)¹⁰³ yürürlüğe girene kadar, hakemin ya da hakemlerin *ex aequo et bono* ya da *amiable compositeur* olarak karar verme yetkisine sıcak bakılmamaktaydı. Ancak söz konusu durum eleştirilmekteydi. Bu anlamda, 1996 tarihinden önce İngiliz Hukuku'nda şu kararlar ön plana çıkmaktaydı:

1922 tarihli *Czarnikow v. Roth Schmidth & Co. Kararı*'nda¹⁰⁴ mahkemeye, Rafine Şeker Birliği Kuralları madde 19 uyarınca başvurulmuştur. İlgili hüküm itibarıyla, uyuşmazlık çıktığı takdirde tahkim yargısına başvuru-

farklılık göstereceği belirtilmektedir. Bu bakımdan milletlerarası kamu düzeni de aslında milli olarak kabul edilmektedir. Bu konuda bkz. ŞANLI, *Tahkim*, 389; Martin HUNTER/Gui CONDE E SILVA, *Transnational Public Policy and Its Application in Investment Arbitration*, Offprints of the Journal of World Investment, Vol. 4, No 3, 2003, s. 367-378, s. 367.

⁹⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZDEMİR KOCASAKAL, *Doğrudan Uygulanan Kurallar*, s. 207; ÖZEL, s. 173-191; ŞANLI, s. 388-391; DAYINLARLI, s. 88-94.

¹⁰⁰ ÖZEL, s. 176; LEW/MISTELIS/KRÖLL, s. 723.

¹⁰¹ ŞANLI, *Tahkim*, s. 404; ÖZEL, s. 177.

¹⁰² HILGARD/BRUDER, s. 54.

¹⁰³ İlgili Kanun için bkz. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/data.pdf> (e.t.: 16.01.2015)

¹⁰⁴ İlgili Karar için bkz. <http://www.uniset.ca/other/cs3/19222KB478.html> (e.t.: 19.01.2015)

rulması kararlaştırılsa dahi, uygulanacak hukukun tespitine ilişkin taraflara mahkemeye başvurarak görüş alma yetkisi tanınmıştır. Bu kapsamda ulusal mahkemeye getirilen uyuşmazlık kapsamında Yargıç Bankes¹⁰⁵, ulusal hukuk düzenlerinin maddi hükümlerinin uyuşmazlığın esasına uygulanması gerektiğini; hakemler tarafından oluşturulan hukuk kurallarına başvurulamayacağını ifade etmiştir. Aksi takdirde, hukuki kesinliğin sağlanamayacağını belirtmiştir. Buna karşılık, Yargıç Scrutton¹⁰⁶ ise tacirler arasındaki uyuşmazlığın çözümüne ilişkin hukuk kurallarının (law of rules) tatbikine cevaz verilmemesinin büyük bir hata olacağına dikkat çekmiştir. Ancak, meselenin çözümüne ilişkin hukuk kurallarının yokluğu halinde uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukukun, somut olayın şartlarına ve hakemlerin takdirine göre tespit edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yargıç Atkins¹⁰⁷, ilgili sorunun kamu düzenine ilişkin olduğundan öncelikle çözüme kavuşturulması gerektiğini vurgulamıştır. Eğer tahkim anlaşmasında hakemlerin pozitif hukuk dışındaki kurallara göre karar verebileceklerine cevaz veriliyorsa, hakemlere uygun gördükleri hukuk kurallarını uygulamaları hususunda serbesti tanınması gerektiğini iddia etmiştir.

1962 tarihli *Orion Cia Española de Seguros v. Belfort Mij Kararı*'nda¹⁰⁸ Yargıç Megaw¹⁰⁹ ise hukuk normları (pozitif kurallar) dışındaki kuralların uygulanmasına cevaz verilip verilmeyeceği sorusunun, ulusal hukuk politikasının dikkate alınarak cevaplandırılabilceğini ifade etmiştir. Bu anlamda, İngiliz Hukuku'nda hakemlerin, öncelikli ve normal olarak İngiltere'nin uyarladığı ya da benimsediği yasaları uygulamaları gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla, hakemlerin hakkaniyete göre karar verebilme yetkilerinin olmadığı (hakkaniyet hukukunun uygulandığı durumlar dışında) sonucuna varmıştır.

1978 tarihli *Eagle Star Insurance Co. Ltd. v. Yuval Insurance Co. Ltd. Kararı*'nda¹¹⁰ Lord Denning, tahkim anlaşmasının yorumlanmasında hukuk kuralları ile sıkı sıkıya bağlı kalınmasının gerekli olmadığını ve hakkaniyete

¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 484.

¹⁰⁶ *Ibid.*, s. 489.

¹⁰⁷ *Ibid.*, s. 491.

¹⁰⁸ 2 *Lloyd's Report* [1962], 257-269.

¹⁰⁹ *Ibid.*, s. 264.

¹¹⁰ 1 *Lloyd's Report* [1978], 357-379.

uygun yorum yapılabilceğini savunmuştur¹¹¹. Böylelikle sözleşme hükümlerinin, kamu düzenine aykırı bir durum olmadığı müddetçe, geçerli olduğu yönünde yorum yapılabilme imkânının sağlanabildiğini ifade etmiştir¹¹².

1988 tarihli *Overseas Union Insurance Ltd. v. AA Mutual Insurance Co. Ltd. Kararı*'nda¹¹³ Yargıç Evans¹¹⁴, sözleşmede yer alan hakkaniyet kayıtlarının (equity clause), uygulanacak hukukun tespitinde hâkimlere nazaran hakemlere daha esnek davranma imkânı tanıdığını vurgulamıştır. Ancak yargıç somut olayda, hakemlerin uygulayacakları maddi hükümlerde yer alan terimlere farklı anlamlar yükleyip yükleyemeyeceği meselesine şüpheli yaklaşmak gerektiğini ifade etmiştir. Buna karşılık, sözleşmede yer alan hakkaniyet kaydının hakemlere kendi hayat tecrübelerine (own experience) ve ticari konulardaki bilgilerine (knowledge of commercial matters) göre karar verme yetkisi verdiğine de dikkat çekmiştir.

Bu bağlamda, İngiliz mahkemeleri 1996 yılına kadar hakeme ya da hakemlere *ex aequo et bono* karar verebilme yetkisinin verilir verilemeyeceği meselesine mesafeli yaklaşmışlardır. 1996 tarihli Tahkim Kanunu yürürlüğe girdikten sonra ise ilgili kanun madde 46/I-b uyarınca, tarafların anlaşması üzerine hakemlerin diğer mülahazalara göre de karar verebileceği kabul edilmiştir. Maddede geçen diğer mülahazalar (other considerations) ifadesi, hakemin ya da hakem kurulunun *ex aequo et bono* ya da *amiable compositeur* olarak karar verme yetkisi olarak yorumlanmaktadır¹¹⁵.

Alman Tahkim Kanunu¹¹⁶ (ZPO) madde 1051/III, MTK madde 12/C/I ile aynı hükmü ihtiva etmektedir. İlgili hüküm uyarınca, taraflarca açıkça yetki verilmesi şartıyla, hakem ya da hakem kurulu *ex aequo et bono* ya da *amiable compositeur* olarak karar verebilme yetkisini haizdirler. Taraflar, kararına kadar bu konuda hakemi ya da hakem kurulunu yetkilendirebilirler.

¹¹¹ *Ibid.*, s. 361.

¹¹² *Ibid.*, s. 362.

¹¹³ 2 *Lloyd's Report* [1988], 63-73.

¹¹⁴ *Ibid.*, 72.

¹¹⁵ ÖZEL, s. 162; R. Steward SHACKLETON, *The Applicable Law in International Arbitration under the English New Arbitration Act 1996*, Arbitration International, Vol. 13, No 4, s. 375-389, s. 378.

¹¹⁶ İlgili Kanunun İngilizce metni için bkz. http://www.trans-lex.org/600550/#head_34 (e.t.: 12.01.2015).

Alman Hukuku'nda *ex aequo et bono* ile *amiable compositeur* kavramları ayrı olarak zikredilmektedir¹¹⁷.

Ancak Alman Hukuku'nda taraflarca böyle bir yetkinin verilmesi halinde dahi, hakemin veya hakem kurulunun sözleşme hükümleri ile bağlı oldukları ve ticari teamülü göz önünde bulundurmaları gerektiği kabul edilmektedir¹¹⁸. Ayrıca, ahlak kurallarına saygı ve asli usul prensiplerini de içeren kamu düzeni anlayışı da hakemin ya da hakem kurulunun *ex aequo et bono* karar verebilme yetkisinin sınırlarını oluşturmaktadır.

Fransız Hukuku'nda, milletlerarası tahkim, Fransız Medeni Usul Kanunu'nda düzenlenmektedir. İlgili Kanun madde 1497/II uyarınca, sözleşmede taraflarca yetki verilmesi halinde, hakemlerin *amiable compositeur* olarak karar verebilecekleri hükme bağlanmaktadır. Fransız yargısı bu hükmü, hakemlere *ex aequo et bono* karar verebilme imkânını da tanıdığı şeklinde yorumlamaktadır¹¹⁹.

İsviçre Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu¹²⁰ madde 187/III, hakem heyetinin taraflarca *ex aequo et bono* karar vermesi hususunda yetkilendirilebileceğini hükme bağlamaktadır. Ancak *amiable compositeur* terimine kanunda yer verilmemektedir¹²¹. Ayrıca, bu konuda açıkça yetkilendirme şartı belirtilmediği için örtülü irade beyanının da yeterli olduğu kabul edilmektedir¹²². Buna karşılık, UNCITRAL Model Kanunu ile UNCITRAL Tahkim Kuralları'na uyumlu bir şekilde, Zürih Ticaret Odası'nın Milletlerarası Tahkim Kuralları¹²³ madde 33/II'de hakem heyetinin taraflarca açıkça kararlaştırıldığı takdirde, *ex aequo et bono* ya da *amiable compositeur* olarak karar verebilme yetkisinin olduğu hükme bağlanmaktadır. İsviçre Hukuku'nda *ex aequo et bono* karar verebilme yetkisinin tek sınırının

¹¹⁷ Bu konuda bkz. ÖZEL, s. 162.

¹¹⁸ HILGARD/BRUDER, s. 57.

¹¹⁹ Bu konuda bkz. Alexis MOURRE/ Janice FEIGHTER, *Can the Statutory Grounds for Review of Arbitral Awards Be Changed by The Parties? A French Law Perspective*, American Review of International Arbitration, Vol. 18, 2007, s. 279-288, s. 279.

¹²⁰ İlgili Kanunun İngilizce tam metni için bkz. www.arbitration-ch.org/dl/.../IPRG_English_translation.pdf (e.t.: 13.01.2015).

¹²¹ Bu konuda bkz. ÖZEL, s. 162; MANIRUZZAMAN, s. 1-2.

¹²² BĚLOHLAVEK, s. 27.

¹²³ İlgili Kuralların İngilizce tam metni için bkz. http://www.cedr.com/about_us/arbitration_commission/Swiss_Rules_of_International_Arbitration.pdf (15.01.2015)

milletlerarası kamu düzeni olduğu kabul edilmektedir¹²⁴. Bu yetki, söz konusu sınır kapsamında taraflara tek düze hukuk kuralları dışında karar verebilme yetkisi bahşetmektedir¹²⁵.

Sonuç

Milletlerarası tahkim açısından hakemin ya da hakem kurulunun *ex aequo et bono* karar verebilme yetkisi tartışmalı bir konudur. Zira, *ex aequo et bono* soyut ve nisbi bir kavramdır. Bu kavramın ne olduğu ancak benzer kavramlarla kıyaslanarak ve neleri ihtiva etmediği tespit edilerek belirlenebilmektedir. Dolayısıyla, bu yetkinin sınırlarının ve kapsamının tespiti oldukça zordur.

Hakeme ya da hakem kuruluna *ex aequo et bono* karar verebilme yetkisinin tanınmasının, taraf iradesine bağlı olan tahkim yargılamasının niteliğine uygun olduğu söylenebilir. Zira böyle bir durumda hakeme ya da hakem kuruluna, esasa ilişkin uyuşmazlığın çözümüne tatbik edilecek olan maddi hukuk hükümlerinin katılığında sıyrılma imkânı tanımaktadır. Bu sayede, milletlerarası ticaretin yapısına uymayan ulusal hukuk sistemleri ile soyut uluslararası hukuk normlarını uygulama zorunluluğundan kaçınma yetkisi verilmektedir.

Ancak hakeme ya da hakem kuruluna uyuşmazlığın esasını çözmede içeriği tam olarak belirlenemeyen kuralları uygulama yetkisinin verilmesi, hukuki kesinliğe ve öngörülebilirliğe aykırı durumlar yaratabileceği gerekçesiyle eleştirilebilir. Ayrıca bu durumda, tahkim sürecinin subjektifleştirildiği de söylenebilir. Zira *ex aequo et bono*, hukuk sistemlerinde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Ayrıca böyle bir yetki ile donatılan hakemin ya da hakem kurulunun, kendi kişisel hukuk anlayışlarının tahkim kararında etkili olabileceği söylenebilir. Belirtilen sakıncalar tahkim yargılamasının tarafsızlığına da gölge düşürebilir.

¹²⁴ ÖZEL, s. 162.

¹²⁵ Pierre A. KARRER/Anne-C. IMHOFF, *Party Autonomy in International Arbitration in Switzerland: Scope and Specific Limitations*, International Business Law Journal, Vol. 3, 1997, s. 353-370, s. 357.

Yukarıda genel ve soyut olarak belirtildiği üzere, hakemin ya da hakem kurulunun *ex aequo et bono* karar verme yetkilerinin tahkim sürecinin doğasından kaynaklandığını ifade edebiliriz. Bu türden bir yetkinin taraflarca açıkça hakeme ya da hakemlere bahşedilmesinin, tahkim kararının kişiselleştirilmesine ve hukuka aykırı olmasına neden olabileceği iddia edilse de taraf iradesine olabildiğince geçerlilik tanımak, taraflara daha fazla hareket kabiliyeti sağlamaktadır. Kaldı ki, kişiselleştirilen ve hukuka aykırı tahkim kararlarına karşı kanun yollarına başvurma imkânı her zaman için tanınmaktadır. Dolayısıyla, ortaya çıkabilecek belirsizliklerin ve tahkim kararlarının kişiselleştirilmesi tehlikesinin bertaraf edilmesinin uygulamaya bırakılması daha isabetli olabilir.

Kaynakça

- AKINCI, Ziya; *Milletlerarası Özel Hukukta İnşaat Sözleşmeleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, İzmir, 1996 (*İnşaat*).
- AKINCI, Ziya; *Milletlerarası Tahkim*, 3. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2013 (*Tahkim*).
- AKINCI, Ziya; *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları*, BATİDER, Cilt 18, Sayı 4, 1996, s. 93-109. (*Çözüm Yolları*)
- AYGÜL, Musa; *Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk ve Deliller*, 2. Baskı, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2014.
- AYOĞLU, Tolga; *Some Reflections on the Source of Lex Mercatoria*, Uluslararası Ticari Tahkim ve Yeni *Lex Mercatoria*, ed.: Ahmet Cemil YILDIRIM/Serhat ESKİYÖRÜK, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2014, s. 27-37 (*Source of Lex Mercatoria*).
- AYOĞLU, Tolga; *Uluslararası Ticari Sözleşmelere Uygulanan Genel Prensipler; Maddi Hükümler ve Ticari Adet-Teamül Olarak Lex Mercatoria*, 1. Basıdan 2. Tıpkı Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2011 (*Lex Mercatoria*).
- BANNIASSADI, Mohammed Reza; *Do Mandatory Rules of Public Law Limit Choice of Law in International Arbitration*, Berkeley Journal of International Law, Vol. 10, Issue 1, 1992, s. 60-84.
- BEJIC, Taida; *Applicable Law in International Investment Disputes*, Eleven International Publishing, Netherlands, 2005.
- BĚLOHLAVEK, Alexander J.; *Application of Law in Arbitration, Ex Aequo Et Bono and Amiable Compositeur*, Czech (& Central European) Yearbook of Arbitration, Vol. 3 March 2013, s. 25-51.
- BULUR, Alper; *Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Arabuluculuk Yöntemi*, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 65, Sayı 4, Güz 2007, s. 30-46.
- CARON, David/Lee CAPLAN; *The UNCITRAL Arbitration Rules*, Oxford University Press, United Kingdom, 2013.
- CHRISTIE, R.E.; *Amiable Composition in French and English Law*, The Journal of the Chartered Institute of Arbitration, Vol. 58, No. 4, s. 259-266.

- COHN, E. J. *Commercial Arbitration and The Rules of Law- A Comparative Study*, The University of Toronto Law Journal, Vol. 4, No, 1941, s. 1-32.
- CROFT, Clayde/Christopher KEE/Jeff WAINCYMER; *A Guide To The UNCITRAL Arbitration Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013.
- ÇELİKEL, Aysel/ERDEM Bahadır; *Milletlerarası Özel Hukuk*, Yenilenmiş 12. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2012.
- DAYINLARLI, Kemal; *Milli ve Milletlerarası Kamu Düzeni, Tahkime Et-kileri ve Sonuçları*, Gözden Geçirilmiş, Güncelleştirilmiş, Genişletilmiş 2. Baskı, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, Ankara, 2011.
- DEMİR GÖKYAYLA, Cemile; *Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmeleri (Münhasır Bayilik Sözleşmeleri)*, 6098 sayılı TBK, 6100 sayılı HMK, 6102 sayılı TK'ya Göre Güncellenmiş 2. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2013 (*Tek Satıcılık Sözleşmesi*).
- DEMİR GÖKYAYLA, Cemile; *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2001. (*Kamu Düzeni*)
- DEMİRKOL, Berk; *Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 24. Maddesi Çerçevesinde Sözleşmeye Uygulanacak Hukuk*, Yenilenmiş 2. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014.
- DOĞAN, Vahit; *Banka Teminat Mektupları*, Genişletilmiş İkinci Bası, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002 (*Teminat*).
- DOĞAN, Vahit; *İş Akdinden Doğan Kanunlar İhtilafı Alanında Bağlama Kurallarının ve Sınırlarının Tespiti*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996 (*İş Akdi*).
- DOĞAN, Vahit; *Milletlerarası Özel Hukuk*, Baskı 2, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013 (*Milletlerarası Özel Hukuk*).
- DUMISIC, A.; *Advantages of Amiable International Arbitration: Characteristics and Scope of Arbitrators Power*, <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/22183/91117.pdf?sequence=1>, (e.t.: 11.11.2014).
- EKŞİ, Nuray; *Kanunlar İhtilafında Incorporation*, Prof. Dr. Aysel Çelikel'e Armağan, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 19, Sayı 1-2, 1999-2000, s. 263-291 (*Incorporation*).

- EKŞİ, Nuray; *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2013 (*Tanım ve Tenfiz*).
- EKŞİ, Nuray; *Milletlerarası Incorporation Deniz Ticareti Alanında "Incorporation" Yoluyla Yapılan Tahkim Anlaşmaları*, Tıpkı 2. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2010 (*Deniz Ticareti*).
- EKŞİ, Nuray; *Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, Prof. Dr. Gülören TEKİNALP'e Armağan, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 23, Sayı 1-2, 2003, s. 295-338
- ERDEM, Bahadır; *Türk Milletlerarası Tahkim Hukuku'nda 'Lex Mercatoria'*, Uluslararası Ticari Tahkim ve Yeni *Lex Mercatoria*, ed.: Ahmet Cemil YILDIRIM/Serhat ESKİYÖRÜK, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2014, s. 125-149.
- ERKAN, Mustafa; *MÖHUK Madde 31 Bağlamında Türk Hukukunda Doğrudan Uygulanan Kurallara Bakış*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XV, Sayı 2, 2011, s. 81-121.
- GREENBERG, Simon/KEE Christopher/WEERAMANTRY Romesh J.; *International Commercial Arbitration: An Asia-Pacific Perspective*, Cambridge University Press, Australia, 2011.
- GÜÇER, Sülün; *Lex Mercatoria in International Arbitration*, Ankara Bar Review, Vol. 2, Issue 1, 2009, s. 30-39.
- GÜVEN, Pelin; *Tanım-Tenfiz, Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfiz*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013.
- HATZIMIHAIL, Nikitas E.; *The Many Lives - And Faces - Of Lex Mercatoria: History As Genealogy In International Business Law, Law and Contemporary Problems*, Vol. 71, 2008, s. 169-190.
- HERBOCZKOVA, Jana; *Amiable Composition in the International Commercial Arbitration*, https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/mps/herboczkoval_jana.pdf (e.t.: 14.11.2014), s. 1-2.
- HILGARD, Mark/Ana Elisa BRUDER; *Unauthorised Amiable Compositeur?*, Dispute Resolution International, Vol. 8, No 1, May 2014, s. 51-62.
- HILL, Jonathan/Adeline CHONG; *International Commercial Disputes*, Fourth Edition, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2010.

- HUNTER, Martin/Gui CONDE E SILVA; *Transnational Public Policy and Its Application in Investment Arbitration*, Offprints of the Journal of World Investment, Vol. 4, No 3, 2003, s. 367-378.
- HUYSAL, Burak; *Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkime Elverişlilik*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010.
- KALPSÜZ, Turgut; *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, Genişletilmiş İkinci Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010.
- KAPLAN, Yavuz; *Milletlerarası Tahkimde Usule Aykırılık*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002.
- KARRER, Pierre A./ Anne-C. IMHOFF; *Party Autonomy in International Arbitration in Switzerland: Scope and Specific Limitations*, International Business Law Journal, Vol. 3, 1997, s. 353-370.
- KÖSOĞLU, Mehmet; *Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanununun 31. Maddesi: Sözleşme İle Sıkı İlişkili Üçüncü Bir Devletin Doğrudan Uygulanan Kurallarına Etki Tanınması*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 28, Sayı 1-2, 2008, s. 147-172.
- KÜÇÜKGÜNGÖR, Erkan; *Türkiye Futbol Federasyonu Tahkim Kurulu’nun Yapısı ve Tahkim Kurulu Kararlarının Niteliği*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 50, Sayı 2, 2001, s. 137-146.
- LANDO, Ole; *The Lex Mercatoria in International Commercial Arbitration*, The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 34, No 4, 1985, s. 747-768.
- LEW, Julian/MISTELIS Loukas/KRÖLL Stefan; *Comparative International Commercial Arbitration*, Kluwer International Law, The Hague/London/New York, 2003.
- MANIRUZZAMAN, A. F. M.; *The Arbitrator’s Prudence in Lex Mercatoria: Amiable Composition and Ex Aequo et Bono in Decision Making*, Mealey’s International Arbitration Report, Vol. 18, 2003, s. 1-8.
- MARALLE, Fabrizio; *Choice of Law in Third Millennium Arbitrations: The Relevance of the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*, Vanderbilt Journal of Transnational Law, Vol. 36, 2003, s. 1138-1188.
- MOURRE, Alexis/ Janice FEIGHTER; *Can the Statutory Grounds for Re-*

- view of Arbitral Awards Be Changed by the Parties? A French Law Perspective*, American Review of International Arbitration, Vol. 18, 2007, s. 279-288.
- NEWMAN, A. Ralph; *Equity in Comparative Law*, The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 17, No 4, October, 1968, s. 807-848.
- NOMER, Ergin; *Devletler Hususi Hukuku*, Yenilenmiş 19. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2011. (*Devletler Hususi Hukuku*)
- NOMER, Ergin/ Nuray EKŞİ/Günseli GELGEL ÖZTEKİN; *Milletlerarası Tahkim Hukuku*, Cilt 1, 4. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2013.
- NOMER, Ergin; *Hakem Kararının Kamu Düzenine Aykırılığı ve Tahkim Anlaşmasının Geçerliliği*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 10, Sayı 1-2, 1990, s. 129-131 (*Tahkim*).
- OĞUZ, Arzu; *Karşılaştırmalı Hukuk*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003.
- OĞUZMAN, Kemal/ Nami BARLAS; *Medeni Hukuk*, 20. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014.
- ÖZDEMİR, Didem; *Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk Olarak Lex Mercatoria*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 1-2, 2003, s. 91-131.
- ÖZDEMİR KOCASAKAL, Hatice; *Doğrudan Uygulanan Kurallar ve Sözleşmeler Üzerindeki Etkileri*, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001.
- ÖZDEMİR KOCASAKAL, Hatice; *Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun MÖHUK m. 24 Çerçevesinde Tespiti ve Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kuralları*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 30, Sayı 1-2, 2010, s. 27-88. (*Sözleşmeye Uygulanacak Hukuk*)
- ÖZEL, Sibel; *Milletlerarası Ticari Tahkimde Kanunlar İhtilafı Meselesi*, Legal Yayınları, İstanbul, 2008.
- PIERS, Maud/Johan ERAUW; *Application of UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts in Arbitration*, Journal of Private International Law, Vol. 8, No 3, 2012, s. 441-472.
- ROSEN, Janet A.; *Arbitration Under Private International Law: The Doctrines of Separability and Competence 'de la Competence'*, Fordham International Law Journal, Vol. 17, Issue 3, 1993, s. 599-666.

- RUHİ, Ahmet Cemal/Yavuz KAPLAN, *Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tenfizi Açısından Kamu Düzeni (Ordre Public)*, Prof. Dr. Ergin Nomer'e Armağan, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 22, Sayı 2, 2002, s. 643-662.
- SAMMARTONA-RUBINO, Mauro; *Intenational Arbitration Law and Practice*, Second Edition, Kluwer Law International, Netherlands, 2001.
- SARGIN, Fügen; *Milletlerarası Unsurlu Patent ve Ticari Marka Lisansı Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk*, Turhan Yayınları, Ankara, 2002.
- SHACKLETON, R. Steward; *The Applicable Law In International Arbitration Under The English New Arbitration Act 1996*, *Arbitration International*, Vol. 13, No 4, s. 375-389.
- SMITH, Leonel; *Common Law and Equity in R3RUE*, *Washington and Lee Law Review*, Vol. 68, 2011, s. 1185-1202.
- ŞANLI, Cemal; *Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk*, Sevinç Matbaası Ankara, 1986 (*Tahkim*).
- ŞANLI, Cemal; *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, Beşinci Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2013 (*Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*).
- ŞANLI, Cemal/ESEN Emre/ İnci ATAMAN FİGANMEŞE; *Milletlerarası Özel Hukuk*, 3. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014.
- TANRIVER, Süha; *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk*, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 64, 2006, s. 151-177.
- TARMAN, Zeynep Derya; *5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK) Uyarınca Yabancılık Unsuru Taşıyan Akdi Borç İlişkilerinde Hukuk Seçimi*, *BATİDER*, 2010, Cilt XXVI, Sayı 1, s. 143-168.
- TEKİNALP, Gülören/Ayfer UYANIK ÇAVUŞOĞLU; *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama Kuralları*, Genişletilmiş 11. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2011.
- TİRYAKIOĞLU, Bilgin; *Taşınır Mallar İlişkin Milletlerarası Unsurlu Satım Akitlerine Uygulanacak Hukuk*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1996.

WADDAMS, Stephen; *Equity in English Contract Law: the Impact of the Judicature Acts (1873-75)*, Journal of Legal History, Vol. 33, No. 2, 2012, s. 185-208.

PROTECTION OF BIODIVERSITY IN TURKEY

Asst. Prof. Dr. G. Engin ŞİMŞEK*

Abstract

Biodiversity is an umbrella term both loosely indicating the total number of species in a given area and more specifically referring to the existence of diversity at various levels of biological organisation. However it is understood, it is clear that species extinction due to human activities has accelerated in recent years. The Convention on Biological Diversity opened for signature at Rio during the 1992 UN Conference on Environment and Development is the first international treaty explicitly to address all aspects biodiversity, ranging from conservation and sustainable use to access to and safety of biotechnology. Turkey's participation to this treaty has been a turning point in the protection of biodiversity in this country, which has one of the richest living resources in its geography. In order to realize the objectives of this treaty, Turkey has begun a serious revision of its environmental administrative infrastructure and its laws. In this regard, in Turkish legal system, the protection of biodiversity is currently supported by various laws and regulations.

Keywords: *Biodiversity, endangered species, endemism, ecosystem, extinction, Convention on Biological Diversity, international environmental protection treaties, international protection of wildlife, biodiversity of Turkey, national biodiversity strategy, Turkish law.*

TÜRKİYE'DE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI

Öz

Dünya üzerinde yaşayan bütün canlı türlerinin sayısında geçmiş yıllarda yaşanan tükenişler devletleri bu türlerin korunması konusunda uluslararası ve ulusal alanda tedbirler almaya zorlamıştır. Bu tedbirlerin arasında en kapsamlı düzenlemelerden biri olan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ile türlerin ve bunların içinde yaşadıkları ekosistemlerin buldukları ülkelerde korunması amaçlanmaktadır. Sözleşme bu hedef doğrultusunda kendisine taraf olan devletlerden iç hukuklarında mevzuat ve idari yönden gereken tedbirleri almalarını

* Istanbul University Faculty of Law, Department of International Law [gesimsek@hotmail.com]

istemektedir. Bu andlaşmaya taraf olan devletlerden biri olan ve biyolojik çeşitlilik yönünden oldukça zengin olan Türkiye’de kendi üstüne düşen yükümlülükleri yerine getirmek üzere gereken çalışmaları başlatmıştır. Bu çalışmalar ağırlıklı olarak mevzuattaki eksiklikleri giderme ve bilimsel ve teknik kapasiteyi arttırmaya yöneliktir. Türk hukukunda biyolojik çeşitliliği korumaya yönelik özel bir düzenleme bulunmamakta olup bu konu farklı kanun, yönetmelik vb. düzenlemelerde yer alan kurallara tabidir.

Anahtar kelimeler: *Biyolojik Çeşitlilik, tehlike altındaki türler, endemik türler, ekosistem, soyu tükenme, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, uluslararası çevre koruma andlaşmaları, doğal hayatın uluslararası alanda korunması, Türkiye’nin biyolojik çeşitliliği, milli biyolojik çeşitlilik stratejisi, Türk hukuku.*

I. Introduction

Before examining biodiversity protection in Turkey, it is necessary to explain certain definitions that are used in this context. The term biological diversity has been defined as the variability among living organisms from all sources including terrestrial, marine and other aquatic ecosystems and ecological complexes of which they are a part; this includes diversity within species, between species and of ecosystems.¹ This definition encompasses not only the variety of species but also the variety of genes within those species and the variety of ecosystems in which the species reside. The term ecosystem means the dynamic relationships between plant, animal and micro-organism communities and their interactions with the non-living environment as a functional unit.² In this regard, biological diversity is considered necessary for the normal functioning of ecosystems. In terms of genetic diversity, endemism also has a key role to play because endemic species are restricted to small areas and provide pockets of particularly high genetic diversity. In this context, protection of biodiversity is also closely related with species protection. For this purpose, identifying the species that are in danger of extinction and establishing measures for their survival is necessary for the natural biological balance.³ Biological diversity is protected internationally

¹ See *Convention on Biological Diversity*, Article 2, 31 ILM 818.

² *Ibid.*

³ See *ibid*, Article 8. For the importance of so-called keystone species for the maintenance of the functions of ecosystems and biosphere as well as for economic and social development derived from biological resources, see *About the Convention on Biological Diversity*, (CBD Secretariat, 2002). Also see, BOWMAN, DAVIES and REDGWELL,

by the 1992 Convention on Biological Diversity (CBD) and, currently, 193 states are parties to this treaty. Biodiversity is also at the center of a number of other treaties regulating species protection, e.g., Bern Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats,⁴ Ramsar Convention on Wetlands,⁵ The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES),⁶ Convention on Migratory Species (CMS)⁷, International Plant Protection Convention,⁸ International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture⁹, Specially Protected Areas (Barcelona) Protocol,¹⁰ the Cartagena Protocol on Biosafety,¹¹ UN Convention on Climate Change¹² and its Kyoto Protocol.¹³

By current accounts, nearly 17 thousand species of plants and animals are threatened with extinction. Major drivers of biodiversity loss have been identified as deforestation, habitat degradation, invasive species, over-exploitation, pollution and climate change.¹⁴ In particular, polar regions, fresh water and sea environments and dry forests are seriously affected by these factors. Indo-Pacific and Neotropical regions have lost half the population of their living species. Reduction in biodiversity also affects

Lyster's International Wildlife Law, Second Edit., Cambridge, 2010, p. 588-9.

⁴ 1284 UNTS 209. Also, see 2004 *Standing Committee Strasbourg Declaration*, 24. Meeting Report, Appendix 8. For the protection of animal welfare in Europe, see *European Convention for the Protection of Animals during International Transport* (ETS No. 65, revised by ETS No. 193); *European Convention for the Protection of Animals Kept for Farming Purposes* (ETS No. 87, as amended by Protocol, ETS No. 145); *European Convention on the Protection of Animals for Slaughter* (ETS No. 102); *European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and Other Scientific Purposes* (ETS No. 123, as amended by Protocol, ETS No. 170); *European Convention on the Protection of Pet Animals* (ETS No. 125). Turkey has signed, but not ratified these welfare conventions.

⁵ 996 UNTS 245.

⁶ 993 UNTS 443.

⁷ 19 ILM 15.

⁸ <https://www.ippc.int/en/>

⁹ 2400 UNTS 303.

¹⁰ See http://195.97.36.231/dbases/webdocs/BCP/ProtocolSPA95_eng.pdf.

¹¹ 39 ILM 1027.

¹² 31 ILM 849.

¹³ 37 ILM 22.

¹⁴ IUCN estimates that over 75 percent of the extinctions since 1600 have been caused by humans, see www.iucn.org.

vegetation biomass production, decomposition rates and fish stocks. It is predicted that the gradual decline in these areas will have a negative impact on the demands of a growing global population. Research has highlighted that biodiversity loss could rival the problems of carbon dioxide increases in the 21st century.¹⁵

According to the Millennium Development Goals set by world leaders within the UN system, biodiversity loss is one of the areas where the world must take urgent action within this century.¹⁶ To this end, the General Assembly declared the decade 2011-2020, the UN Decade on Biodiversity with a view to the implementation of the Strategic Plan for Biodiversity for 2011-2020.¹⁷ The Strategy calls for all countries to effectively implement the objectives of the 1992 Convention by establishing national and regional targets for achieving the five strategic goals and 20 global targets, collectively known as the Aichi Biodiversity Targets.¹⁸ In order to reduce the pressure and threats on biodiversity in Europe, the EU has taken specific measures in areas like wildlife protection, soil and freshwater quality, waste water treatment and atmospheric emissions. However, Europe has already lost more than half of its wetlands and between 1980 and 2000, the population of its agriculturally important birds declined in numbers by 70%.¹⁹

II. Biodiversity of Turkey

Turkey is very rich in endemism and genetic variety, thanks to its geographic position and geomorphological characteristics. Turkey has three major bio-geographical regions with very different (coastal, marine, mountains, forests, steppes, wetlands, agricultural) ecosystems. There are 120 mammals, 469 bird species, 130 reptiles, 400 fishes, 1500 vertebrates (123 endemic) and 19,000 invertebrates (4000 endemic) as well as 11,000 plant

¹⁵ See <http://www.biodiversitya-z.org/content/biodiversity>.

¹⁶ See *GA Resolution 65/1*.

¹⁷ See *GA Resolution 65/151*. Also, see *General Assembly Resolution on the Implementation of the Convention on Biological Diversity and its contribution to sustainable development*, A/C.2/67/L.58.

¹⁸ See UNEP/CBD/COP/11/35. Also, see www.cbd.int/doc/strategic-plan/2011-2020/Aichi-Targets-EN.pdf

¹⁹ See http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-04-27_en.htm.

species and 5 micro-gene centers where more than 100 species display a broad variation.²⁰ Three-quarters of all plant species existing in Europe grow in Turkey, approximately one-third of which (4000) are endemic. It is the origin of many (30%) important cultivated plants.²¹ The country is also at the crossroads of major migration routes and hosts a large number of migratory bird species every year. In terms of ecosystem diversity, agricultural lands constitute about 31% of country's surface area and 27% is the forest area, the rest is divided into plain steppe and mountain steppe.²² With its rivers, lakes and a long coast line facing four seas, Turkey has important inland water resources, 135 wetlands of international significance and very diverse marine and coastal ecosystems. However, according to OECD environmental performance review, 20% of mammals and other animal species in Turkey are either vulnerable or endangered, primary among these are red and brown deer, wild sheep, gazelle, Mediterranean monk seal, loggerhead sea turtle and green sea turtle, flamingo and white-headed duck.²³ Moreover, 379 plant and animal species (27 endemic) in Turkey are in the threatened category of International Union on Conservation of Nature's (ICUN) red list.²⁴ The areas identified as threats to biodiversity in Turkey are land degradation, pollution of rivers, clearing of forest lands, invasive species, illegal hunting and illegal plant collection. Rapid urbanization and industrialization also put extra pressure on ecological systems which support biodiversity.²⁵

²⁰ See <http://iucn.org/about/union/secretariat/offices/europe/?9778/Biodiversity-in-Turkey>. Also, see E. TERZİOĞLU, *Türkiye'nin Biyolojik Çeşitliliğine ilişkin Genel Bilgi*, <http://ormuh.org.tr/arsiv/files/Biyolojik%20Cesitlilik%20ve%20Gen%20kaynaklari.pdf>.

²¹ See KAHRAMAN, ÖNDER, CEYHAN, *Biodiversity and Biosecurity in Turkey*, <http://www.ipcbee.com/vol24/7-ICBEC2011-C00016.pdf>.

²² See www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Yayinlar/T%C3%BCrkiye%20Orman%20Varl%C4%B1%C4%9F%C4%B1.pdf.

²³ See http://s3.amazonaws.com/zanran_storage/www.undp.org.tr/ContentPages/43466347.pdf.

²⁴ See http://cmsdocs.s3.amazonaws.com/summarystats/2015-4_Summary_Stats_Page_Documents/2015_4_RL_Stats_Table_5.pdf

²⁵ See <http://www.eea.europa.eu/soer/countries/tr/country-introduction-turkey>

III. Administrative Strategies for Biodiversity Protection

Since 1990, Turkey has recognized its responsibility in protecting this biodiversity and responded to the problem since 2001 by preparing a National Biodiversity Strategy and Action Plan (NBSAP).²⁶ The Strategy is prepared and implemented by the Ministry of Forestry and Water Affairs in accordance with Turkey's obligations under the Biodiversity Convention.²⁷ The latest National Biodiversity Strategy and Action Plan for 2008-2018²⁸ establishes the following ten goals and various targets and strategic actions in the aim of protecting biodiversity: identify, protect and monitor important biological diversity components in Turkey; use biodiversity components in a sustainable manner by methods suitable for their renewal capacity; identify and protect traditional knowledge; protect agricultural biodiversity and protect genetic resources in this area; protect steppe biodiversity and combat against the loss of these areas; establish an effective monitoring and management system for the conservation of forest biodiversity; develop effective methods for the conservation of inland water biodiversity; develop effective methods for the conservation of coastal and marine biodiversity; establish a mechanism for the implementation of the Strategy and Action Plan. Moreover, the Strategy determines priorities²⁹ and lists new projects for the implementation of the CBD.³⁰

²⁶ See <https://www.cbd.int/doc/world/tr/tr-nbsap-v2-en.pdf>.

²⁷ As required by Article 6 of the CBD and the relevant Conference of Parties' decision, see Decision IX/8, <https://www.cbd.int/decisions/cop/?m=cop-09>. The Ministry is the national focal point and the agency responsible for the implementation of the Convention.

²⁸ See <https://www.cbd.int/doc/nbsap/nbsapcbw-eur-02/nbsapcbw-eur-02-tr-01-en.pdf>. In this regard, also see *National Climate Change Adaptation Strategy and Action Plan*, <http://www.dsi.gov.tr/docs/iklim-degisikligi/turkeys-national-climate-change-adaptation-strategy-and-action-plan.pdf?sfvrsn=2>.

²⁹ These are identification of indicator species and effective implementation of biodiversity inventory, establishment of central information management system, development of specific conservation measures for sensitive and threatened ecosystems and species, monitoring of effects of climate change on biodiversity, conservation of biodiversity hotspots, coordination between strategies and programs in biodiversity, agriculture, development and forestry, sustainable use of biological resources, *op.cit.*

³⁰ These include identification of medical plant species, identification of plant and animal genetic resources for in situ and ex situ conservation and sustainable use, genetic centers in Turkey, identification of microbial diversity, development of controlled collection and cultivation of flora species, determination of ecological relations between species in nature

The Ministry of Forestry also manages the Species Protection Strategy and Action Plan, as required by Article 6 of the CBD and Article 3(1) of the Bern Convention,³¹ and maintains the National Biological Diversity Database, called Noah's Ark, which contains information regarding species, their habitat and protection status.³²

For protection purposes, Turkey has so far established 39 national parks, 31 nature conservation areas, 201 nature parks, 81 wildlife reserve areas, 55 conservation forests, 276 genetic conservation forests, 341 seed stands, 16 specially protected areas, 1273 natural sites, 112 natural monuments, 14 Ramsar sites and 1 biosphere reserve.³³ Protected areas created by Turkey for in-situ protection have doubled in the last 20 years and now cover 7.2% of the country's territory. Roughly 1.2 % of this area is protected under IUCN categories I-II.³⁴ Turkey has also established one national plant gene bank

protection areas, control of invasive alien species, establishment of laboratory network for GMOs, classification of stressed forest ecosystems, conservation of endangered species in sensitive mountain ecosystems, establishment of gene bank for aquatic species, development of integrated coastal area management plans, mapping of distribution of sea grasses, establishment of marine and coastal protected areas, *ibid*.

³¹ The current Strategy identifies the species in need of protection, determines the levels of protection and establishes four goals. It also has an annex on priority species. In terms of species, Strategy establishes four categories of endangered species on the basis of IUCN red list, Bern annexes and national conditions: mammals (150 of which under protection), birds (52 of which are endangered); reptiles and amphibians (63 of which requires protection), marine species (24 of which requires protection) and plants (42 of which requires protection). As regards the level of protection, Strategy envisages national, regional and municipality levels of protection for endangered species. Finally, Strategy adopts four main goals and various targets and action strategies in order to prevent the loss of species in the country: a) find the legal gaps in this area and remedy the deficiencies; b) strengthen the infrastructure and technical capacity; c) supporting the protection of species with habitat protection; d) increasing public awareness and education, see www.milliparklar.gov.tr/

³² See http://www.nuhungemisi.gov.tr/Giris/about_en.aspx. For the 2011 Report of the Biological Diversity Monitoring Unit, see www.nuhungemisi.gov.tr/DosyaRaporSunum/Belgeler/8ca6540a-1fe9-40f7-85d8-cc0653e1185d.pdf

³³ See <http://www.milliparklar.gov.tr/kitap/141/?sflang=tr#p=42>. Also, see TERZIOĞLU, *op.cit.*, p. 5-7; R. ÖZÇELİK, *Biyolojik Çeşitliliği Korumaya Yönelik Yapılan (Planlama ve Koruma) Çabaları ve Türkiye Ormancılığına Yansımaları*, SDÜ Orman Fakültesi Dergisi, Year 2006, Issue 2, p. 23.

³⁴ See KÜÇÜK&ERTÜRK, *Biodiversity and Protected Areas in Turkey*, at http://www.ukm.my/jsm/pdf_files/SM-PDF-42-10-2013/14%20M.%20Kucuk.pdf. Also, see <http://www.protectedplanet.net/country/TR>.

and two animal gene banks as well as various field gene banks for ex-situ protection purpose.³⁵

As regards the distribution of responsibility within the administrative structure for nature protection, this can be summarised as follows. National parks, Ramsar sites, biosphere reserves, nature conservation areas, nature parks, wildlife development areas, conservation forests, genetic conservation areas, seed stands and natural monuments are managed by the Ministry of Forestry and Water Affairs. The General Directorate of National Parks and Nature Protection of the Ministry has been given the main responsibility for the protection and management of biodiversity and protected areas. Specially protected areas and natural sites are managed by the Ministry of Environment and Urbanization.³⁶ At the same time, the Ministry of Agriculture deals with the issues related with agricultural resources, aquaculture products and biosecurity.³⁷

IV. Legal Framework for Biodiversity Protection

Turkey has become a party to most of the major global and regional environmental protection treaties related with biodiversity, which include among others the Convention on Biodiversity (CBD),³⁸ the Convention on the International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fau-

³⁵ See KAHRAMAN, ÖNDER, CEYHAN, *op.cit.*, p. 35; ERTUĞRUL, DELLAL, *et.al.*, *Çiftlik Hayvanları Genetik Kaynaklarının Korunması ve Sürdürülebilir Kullanımı*, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/0982fb2f2cfa186_ek.pdf; KARAGÖZ, ZENCİRCİ, TAN, *et.al.*, *Bitki Genetik Kaynaklarının Korunması ve Kullanımı*, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/fbb6efd376d8db_ek.pdf. For the establishment of animal biotechnology center, national botanic garden and the support programme for the environmentally based agricultural land protection, see www.tarim.gov.tr/Belgeler/ENG/changes_reforms.pdf

³⁶ See KÜÇÜK&ERTÜRK, *op.cit.*, p. 1460.

³⁷ See www.tarim.gov.tr/Belgeler/ENG/changes_reforms.pdf.

³⁸ Turkey has become a party to this Convention in 1997, see RG (Official Gazette) No. 22860, Kanun (Statute) No. 4177. Also, see a draft law prepared for this purpose, *Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı (1/627)*, www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss297.pdf. For an analysis of this draft law, see S. S. GÖKALP ALICA, *Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı'nın Doğa Koruma Mevzuatı Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, Ankara Barosu Dergisi, 2012/3, p. 185.

na (CITES),³⁹ the Convention on Wetlands of International Importance (Ramsar),⁴⁰ the Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (Bern Convention),⁴¹ Convention on the Protection of Cultural and National Heritage,⁴² International Plant Protection Convention,⁴³ International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture,⁴⁴ Cartagena Protocol on Biosafety,⁴⁵ UN Convention on Climate Change and its Kyoto Protocol,⁴⁶ the Convention for the Protection and Development of the Marine Environment and Coastal Region of the Mediterranean Sea (Barcelona Convention)⁴⁷ and its Specially Protected Areas Protocol,⁴⁸ the Convention on the Protection of the Black Sea against Pollution (Bucharest Convention).⁴⁹

Within Turkish law, the environment is protected under various laws and

³⁹ Turkey has become a party in 1996, see RG No. 22672, Kanun No. 4041. For the implementing regulations, see *CITES'in uygulanmasına dair Yönetmelik*, RG No. 24623 (27.12.2001), as amended in 2004, RG No. 25545 (6.08.2004); *Doğal Çiçek Soğanlarının Sökümü, Üretimi ve Ticaretine İlişkin Yönetmelik*, RG No. 28538 (19.07.2012); *Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Dış Ticaretine İlişkin Tebliğ* (2011/1), RG No. 27859 (27.02.2011) and 2014 amendment, RG No. 29073 (27.07.2014).

⁴⁰ Turkey has become a party in 1994, see RG No. 21937, Kanun No. 3958. For the implementing regulation, see *Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği*, RG No. 28962 (04.04.2014).

⁴¹ Turkey has become a party in 1984, see RG No. 18318, Bakanlar Kurulu (BK) Kararı (Cabinet Decision) 84/7601.

⁴² Turkey has become a party in 1983, see RG No. 17670, Kanun No. 2658.

⁴³ Turkey has become a party in 1988 and its amendment in 1997, see RG No. 28544, Kanun No. 6397.

⁴⁴ Turkey has become a party in 2006, see RG No. 25984, Kanun (Law) No. 5414.

⁴⁵ Turkey has become a party in 2003, see also RG No. 25148, Kanun No. 4898. For the implementing regulation, see *Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik*, RG No. 27671 (13.08.2010). Also, see Z. KIVILCIM, *Cartagena Protokolü ve Türkiye Biyogüvenlik Mevzuatı*, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, Vol 20, Issue 1, 2012, p. 99.

⁴⁶ Turkey has become a party to the Convention in 2004, see RG No. 25266, Kanun No. 4990. Turkey has become a party to the Protocol in 2009, see RG No. 27144, Kanun No. 5836.

⁴⁷ Turkey has become a party in 2002, see RG No. 24854, BK Kararı 2002/4545.

⁴⁸ Turkey has become a party in 2002, see RG No. 24854, BK Kararı 2002/4545.

⁴⁹ 32 *ILM* 1110. Turkey has become a party in 1994, RG No. 21788, Kanun No. 3937. Also, see *Black Sea Biodiversity and Landscape Conservation Protocol*, to which Turkey has become a party in 2004, RG No. 2551, BK Kararı 2004/7648.

regulations and different governmental institutions are authorized to take action.⁵⁰ First of all, the Turkish Constitution,⁵¹ Article 56 provides that everybody has the right to live in a healthy and balanced environment and both the state and the people have the duty to protect the environment and to prevent its pollution.⁵² In Article 63, the State is required to take measures for the protection of natural, historical and cultural objects. Protection of the soil, agricultural lands, pastures and forests are regulated by Articles 44, 45, 169 and 170 respectively.

The main legal instrument in Turkish law for the protection of environment is the Environmental Law (1983),⁵³ which was substantially changed in 2006.⁵⁴ According to Article 2 of the Law, environment has been defined as the biological, physical, social, economical, and cultural setting where living beings sustain their relationships and interact with each other during their life-span. Ecological balance is also defined in the same article as all the conditions necessary for humans and other living beings to survive and develop in accordance with their natural constitutions. On the other hand, biological diversity is defined as all ecosystems, species, genes and the relations between these.

The Law aims at the protection of all aspects of the environment, which includes biodiversity and ecosystems that sustain this diversity, endangered plant and animal species, wetlands, soil, surface and underground fresh waters, seas and aquaculture products.⁵⁵ For this purpose, a new Article 6

⁵⁰ KELEŞ, HAMAMCI, ÇOBAN, *Çevre Politikası*, İmge, 7. Baskı, 2012, p. 491; N.M. ÇAKMAK, *Biyolojik Çeşitliliğin Hukuken Korunması ve Kamu Yararı*, AÜHF, 2008, Vol. 57, Issue 1, p. 133; F. DEMIRAYAK, *Biyolojik Çeşitlilik-Doğa Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma*, TÜBİTAK VİZYON 2023 Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli, 2002.

⁵¹ See <http://www.anayasa.gen.tr/1982Constitution-EYasar.htm>.

⁵² See A. GÜNEŞ, *Çevre Hukuku*, XII Levha, 2015, p. 160.

⁵³ See RG No. 18132, Kanun No. 2872.

⁵⁴ See 2872 Nolu *Çevre Kanunu*'nda *Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*, RG No. 26167, Kanun No. 5491. Among others, the new Article 3 (i) states that adopting necessary technical, administrative, financial and legal measures for the implementation of international environmental agreements constitutes an environmental principle, *ibid*. Also, see *Çevre Denetimi Yönetmeliği*, RG No. 27061 (21.11.2008). For the text of these and the following national instruments, see <http://faolex.fao.org/>.

⁵⁵ KELEŞ, HAMAMCI, ÇOBAN, *op.cit.*, p. 538; R. KELEŞ, *Kentleşme Politikası*, İmge, 13. Baskı, 2015, p. 667.

(a) provides a general protection clause for biodiversity and its ecosystem.⁵⁶ Then, in paragraph (c), it states that environmental planning is necessary for the prevention of environmental pollution and all the ecologically important sensitive areas protected by national and international legal instruments have to be taken into account in these plans. The same article also requires the introduction of specially protected areas for the protection of biological diversity, natural and cultural resources in land and water areas, which are ecologically important and sensitive to pollution and deterioration.⁵⁷

In the implementation of these provisions, the Law authorizes relevant administrative authorities⁵⁸ to supervise activities that carry risk of pollution or environmental problems and prohibit or punish the violators (including those who endanger biodiversity, specially protected areas and wetlands).⁵⁹ At the same time, the Law asks operators engaged in risky activities to prepare an environmental impact assessment report, to obtain permission or a licence, prepare an emergency plan and take necessary measures for eliminating risks, to provide regular information on their operations and to have insurance for dangerous substances.⁶⁰ Although, the Law empowers citizens to denounce violators to the authorities and receive information on environmental matters, the authorities can withhold certain information if its disclosure endangers environmental valuables, like breeding-grounds of endangered species.⁶¹ There is also a fund system established for the

⁵⁶ It is also provided that general principles for the protection and use of biodiversity should be decided in consultation with local authorities, academia and civil society organizations.

⁵⁷ See new Article 6 (d). Also, in Article 6 (e) and (f), there are a special provisions for the wetland conservation and the protection of endangered species.

⁵⁸ The power to enforce this Law belongs to the Ministry of Forestry and Water Affairs. However, according to Articles 4 and 5, environmental policies and strategies should be decided by the Higher Board of Environment. Also, see *Yüksek Çevre Kurulu ve Mahalli Çevre Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik*, RG No. 28727 (3.08.2013).

⁵⁹ See new Article 14 (k).

⁶⁰ See new Articles 7, 8, 9 and 10 respectively. Also, Article 12 provides an order to cease activities, Article 14 provides certain administrative fines and Article 18 provides a penalty of imprisonment for the violations of these obligations. For permits and licences, see *Çevre İzin ve Lisans Yönetmeliği*, RG No. 29115 (10.09.2014); tubitak.gov.tr/sites/default/.../yasal_izin_bilgi_notu_07_08_15.pdf. For environmental impact assessment, see *Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği*, RG No. 28784 (03.10.2013).

⁶¹ See new Article 21.

prevention of environmental pollution, supporting environmental rehabilitation and required investments.⁶² In order to take necessary measures for eradicating existing environmental problems in the areas defined as “*special environmental protection areas*” under Article 9 of the Environment Law, an Institute has been established by the Decree-Law in 1991 on the Establishment of an Environmental Protection Institute.⁶³

Another important legal instrument for the protection of environment is the National Parks Law (1983).⁶⁴ Article 2 of the Law defines national parks as natural places of protection, recreation and tourism, having scientific and aesthetic aspects due to rare national and international natural and cultural valuables; and nature parks as natural places having flora and wildlife qualities and suitable for recreation due to its landscape. The same article also defines nature protection areas as places reserved only for scientific and educational use, having rare, endangered or almost extinct ecosystems, species and outstanding nature made structures. In Article 14, the Law explicitly prohibits disturbing of the ecology and ecosystem of these places and the destruction of their wildlife, pollution of their soil, water and air, and forestry, grazing and hunting activities which harm the natural balance. According to Article 12, in national and nature parks, all kinds of public or private construction requires the permission of the relevant authorities.⁶⁵ However, in nature protection areas, all forms of private use are prohibited unless it is absolutely necessary for public welfare. Yet, Article 11 allows for mining and oil extraction activities in these places provided that necessary protection measures required by the authorities are taken.

⁶² See new Article 13.

⁶³ See RG No. 20341, Kanun Hükmünde Kararname (Statutory Decree) No. 383. Also, see *Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara dair Yönetmelik*, RG No. 28358 (19.07.2012).

⁶⁴ See RG No. 18132, Kanun No. 2873; 2005 *Milli Parklar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına dair Kanun*, RG No. 25876, Kanun No. 5400. See also *Milli Parklar Yönetmeliği*, RG No. 19309 (12.12.1986); *Milli Parklar Fonu Yönetmeliği*, RG No. 19309 (13.05.1987).

⁶⁵ Article 4 requires the relevant national authorities to prepare development plans for protection and use of national parks. For more information on this matter, see KELEŞ, HAMAMCI, ÇOBAN, *op.cit.*, p. 566; S.S. ARDA, *Türkiye’de Doğa Koruma Alanı Uygulamaları ve Avrupa Birliği Mevzuatı ile Karşılaştırılması*, Ankara-2003, Yüksek Lisans Tezi.

In Turkish law, animal hunting and fishing are regulated by two different laws. The Land Hunting Law (2003) aims to regulate hunting and protect wild animals and their habitats.⁶⁶ The Law authorises relevant institutions to determine the animals that need to be protected and prohibits their hunting.⁶⁷ Moreover, wild animals cannot be disturbed during breeding, migration and hibernation seasons; taking their eggs and young animals or destroying their nests is also prohibited. The natural habitats of wild animals and wetlands cannot be polluted or drained. Ecosystems and wild animals in wildlife protection and development areas and in breeding stations cannot be destroyed or put into private use.⁶⁸ Hunting is regulated by a licencing system and allowed only with permission in certain areas and at times reserved for this purpose.⁶⁹ Hunting methods are also widely restricted. Trade in animals or animal products protected under national and international laws is prohibited. The Law requires the establishment of animal rehabilitation centers for sick, wounded or illegally traded animals.⁷⁰

On the other hand, fishing is regulated by the Aquaculture Products Law (1971), which aims at the protection, production and supervision of water products.⁷¹ Water products are defined as plants, animals and their

⁶⁶ See RG No. 25165, Kanun No. 4915.

⁶⁷ See *Yaban Hayvanlarının Yasadışı Öldürülmeleri ile İlgili Tebliğ*, RG No. 24761 (21.05.2002); *Orman ve Su İşleri Bakanlığınca Belirlenen Av ve Yaban Hayvanları Tür Listesi Kararı*, RG No. 28977 (19.04.2014).

⁶⁸ See *Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile ilgili Yönetmelik*, RG No. 25637 (8.11.2004).

⁶⁹ See *Avlakların Kuruluşu, Yönetimi ve Denetimi Esas ve Usulleri ile ilgili Yönetmelik*, RG No. 25464 (16.05.2004); *Yerli ve Yabancı Avcıların Av Turizmi Kapsamında Avlanmalarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*, RG No. 25694 (8.01.2005); *Av ve Yaban Hayvanları ile Bunlardan elde edilen Ürünlerin Bulundurulması, Üretimi ve Ticareti Hakkında Yönetmelik*, RG No. 25847 (16.06.2005); *Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması ve Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*, RG No. 25976 (24.10.2005); *Avcı Eğitimi ve Avcılık Belgesi Verilmesi Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına dair Yönetmelik*, RG No. 27305 (31.07.2009).

⁷⁰ See *Av ve Yaban Hayatı Üretim Yeri ve İstasyonları ile Kurtarma Merkezlerinin Kuruluşu, Yönetimi, Denetimi Hakkında Yönetmelik*, RG No. 25656 (30.11.2004).

⁷¹ See RG No. 13799, Kanun No. 1380, as amended in 1986, at RG No. 19120, Kanun No. 3288. Also, see *Su Ürünleri Toptan ve Perakende Satış Yerleri Yönetmeliği*, RG No. 26505 (27.04.2007); *Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına dair Yönetmelik*, RG No. 27243 (30.05.2009).

eggs in the sea and in inland waters. Fishing in these waters is subject to permission and operators are required to give information on demand. The law also prohibits certain hunting techniques and polluting activities and authorizes the relevant institutions to determine other hunting restrictions in accordance with scientific and economical data.⁷² While energy production is allowed in these waters all measures to protect the living conditions of water products must be taken.

Another important development in Turkish law has been the adoption of the Law on the Protection of Animals (2004).⁷³ The Law requires the protection of endangered species and their habitat and prohibits the taking of animals from the wild, killing them during breeding seasons or hunting them illegally. The Law also prohibits any activity that threatens the survival of species or constitutes a torture of animals. Animal care, trade in and experiments on animals are heavily regulated.⁷⁴

The other legal instruments that are relevant in this context are the Forest Law (1956), which prohibits grazing, agricultural activities and selling of public forests, but allows mining operations and construction work for the purposes of public health, security and welfare;⁷⁵ the Law on Preservation of Cultural and Natural Assets (1983), which protects valuables on surface, underground or under water, like caves and trees of special importance;⁷⁶ the

⁷² For the implementation of these rules, see *Su Ürünleri Yönetmeliği*, RG No. 22223 (10.03.1995); *Amatör Amaçlı Su Ürünleri Avcılığını Düzenleyen 3/2 Numaralı Tebliğ*, RG No. 28388 (1.09.2012).

⁷³ See RG No. 25509, Kanun No. 5199; Also, see *Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*, RG No. 24384, Kanun No. 4648.

⁷⁴ See *Ev ve Süs Hayvanlarının Üretim, Satış, Barınma ve Eğitim Yerleri Hakkında Yönetmelik*, RG No. 28078 (8.10.2011); *Ev ve Süs Hayvanlarının Ticari Olmayan Hareketlerinde Uygulanacak Hayvan Sağlığı Şartlarına dair Yönetmelik*, RG No. 28133 (5.12.2011); *Hayvan Deneyleri Etik Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına dair Yönetmelik*, RG No. 28914 (15.02.2014). Also, see KELEŞ, HAMAMCI, ÇOBAN, *op.cit.*, p. 629.

⁷⁵ See RG No. 9402, Kanun No. 6831. For changes to this law, see *Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına dair Kanun No. 4999*, RG No. 25293 (18.11.2003); *Orman Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun No. 5192*, RG No. 25511 (2.07.2004); *Orman Kanunu'nun 17/3 ve 18inci Maddelerinin Uygulama Yönetmeliği*, RG No. 28976 (18.04.2014). For the text of these and other instruments in the following footnotes, see <http://faolex.fao.org/>.

⁷⁶ See RG No. 18113, Kanun No. 2863. For more information, see KELEŞ, *op.cit.*, p. 677.

National Afforestation and Erosion Control Mobilization Law (1995), which aims to enlarge and improve forest areas by encouraging private and public cooperation;⁷⁷ the Pasture Law (1998), which regulates the use of pastures for agricultural, settlement and touristic purposes;⁷⁸ the Animal Improvement Act (2001), which aims to regulate work on genetic improvement of animals and protecting the gene resources of domestic and wild animals;⁷⁹ the Law on the Protection of the Rights of Cultivators of New Plant Strains (2004), which encourages and protects cultivators in this field;⁸⁰ the Organic Agriculture Law (2004), which regulates organic agricultural production and its marketing;⁸¹ the Soil Preservation and Land Utilization Law (2005), which requires public and private owners to take certain measures to prevent the loss of producing capacity, socio-economic and ecological functions of the soil;⁸² the Seed Law (2006), which aims at supervising the quality of seeds and regulates their trade;⁸³ the Biosecurity Law (2010), which regulates

⁷⁷ See RG No. 22355, Kanun No. 4122; *Ağaçlandırma Seferberliği Kapsamında Yapılacak Ortak Çalışmalara İlişkin Protokol (12.01.2009)*; *Çevre ve Orman Bakanlığı Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Hizmetlerine İlişkin Usul ve Esaslarda Değişiklik Yapılmasına dair Usul ve Esaslar Yönetmeliği*, RG No. 27373 (11.10.2009).

⁷⁸ See RG No. 23272, Kanun No. 4342. For the latest changes to this Law, also see *Mera Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*, RG No. 28588, Kanun No. 6443.

⁷⁹ See RG No. 24338, Kanun No. 4631. This Law has been repealed by 2010 Law on Veterinary Services, Plant Health, Food and Feed, see *infra*. Also, see *Embriyo ve Sperma Üretim Merkezlerinin Kuruluş, Çalışma Esas ve Usulü Hakkında Yönetmelik*, RG No. 24593 (24.11.2001); *Hayvan Gen Kaynaklarının Korunması Hakkında Yönetmelik*, RG No. 24700 (19.03.2002); *Hayvan Irklarının Tesciline İlişkin Yönetmelik*, RG No. 25141 (17.06.2003); *Su Ürünleri Genetik Kaynaklarının Tesciline İlişkin Yönetmelik*, RG No. 28388 (18.08.2012); *Su Ürünleri Genetik Kaynaklarının Korunması ve Sürdürülebilir Kullanımı Hakkında Yönetmelik*, RG No. 28396 (29.08.2012).

⁸⁰ See RG No. 25347, Kanun No. 5042; *Bitki Genetik Kaynaklarının Toplanması, Muhafazası ve Kullanılması Hakkında Yönetmelik*, RG No. 21316; *Bitki Çeşitlerinin Kayıt Altına Alınması Yönetmeliği*, RG No. 26.755 (13.01.2008); *Doğal Çiçek Soğanlarının Üretimi, Doğadan Toplanması ve İhracatına İlişkin Yönetmelik*, RG No. 28358 (19.07.2012).

⁸¹ See RG No. 26149, Kanun No. 5488. See also *Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik*, RG No. 27676 (18.08.2010); *İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelik*, RG No. 27778 (7.12.2010).

⁸² See RG No. 25890, Kanun No. 5403, as amended in 2014 at RG No. 29001, Kanun No. 6537.

⁸³ See RG No. 26.340, Kanun No. 5553, *Tohumculuk Piyasasında Yetkilendirme ve Denetleme Yönetmeliği*, RG No. 26755 (13.01.2008). Also, see *Tohumluk İthalatı Uygulama Genelgesi (2012/1)*; *Tohumluk İhracatı Uygulama Genelgesi (2012/4)*.

research, development and marketing of genetically modified organisms to prevent risks for human, animal and plant health;⁸⁴ and finally the Law on Veterinary Services, Plant Health, Food and Feed (2010), which aims to protect public health, consumer interests and the environment by establishing animal and phytosanitary controls and sanctions, as well as procedures for crisis management, risk assessment and public awareness.⁸⁵ The new Turkish Criminal Law (2004) in Articles 181 and 182 has established the crime of polluting the environment.⁸⁶

⁸⁴ See RG No. 27533, Kanun No. 5977. See also *Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine dair Yönetmelik*, RG No. 27671 (13.08.2011).

⁸⁵ See RG No. 27610, Kanun No. 5996, as amended by *Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*, RG No. 29270, Kanun No. 6589. Also, see *Arıcılık Yönetmeliği*, RG No. 28128 (30.11.2011); *Hayvanlarda Soy Kütüğü ve Ön Soy Kütüğü Esasları Hakkında Yönetmelik*, RG No. 28133 (5.12.2011); *Suni Tohumlama, Tabii Tohumlama ve Embriyo Transferi Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik*, RG No. 28136 (8.12.2011); *Bitkisel Gıda ve Yem İthalatının Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik*, RG No. 28145 (17.12.2011); *Ülkeye Giriş Yapan Canlı Hayvanlarda Yürütülecek Veteriner Kontrollerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik*, RG No. 28145 (17.12.2011); *Yurt İçinde Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünlerin Nakilleri Hakkında Yönetmelik*, RG No. 28145 (17.12.2011); *Hayvan Satış Yerlerinin Ruhsatlandırılması ve Denetleme Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*, RG No. 28152 (24.12.2011); *Risk Değerlendirme Komite ve Komisyonlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*, RG No. 28152 (24.12.2011); *Hayvansal Gıdalar İçin Özel Hijyen Kuralları Yönetmeliği*, RG No. 28155 (27.12.2011); *Canlı Hayvan Ticareti Yapan Satıcıların Çalışma ve Denetlenmesi İle İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*, RG No. 28177 (18.01.2012); *Bulaşıcı Hayvan Hastalıkları İle Mücadelede Uygulanacak Genel Hükümlere İlişkin Yönetmelik*, RG No. 28179 (20.01.2012); *Su Hayvanlarının Sağlık Koşulları İle Hastalıklarına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği*, RG No. 28190 (31.01.2012), *Yerli Hayvan Irk ve Hatlarının Tescili Hakkında Tebliğ'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ*, RG No. 29173 (12.11.2014); *Yumurtacı Tavukların Korunması İle İlgili Asgari Standartlara İlişkin Yönetmelik*, RG No. 29183 (22.11.2014); *Çiftlik Hayvanlarının Refahına İlişkin Yönetmelik*, RG No. 29183 (22.11.2014).

⁸⁶ See RG No. 25611, Kanun No. 5237. Also see *2005 Kabahatler Kanunu*, RG No. 25772, Kanun No. 5326. Also, see KELEŞ, HAMAMCI, ÇOBAN, *op.cit.*, p. 627.

Conclusion

As outlined above, Turkey is party to most of the major international and regional environmental protection treaties. At the same time, Turkey has also implemented environmental protection within its own national laws at various levels. As a result of this, Turkey has been successful in protecting its biodiversity. However, this, of course, is an on-going process which requires vigilance and continuous effort.

Bibliography

- About the Convention on Biological Diversity*, CBD Secretariat, 2002.
- Aichi Biodiversity Targets*, UNEP/CBD/COP/11/35.
- ARDA, S.S., *Türkiye’de Doğa Koruma Alanı Uygulamaları ve Avrupa Birliği Mevzuatı ile Karşılaştırılması*, Ankara-2003, Yüksek Lisans Tezi, <http://docplayer.biz.tr/796204-Turkiye-de-doga-koruma-alani-uygulamaları-ve-avrupa-birliği-mevzuatı-ile-karsilastirilmesi.html>.
- BOWMAN, DAVIES AND REDGWELL, *Lyster’s International Wildlife Law*, Second Ed., Cambridge, 2010.
- ÇAKMAK, N. M., *Biyolojik Çeşitliliğin Hukuken Korunması ve Kamu Yararı*, AÜHFD, 2008, Vol. 57, Issue 1, pp. 133-166.
- DEMIRAYAK, F., *Biyolojik Çeşitlilik-Doğa Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma*, TÜBİTAK VİZYON 2023 Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli, 2002.
- ERTUĞRUL, DELLAL, et.al., *Çiftlik Hayvanları Genetik Kaynaklarının Korunması ve Sürdürülebilir Kullanımı*, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/0982fb2f2cfa186_ek.pdf
- General Assembly Resolution on the Implementation of the Convention on Biological Diversity and its contribution to sustainable development*, A/C.2/67/L.58.
- GÖKALP ALICA, S.S., *Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı’nın Doğa Koruma Mevzuatı Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, Ankara Barosu Dergisi, 2012/3, pp. 185-216.
- GÜNEŞ, A., *Çevre Hukuku*, XII Levha, 2015.
- International Union on Conservation of Nature’s (ICUN) Red List*, cmsdocs.s3.amazonaws.com/summarystats/2015-4_Summary_Stats_Page_Documents/2015_4_RL_Stats_Table_5.pdf.
- KAHRAMAN, ÖNDER, CEYHAN, *Biodiversity and Biosecurity in Turkey*, <http://www.ipcbee.com/vol24/7-ICBEC2011-C00016.pdf>
- KARAGÖZ, ZENCİRCİ, TAN, et.al. *Bitki Genetik Kaynaklarının Korunması ve Kullanımı*, www.zmo.org.tr/resimler/ekler/ffbb6efd376d8db_ek.pdf
- KELEŞ, HAMAMCI, ÇOBAN, *Çevre Politikası*, İmge, 7. Baskı, 2012.

- KELEŞ, R., *Kentleşme Politikası*, İmge, 13.baskı, 2015.
- KIVILCIM, Z., *Cartagena Protokolü ve Türkiye Biyogüvenlik Mevzuatı*, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, Vol. 20, Issue 1, 2012. pp. 99-121.
- KÜÇÜK&ERTÜRK, *Biodiversity and Protected Areas in Turkey*, http://www.ukm.my/jsm/pdf_files/SM-PDF-42-10-2013/14%20M.%20Kucuk.pdf
- Millenium Development Goals*, GA Res. 65/1.
- National Biodiversity Strategy and Action Plan 2001*, <https://www.cbd.int/doc/world/tr/tr-nbsap-v2-en.pdf>
- National Biodiversity Strategy and Action Plan 2008-2018*, www.cbd.int/doc/nbsap/nbsapcbw-eur-02/nbsapcbw-eur-02-tr-01-en.pdf
- National Biological Diversity Database*, www.nuhungemisi.gov.tr/Giris/about_en.aspx
- National Climate Change Adaptation Strategy and Action Plan*, <http://www.dsi.gov.tr/docs/iklim-degisikligi/turkeys-national-climate-change-adaptation-strategy-and-action-plan.pdf?sfvrsn=2>
- OECD Environmental Performance Review*, s3.amazonaws.com/zanran_storage/www.undp.org.tr/ContentPages/43466347.pdf
- ÖZÇELİK, *Biyolojik Çeşitliliği Korumaya Yönelik Yapılan (Planlama ve Koruma) Çabaları ve Türkiye Ormancılığına Yansımaları*, SDÜ Orman Fakültesi Dergisi, Year 2006, Issue 2, pp. 23-36
- Report of the Biological Diversity Monitoring Unit*, see www.nuhungemisi.gov.tr/DosyaRaporSunum/Belgeler/8ca6540a-1fe9-40f7-85d8-cc0653e1185d.pdf
- Species Protection Strategy and Action Plan*, www.milliparklar.gov.tr/
- TERZİOĞLU, E., *Türkiye'nin Biyolojik Çeşitliliğine İlişkin Genel Bilgi*, ormuh.org.tr/arsiv/files/Biyolojik%20Cesitlilik%20ve%20Gen%20kaynaklari.pdf
- UN Decade on Biodiversity, Strategic Plan for Biodiversity for 2011-2020*, GA Res. 65/151

MEVZUAT

RESMÎ GAZETE TARAMASI

(1 Ocak 2014 - 30 Haziran 2014)

I. Milletlerarası Anlaşmalar ve Milletlerarası Sözleşmeler

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Savunma Sanayi İş Birliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar (RG 15.1.2014 - 28883)

- Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile İran İslam Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Arasındaki Hukuki ve Adli Yardımlaşmaya Dair Mutabakat Muhtırası ile Mutabakat Muhtırasını Tadil Eden Notaların Onaylanması Hakkında Karar (RG 21.1.2014 - 28889)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gabon Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanlarında İşbirliğine Dair Anlaşma ile Anlaşmanın Düzeltilmesi Hakkında Notaların Onaylanması Hakkında Karar (RG 21.1.2014 - 28889)

- Türkiye Hükümeti ile İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı Arasında OECD-Ankara Çok Taraflı Vergi Merkezi'nde Çok Taraflı Vergi Programının Uygulanmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanması Hakkında Karar (RG 28.1.2014 - 28896)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Federal Demokratik Etiyopya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar (RG 28.1.2014 - 28896)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Enerji ve Hidrokarbonlar Alanlarında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptının Onaylanması Hakkında Karar (RG 28.1.2014 - 28896)

- İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol Uyarınca Ulusal Önleme Mekanizmasının Belirlenmesine İlişkin Karar (RG 28.1.2014 - 28896)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Hükümeti Arasında 2013-2015 Yıllarına İlişkin Eğitim Alanında Uygulama Programının Onaylanması Hakkında Karar (RG 6.2.2014 - 28905)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Gürcistan Hükümeti Arasında Sınır Birlikleri Değişimi Tatbikatının İcrasına ve Ev Sahibi Ülke Desteği Hükümlerine İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanması Hakkında Karar (RG 7.2.2014 - 28906)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Tunus Cumhuriyeti Hükümeti Arasında E-Devlet İşbirliği Protokolünün Onaylanması Hakkında Karar (RG 7.2.2014 - 28906)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çalışma, Sosyal Güvenlik ve İstihdam Alanlarında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar (RG 7.2.2014 - 28906)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Vatandaşlarının Karşılıklı Seyahatlerine İlişkin Anlaşmada Değişiklik Yapılmasına İlişkin Notaların Onaylanması Hakkında Karar (RG 7.2.2014 - 28906)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Tacikistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Enerji ve Madencilik Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptının Onaylanması Hakkında Karar (RG 11.2.2014 - 28910)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Meteoroloji Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptının Onaylanması Hakkında Karar (RG 11.2.2014 - 28910)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Arasında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu Bölgesel Hizmet Merkezinin İstanbul'da Kurulmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (RG 27.2.2014 - 28926)

- Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne 500.000.000 ABD Doları Tutarında Kredi Sağlanmasına İlişkin Anlaşmanın

Yürürlüğe Girmesi Hakkında Karar (RG 27.2.2014 - 28926)

- Türkiye Cumhuriyeti ve Gürcistan Arasında Ahıska-Borçka Enterkonneksiyon Hattı Yoluyla Sınır Ötesi Elektrik Ticaretine İlişkin Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (RG 5.3.2014 - 28932)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Diplomatik Misyon ve Konsolosluk Mensuplarının Aile Bireylerinin Kazanç Getirici Bir İşte Çalışmalarına Olanak Sağlayan Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (RG 5.3.2014 - 28932)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Kültür Merkezlerinin Kuruluşu ve Faaliyetlerine Dair Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (RG 5.3.2014 - 28932)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kongo Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında Mutabakat Zaptının Onaylanması Hakkında Karar (RG 6.3.2014 - 28933)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Moğolistan Hükümeti Arasında Vatandaşlarının Karşılıklı Seyahatine İlişkin Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (RG 6.3.2014 - 28933)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çevre Koruma Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar (RG 8.3.2014 - 28935)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Fonu Arasında Yemen Ulusal Diyalog ve Anayasa Reformu Vakıf Fonuna İlişkin Standart İdari Düzenlemesinin Onaylanması Hakkında Karar (RG 13.3.2014 - 28940)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Diplomatik ve Konsüler Misyonlarda Çalışan Personelin Yakınlarının Kazanç Getirici Bir İşte Çalışmalarına İlişkin Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (RG 13.3.2014 - 28940)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar (RG 14.3.2014 - 28941)

- Eşyanın Avrupa Ekonomik Topluluğu ile EFTA Ülkeleri ve EFTA Ülkelerinin Kendileri Arasında Taşınması Amacıyla Oluşturulan “Ortak Transit Rejimine İlişkin Sözleşme” Ekinde Değişiklik Yapılmasına Dair İlişik 1/2013 Sayılı AB-EFTA Ortak Transit Ortak Komitesi Kararına Katılmamız Hakkında Karar (RG 15.3.2014 - 28942)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşmanın Yürürlüğe Girmesi Hakkında Karar (RG 15.3.2014 - 28942)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Belarus Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Geri Kabul Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar (RG 15.3.2014 - 28942)
- Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşmasını Değiştiren Protokole Katılmamız Hakkında Karar (RG 15.3.2014 - 28942)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Avrupa Komisyonu Arasında Türkiye Cumhuriyeti’ne Yönelik AB Mali Yardımına İlişkin İşbirliği ve Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Beşinci Bileşeni-Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) Kapsamındaki Yardımın Uygulanması İçin Kurallar Hakkında Anlaşmanın Bazı Hükümlerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Ekli Mektupların Onaylanması Hakkında Karar (RG 15.3.2014 - 28942)
- Türkiye Cumhuriyeti Hazine Müsteşarlığı ile Amerika Birleşik Devletleri Ticaret ve Kalkınma Ajansı (USTDA) Arasında İmzalanan Hibe Anlaşması (RG 5.4.2016 - 28963)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gine Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Diplomatik Pasaport Hamillerinin Karşılıklı Olarak Vizeden Muaf Tutulmasına Dair Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (RG 18.4.2014 - 28976)
- 55. BMDTÖ Avrupa Komisyonu Toplantısı ve Dünya Miras Alanlarında Turizm: Zorluklar ve Fırsatlar Seminerinin Düzenlenmesine İlişkin Kültür ve Turizm Bakanlığı Aracılığıyla Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Dünya Turizm Örgütü Arasında Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (RG 18.4.2014 - 28976)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Birleşmiş Milletleri Temsil Etmekte Olan Birleşmiş Milletler Çevre Programı Arasında Akdeniz’in Deniz Çev-

resi ve Kıyı Alanlarının Korunması Sözleşmesi (“Barselona Sözleşmesi”) ve Protokolleri 18. Taraf Ülkeler Toplantısının Organizasyonuna İlişkin Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (RG 19.4.2014 - 28977)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sudan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kamu Yönetimi Alanında İşbirliği Konulu Mutabakat Muhtırasının Onaylanması Hakkında Karar (RG 19.4.2014 - 28977)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Tarımsal İşbirliği Üzerine Mutabakat Zaptının Onaylanması Hakkında Karar (RG 19.4.2014 - 28977)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Benin Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Diplomatik Pasaport Hamilleri İçin Karşılıklı Vize Muafiyetine İlişkin Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (RG 19.4.2014 - 28977)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Moldova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Geri Kabul Anlaşması ile İlişik Notaların Onaylanması Hakkında Karar (RG 25.4.2014 - 28982)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar (RG 21.5.2014 - 29006)

-Uluslararası Kurtarma Sözleşmesine Çekince ile Katılmamız Hakkında Karar (RG 24.5.2014 - 29009)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Avrupa Komisyonu Tarafından Temsil Edilen Avrupa Birliği Arasında IPA Sınır Ötesi İşbirliği Bileşeni Kapsamında Türkiye'nin ENPI Karadeniz Havzası Programı'na Katılımının Finansmanına İlişkin Program Hakkında 2010 Yılı Finansman Anlaşmasına Dair Zeyilname No 1'in Onaylanması Hakkında Karar (RG 27.5.2014 - 29012)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuveyt Devleti Hükümeti Arasında Diplomatik, Hususi ve Hizmet Pasaportu Hamillerinin Vizeden Muaf Tutulmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (RG 28.5.2015 - 28.5.2014)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yemen Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hidrokarbon ve Madenler Alanında İşbirliğine Dair Mutabakat Zaptının Onaylanması Hakkında Karar (RG 28.5.2015 - 28.5.2014)

- Türk Akademisinin Kuruluşuna Dair Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (RG 5.6.2014 - 29021)
- Türk Kültür ve Mirası Vakfı Şartının Onaylanması Hakkında Karar (RG 5.6.2014 - 29021)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Arasında İşbirliği Protokolünün Onaylanması Hakkında Karar (RG 12.6.2014 - 29028)
- Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Süreci Çerçevesinde Koordinasyon Komitesi Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar (RG 12.6.2014 - 29028)
- Katılım Öncesi Yardım Aracının (IPA) V. Bileşeni Kapsamında IPARD Yardımı Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Nam ve Hesabına Avrupa Komisyonu Arasında 14 Kasım 2013'te Akdedilen Çok Yıllı Finansman Anlaşmasını (2007-2012) Değiştiren Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (RG 12.6.2014 - 29028)
- Avrupa Birliği ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Eğitim, Öğretim, Gençlik ve Spor Alanlarındaki Birlik Programı Olan Erasmus'a Katılımı ile İlgili Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (RG 17.6.2014 - 29033)
- Katılım Öncesi Yardım Aracı Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma Bileşeni-Kısım 1 Çerçevesinde 2011 Yılı Türkiye Ulusal Programına Yönelik Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Avrupa Komisyonu Tarafından Temsil Edilen Avrupa Birliği Arasındaki Finansman Anlaşmasına Ek ile Notaların Onaylanması Hakkında Karar (RG 19.6.2014 - 29035)
- Andorra'nın, "Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme"ye Katılmasına İlişkin Kabul Beyanında Bulunulması Hakkında Karar (RG 19.6.2014 - 29035)
- Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölgesel Ofisi ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Türkiye'de Bir DSÖ Ülke Ofisi Kurulması Üzerine Anlaşmanın Süresinin Uzatılmasına İlişkin Notaların Onaylanması Hakkında Karar (RG 19.6.2014 - 29035)

II. Kanun, Kararname, Tüzük, Yönetmelik vd.

1. Kanunlar

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Japonya Hükümeti Arasında Nükleer Enerjinin Barışçıl Amaçlarla Kullanımına Dair İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 18.1.2014 - 28886)
- Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (RG 22.1.2014 - 28890)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Moldova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Geri Kabul Anlaşması ile Notaların Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 24.1.2014 - 28892)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İtalya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çevre Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma Alanlarında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 15.2.2014 - 28914)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İran İslam Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Doğal Kaynaklar ve Su Havzası Amenajmanı Üzerine Mutabakat Zaptının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 15.2.2014 - 28914)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Kültür Merkezlerinin Kuruluşu ve Faaliyetlerine Dair Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 15.2.2014 - 28914)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Arasında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu Bölgesel Hizmet Merkezinin İstanbul'da Kurulmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 15.2.2014 - 28914)
- Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (RG 13.3.2014 - 28940)
- Uluslararası Deniz Trafikinin Kolaylaştırılması Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 16.4.2014 - 28974)
- Gemi Balast Suyu ve Sedimanlarının Kontrolü ve Yönetimi Hakkında

Uluslararası Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 16.4.2014 - 28974)

- Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 2.5.2014 - 28988)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Avrupa İşleri Konusunda Mutabakat Zaptının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 2.5.2014- 28988)

- Türk Akademisinin Kuruluşuna Dair Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 2.5.2014 - 28988)

-Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Somali Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hastane İşletme ve Devir Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 2.5.2014 - 28988)

-Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Somali Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanlarında İşbirliğine Dair Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 17.5.2014 - 29003)

-Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesine Ek Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 17.5.2014 - 29003)

- Türk Kültür ve Mirası Vakfı Şartının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 17.5.2014 - 29003)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Polis Eğitiminde İşbirliği Üzerine Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 17.5.2015 - 29003)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ormancılık Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 17.5.2014 - 29003)

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Basın ve Enformasyon Alanlarında İşbirliği Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 17.5.2014 - 29003)

- Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (RG 28.6.2014 - 29044)

2. Bakanlar Kurulu Kararları

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulmasına İlişkin Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar (RG 16.1.2014 - 28884)

- Bazı Anlaşmaların Yürürlüğe Girdiği Tarihlerin Tespit Edilmesi Hakkında Karar (RG 19.1.2014 - 28887)

- İthalat Rejimi Kararına Ek Karar (RG 21.1.2014 - 28889)

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki (1) Sayılı Listede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 21.1.2014 - 28889)

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki (1) Sayılı Listede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 21.1.2014 - 28889)

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki (1) Sayılı Listede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 24.1.2014 - 28892)

- Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatını Oluşturan Birimlerin Nitelik, Kurulduğu Şehir ve Ülke, Görev Alanı, Akredite Edildiği Ülkeler ve Bağlı Bulunduğu Misyonlar Hakkındaki 13/4/1999 Tarihli ve 99/12770 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 25.1.2014 - 28893)

- Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatını Oluşturan Birimlerin Nitelik, Kurulduğu Şehir ve Ülke, Görev Alanı, Akredite Edildiği Ülkeler ve Bağlı Bulunduğu Misyonlar Hakkındaki 13/4/1999 Tarihli ve 99/12770 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 25.1.2014 - 28893)

- Umuma Mahsus Pasaport Hamili Macaristan Vatandaşlarına, Türkiye'ye Yapacakları Turistik Amaçlı Seyahatlerinde Toplam Kalış Süreleri 180 Gün İçinde 90 Günü Geçmemek Kaydıyla Vize Muafiyeti Sağlanması Hakkında Karar (RG 7.2.2014 - 28906)
- Belgesiz İhracat Kredileri ile Vergi Resim ve Harç İstisnası Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 9.2.2014 - 28908)
- Sınır Kapılarında Vize Verilmesine İlişkin Karar (RG 9.2.2014 - 28908)
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki (1) Sayılı Listede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 27.2.2014 - 28926)
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı'nın Kabulü Hakkında Karar (RG 1.3.2014 - 28928)
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki (1) Sayılı Listede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 4.3.2014 - 28931)
- Gözlük Çerçevesi İthalatında Korunma Önlemi Uygulanmasına İlişkin Karar (RG 4.3.2014 - 28931)
- 167 Sayılı Yeraltı Suları Hakkında Kanunun Geçici 3' üncü Maddesinde Öngörülen Sürenin Uzatılmasına İlişkin Karar (RG 4.3.2014 - 28931)
- 6384 Sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun Gereğince Kurulan Komisyonun Yetkisinin Genişletilmesine İlişkin Karar (RG 16.3.2014 - 28943)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Arasında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu Bölgesel Hizmet Merkezinin İstanbul'da Kurulmasına İlişkin Anlaşmanın Yürürlük Tarihinin 1 Mart 2014 Olarak Tespit Edilmesi Hakkında Karar (RG 25.3.2014 - 28952)

- Seyahat Çantaları, El Çantaları ve Benzeri Mahfazaların İthalatında Korunma Önlemi Uygulanmasına İlişkin Karar (RG 8.4.2014 - 28966)

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki (1) Sayılı Listede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 11.4.2014 - 28969)

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki (1) Sayılı Listede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 11.4.2014 - 28969)

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki (1) Sayılı Listede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 11.4.2014 - 28969)

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki (1) Sayılı Listede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 26.4.2014 -28983)

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki (1) Sayılı Listede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 26.4.2014 -28983)

- Vize, Vize Muafiyeti veya İkamet İzin Süresinin Bitiminden İtibaren En Az Altmış Gün Süreli Pasaport veya Pasaport Yerine Geçen Belgesi Olmayanların Türkiye'ye Girişlerine İzin Verilmesi Hakkında Karar (RG 27.4.2014 - 28984)

- Bazı Anlaşmaların Yürürlüğe Girdiği Tarihlerin Tespit Edilmesi Hakkında Karar (RG 29.4.2014 - 28986)

- Türkiye Cumhuriyeti ile İspanya Krallığı Arasında Eğitim Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar (RG 2.5.2014 - 28988)
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki Listede Değişiklik Yapılması Hakkında Karar (RG.10.05.2014 - 28996)
- Bazı BM Seyahat Belgesi (Laissez Passer) Hamillerine, Ülkemize Yapacakları Seyahatlerinde Toplam Kalış Süreleri Son 180 Gün İçinde 90 Günü Geçmemek Kaydıyla Vize Muafiyeti Sağlanması Hakkında Karar (RG 16.5.2014 - 29002)
- Türkiye Sınırları İçerisinde At Yarışları Düzenleme, Yurt İçinde ve Yurt Dışında Düzenlenen Yarışlar Üzerine Yurt İçinden ve Yurt Dışından Müşterek Bahis Kabul Etme Hak ve Yetkisinin Türkiye Jokey Kulübüne Devredilmesine İlişkin Sürenin Uzatılması Hakkında Karar (RG 16.5.2014 - 29002)
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1373 (2001) Sayılı Kararı Doğrultusunda Usamah Amin AL-SHIHABI Adlı Kişinin Tasarrufunda Bulunan Türkiye'deki Malvarlığının Dondurulmasına İlişkin Kararın Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar (RG 17.5.2014 - 29003)
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının Yurt Dışında Şirketler Kurması ve Kurulmuş Şirketlere İştirak Etmesi Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar (RG 17.5.2014 - 29003)
- Tunus Cumhuriyeti Menşeli Bazı Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanması Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 22.5.2014 - 29007)
- Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatını Oluşturan Birimlerin Nitelik, Kurulduğu Şehir ve Ülke, Görev Alanı, Akredite Edildiği Ülkeler ve Bağlı Bulunduğu Misyonlar Hakkındaki 13/4/1999 Tarihli ve 99/12770 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 22.5.2014 - 29007)
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizas-

yonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki (1) Sayılı Listede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 28.5.2014 - 29013)

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki (1) Sayılı Listede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 3.6.2014 -29019)

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki (1) Sayılı Listede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 10.6.2014- 29026)

- Bazı Anlaşmaların Yürürlüğe Girdiği Tarihlerin Tespit Edilmesi Hakkında Karar (RG 12.6.2014 - 29028)

- Atatürk Uluslararası Barış Ödülü Kapsamında Verilecek Ödül Miktarının Belirlenmesine İlişkin Karar (RG 18.6.2014 - 29034)

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1267 (1999), 1988 (2011) ve 1989 (2011) Sayılı Kararlarıyla Listelenen Kişi, Kuruluş veya Organizasyonların Tasarrufunda Bulunan Malvarlığının Dondurulması Hakkındaki 30/9/2013 Tarihli ve 2013/5428 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Eki (1) Sayılı Listede Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar (RG 18.6.2014- 29034)

- İthalat Rejimi Kararına Ek Karar (RG 30.6.2014 - 29046)

- İthalat Rejimi Kararına Ek Karar (RG 30.6.2014 - 29046)

3. TBMM Kararları

- Türk Silahlı Kuvvetleri Deniz Unsurlarının; Korsanlık/Deniz Haydutluğu ve Silahlı Soygun Eylemleriyle Mücadele Amacıyla Yürütülen Uluslararası Çabalara Destek Vermek Üzere, Gereği, Kapsamı, Zamanı ve Süresi Hükümetçe Belirlenecek Şekilde Aden Körfezi, Somali Karasuları ve Açıkları,

Arap Denizi ve Mücavir Bölgelerde Görevlendirilmesi ve Bununla İlgili Gerekli Düzenlemelerin Hükümet Tarafından Belirlenecek Esaslara Göre Yapılması İçin Türkiye Büyük Millet Meclisinin 10.02.2009 Tarihli ve 934 Sayılı Kararı'yla Hükümete Verilen ve 02.02.2010, 07.02.2011, 25.01.2012 ve 05.02.2013 Tarihli 956, 984, 1008 ve 1031 Sayılı Kararları ile Birer Yıl Uzatılan İzin Süresinin Anayasanın 92'nci Maddesi Uyarınca 10.02.2014 Tarihinden İtibaren Bir Yıl Daha Uzatılmasına Dair Karar (RG 21.1.2014 - 28889)

4. Yönetmelikler

- Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamında Yürütülen Program ve Projelerin Finansman İhtiyaçlarının Karşılınması ile Ulusal Fonun Alacaklarının Takip ve Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (RG 12.1.2014 - 28880)

- Yabancı Misyon Kimlik Kartı Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (RG 16.1.2014 - 28884)

- Türk Petrol Kanununu Uygulama Yönetmeliği (RG 22.1.2014 - 28890)

- Gümrük Laboratuvarlarının Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (RG 28.1.2014 - 28896)

- Yüzeysel Sular ve Yeraltı Sularının İzlenmesine Dair Yönetmelik (RG 11.2.2014 - 28910)

- Türkiye İhracatçılar Meclisi ile İhracatçı Birliklerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (RG 12.3.2014 - 28939)

- Türkiye İhracatçılar Meclisi ve İhracatçı Birlikleri İnsan Kaynakları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (RG 12.3.2014 - 28939)

- Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Özkaynak Standart Oranının Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanması ve Uygulanması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (RG 21.3.2014 - 28948)

- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Personeli Görevde Yükselme ve Unvan Değişikliği Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (RG 5.4.2016- 28963)
- Dış Kaynaktan Muvazzaf Astsubay Temin Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (RG 5.4.2016 - 28963)
- Gaziantep Üniversitesi Yurtdışındaki Türkler ve Akraba Toplulukları Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği (RG 13.4.2016 - 28971)
- Sinop Üniversitesi Türk Devletleri, Dost ve Akraba Toplulukları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği (RG 14.4.2014 - 28972)
- Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik (RG 22.4.2014- 28980)
- Sivil Hava Ulaşımına Açık Havaalanlarında Yer Alan Gayrisihhi İşyerleri İçin İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik (SHY-33A)'te Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (RG 13.5.2014 - 28999)
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Personeli Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği (RG 16.5.2014- 29002)
- Türk Patent Enstitüsü Personelinin Yetiştirilmesi Amacıyla Yurt Dışına Gönderilmesi Hakkında Yönetmelik (RG 29.5.2014 - 29014)
- Ekonomi Bakanlığı Personelinin Yurtdışı Sürekli Göreve Atanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (RG 10.6.2014 - 29026)

5. Tebliğler

- Gümrük Genel Tebliği (Sektörel Destekleme) (Seri No:1) (RG 4.1.2014 - 28872)
- 2013 Yılı Kasım Ayına Ait Yatırım Teşvik Belgeleri Listesi (RG 8.1.2014

- 28876)
- 2013 Yılı Kasım Ayına Ait İptal Edilen Yatırım Teşvik Belgeleri Listesi (RG 8.1.2014 - 28876)
- Akrilonitril İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (RG 9.1.2014 - 28877)
- Butil Akrilat İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (RG 9.1.2014 - 28877)
- Etilen Glikol İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (RG 9.1.2014 - 28877)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/1) (RG 10.1.2014 - 28878)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/3) (RG 10.1.2014 - 28878)
- Güneydoğu ve Doğu Anadolu Projesi Kapsamındaki İllerde Kurulacak Damızlık Sığır İşletmesi Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin Uygulama Esasları Tebliği (Tebliğ No: 2013/7)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/66) (RG 10.1.2014 - 28878)
- Tıbbi Sülük (Hirudo Verbana) 2014 Yılı İhraç Kotasının Tahsisi Hakkında Tebliğ (No: 2014/65) (RG 10.1.2014 - 28878)
- Milli Emlak Genel Tebliği (Sıra No: 360) (RG 10.1.2014 - 28878)
- 2004 York Anvers Kuralları (RG 13.1.2014 - 28881)
- Gümrük Genel Tebliği (Tahsilat İşlemleri) (Seri No: 2) (RG 21.1.2014 - 28889)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/5) (RG 22.1.2014 - 28890)
- Arka Işık Ünitelerinin İmalinde Kullanılan LED Diyotlu Baskılı Devre Kartlarının İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (RG 22.1.2014 - 28890)

- Klimaların Üretiminde Kullanılan Kompresörlerin İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (RG 22.1.2014 - 28890)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/4) (RG 23.1.2014 - 28891)
- Ozon Tabakasını İncelten Maddelerin İhracına İlişkin Tebliğ (İhracat: 2014/1) (RG 24.1.2014 - 28892)
- 2013 Yılı Aralık Ayına Ait Yatırım Teşvik Belgeleri Listesi (RG 31.1.2014 - 28899)
- 2013 Yılı Aralık Ayına Ait İptal Edilen Yatırım Teşvik Belgeleri Listesi (RG 31.1.2014 - 28899)
- Milli Emlak Genel Tebliği (Sıra No: 361) (RG 5.2.2014 - 28904)
- Milli Emlak Genel Tebliği (Sıra No: 362) (7.2.2014 - 28906)
- Türkiye-Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Çerçeve Anlaşması Genel Tebliği (Sıra No: 2) (RG 8.2.2014 - 28907)
- Gümrük Genel Tebliği (Gümrük Kontrolü Altında İşleme) (Seri No: 3)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Gümrük Kontrolü Altında İşleme) (Seri No: 6) (RG 12.2.2014 - 28911)
- İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2012/2)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 19.4.2014 - 28918)
- İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ (No: 2014/1) (RG 19.4.2014 - 28918)
- Uluslararası Gözetim Şirketinin Faaliyetten Süreli Men'i Hakkında Tebliğ (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2014/24) (RG 26.2.2014 - 28925)
- İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2013/2)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 28.2.2014 - 28927)
- İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2013/8)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 28.2.2014 - 28927)

- İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2013/9)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 28.2.2014 - 28927)
- Gümrük Genel Tebliği (Gümrük İşlemleri) (Seri No: 103)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Gümrük İşlemleri) (Seri No: 112) (RG 4.3.2014 -28931)
- 2014 Yılı Ocak Ayına Ait Yatırım Teşvik Belgeleri Listesi (RG 7.3.2014 - 28934)
- 2014 Yılı Ocak Ayına Ait İptal Edilen Yatırım Teşvik Belgeleri Listesi (RG 7.3.2014 - 28934)
- Arnavutluk Cumhuriyeti Menşeli Bazı Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)
- Avrupa Birliği Menşeli Bazı Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)
- Avrupa Birliği Çıkışlı Bazı İşlenmiş Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)
- Bosna ve Hersek Menşeli Bazı Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)
- Fas Krallığı Menşeli Bazı Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)
- Filistin Ulusal Yönetimi Menşeli Bazı Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına Dair Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)
- Gürcistan Menşeli Bazı Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)

- Karadağ Menşeli Bazı Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)
- Makedonya Cumhuriyeti Menşeli Bazı Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)
- Mısır Arap Cumhuriyeti Menşeli Bazı Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)
- Morityus Cumhuriyeti Menşeli Bazı Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına Dair Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)
- Sırbistan Cumhuriyeti Menşeli Bazı Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)
- Şili Cumhuriyeti Menşeli Bazı Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)
- Tunus Cumhuriyeti Menşeli Bazı Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)
- Ürdün Haşimi Krallığı Menşeli Bazı Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 8.3.2014 - 28935)
- Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Hakkında Tebliğ (RG 15.3.2014 - 28942)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/6) (RG 21.3.2014 - 28948)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2009/1)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 22.3.2014 - 28949)

- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/7) (RG 26.3.2014 - 28953)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/10) (RG 26.3.2014 - 28953)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/9) (RG 27.3.2014 - 28954)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/11) (RG 1.4.2014 - 28959)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/11) (RG 1.4.2014 - 28959)
- İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ (No: 2014/3) (RG 4.4.2014 -28962)
- İnsan Doku ve Hücre Ürünlerinin Ruhsatlandırılması ve Bu Ürünlerin Üretim, İthalat, İhracat, Depolama ve Dağıtım Faaliyetlerini Yürüten Merkezler Hakkında Tebliğ (RG 4.4.2014 - 28962)
- İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (No: 2014/1) (RG 5.4.2016 - 28963)
- İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ (No: 2014/2) (RG 5.4.2016 - 28963)
- Dış Ticaret Sermaye Şirketlerine İlişkin Karar (RG 8.4.2014 - 28966)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/2) (RG 8.4.2014 - 28966)
- Yakıt Nafta'ya İlişkin Teknik Düzenleme Tebliği (Akaryakıt Seri No: 2) (RG 8.4.2014 - 28966)
- İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ (No: 2014/4) (RG 11.4.2014 - 28969)
- UDEM Uluslararası Belgelendirme Denetim Eğitim Merkezi Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi'nin Onaylanmış Kuruluş Olarak Görevlendirilmesine Dair Tebliğ (SGM: 2011/6)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (SGM:

2014/7) (RG 17.4.2014 - 28975)

- Yurt Dışında Fuar Düzenlenmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Tebliğ (İhracat: 2010/5)'de Değişiklik Yapılması Hakkında Tebliğ (İhracat: 2014/3) (RG 25.4.2014 - 28982)

- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/13) (RG 25.4.2014 - 28982)

- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/8) (RG 25.4.2014 - 28982)

- 3D Incerta Belgelendirme Mühendislik Gözetim ve Denetim Limited Şirketinin Onaylanmış Kuruluş Olarak Görevlendirilmesine Dair Tebliğ (Tebliğ No: SGM - 2014/12) (RG 2.5.2014 - 28988)

- İthalatta Kota ve Tarife Kontenjanı İdaresine İlişkin Tebliğ (No: 2014/2) (RG 2.5.2014 - 28988)

- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/14) (RG 3.5.2014 - 28989)

- Uluslararası Gözetim Şirketi Statüsünün Geri Alınmasına İlişkin Tebliğ (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2014/25) (RG 10.5.2014- 28996)

- Onaylanmış Kişi Statüsüne İlişkin Gümrük Genel Tebliği (Sıra No: 1)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Sıra No: 3) (RG 21.5.2014- 29006)

- İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2012/3)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 3.6.2014- 29019)

- Yurt Dışında Gerçekleştirilen Fuar Katılımlarının Desteklenmesine İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2009/5)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/1) (RG 3.6.2014 - 29019)

- Uluslararası Gözetim Şirketi Statüsünün Geri Alınmasına İlişkin Tebliğ (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2014/26) (RG 5.6.2014 - 29021)

- Akaryakıt Haricinde Kalan Petrol Ürünlerinin Yurt İçi ve Yurt Dışı Kaynaklardan Teminine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG 5.6.2014 - 29021)

- SCA Belgelendirme ve Özel Eğitim Hizmetleri Limited Şirketinin Onaylanmış Kuruluş Olarak Görevlendirilmesine Dair Tebliğ (SGM: 2011/20)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: SGM: 2014/16) (RG 6.2.2014 - 29022)
- UDEM Uluslararası Belgelendirme Denetim Eğitim Merkezi Sanayi ve Ticaret Limited Şirketinin Tıbbi Cihaz Yönetmeliği Kapsamında Onaylanmış Kuruluş Faaliyetlerinin Daraltılarak Görevlendirilmesine Dair Tebliğ (RG 12.6.2014- 29028)
- İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ (No: 2014/5) (RG 17.6.2014 - 29033) (RG 17.6.2014- 29033)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/17) (RG 17.6.2014 - 29033)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/18) (RG 17.6.2014 - 29033)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/19) (RG 17.6.2014 - 29033)
- İthalinde Garanti Belgesi Aranacak Maddelere İlişkin Tebliğ (İthalat: 2014/6)'in Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Tebliğ (RG 18.6.2014 - 29034)
- İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ (No: 2014/7) (RG 18.6.2014- 29034)
- Dış Ticaret Sermaye Şirketlerine İlişkin Karar (RG 19.6.2014 - 29035)
- Sektörel Dış Ticaret Şirketi Statüsünün Geri Alınmasına İlişkin Karar (RG 19.6.2014 - 29035)
- İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ (No: 2014/8) (RG 21.6.2014 - 29037)
- Yem Katkıları ve Premikslerin Üretimi, İthalatı, İhracatı, Satışı ve Kullanımı Hakkında Tebliğ'in (Tebliğ No: 2002/66) Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/29) (RG 21.6.2014 - 29037)

- Antalya İhracatçılar Birliğinin Unvanının Değiştirilmesine İlişkin Tebliğ (No: İhracat 2014/4) (RG 26.6.2014 - 29042)
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2014/15) (RG 26.6.2014 - 29042)

6. Genelgeler

- Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP) ile İlgili 2014/1 Sayılı Başbakanlık Genelgesi (RG 14.1.2014 - 28882)
- Karma Ekonomik Komisyon (KEK) Eşbaşkanlıkları ile İlgili 2014/3 Sayılı Başbakanlık Genelgesi (RG 10.4.2014 - 28968)
- Geri Kabul Anlaşması ile İlgili 2014/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi (RG 16.4.2014- 28974)
- Batı Balkan Ülkeleri Sel Felaketi Yardım Kampanyası ile İlgili 2014/9 Sayılı Başbakanlık Genelgesi (RG 22.5.2014 - 29007)

7. Anayasa Mahkemesi Kararları

- 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanununun bazı maddelerinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, dair karar (Esas Sayısı: 2012/94) (RG 25.1.2014 - 28893)

8. Atama Kararları

- Büyükelçi Atamaları Hakkında Karar (RG 16.1.2014 - 28884)
- Büyükelçi Atamaları Hakkında Karar (RG 16.1.2014 - 28884)
- Büyükelçi Atamaları Hakkında Karar (RG 9.3.2014 - 28936)
- Büyükelçi Atamaları Hakkında Karar (RG 23.3.2014 - 28950)

- Büyükelçi Atamaları Hakkında Karar (RG 11.4.2014 - 28969)
- Büyükelçi Atamaları Hakkında Karar (RG 16.5.2014 - 29002)
- Büyükelçi Atamaları Hakkında Karar (RG 28.6.2014 - 29044)

9. Sınır Tespit Kararları

- Sınır Tespitine Dair Kararlar (RG 12.3.2014 - 28939)

Hazırlayanlar:

Araş. Gör. Melis AVŞAR

Araş. Gör. Ceren KARAGÖZOĞLU